

મોહિની ને મરીચમ

અથવા

ડાકુની દીકરી

અદ્ભુત રહસ્યથી ભરપૂર હીટ્કટીવ નવલકથા

છપાની પ્રતિક કરનાર—

એમ. સુનીલાલ મગનલાલ પુસ્તકલેખર

લીમડાવાડા—સુરત.

કી. રૂ. ૧-૦-૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાહિત વિભાગ]

અનુક્રમાંક

૪૨૫૧

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ

મોરિબ

વિષય

૪૪૫૨:૩

મોહિની ઉર્ફે મરીયમ

અથવા Reg. No. 199.

ડાકુની દીકરી

અદ્ભુત રહસ્યથી ભરપૂર હીટકટીવ નવલકથા

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

એમ. ચુનીલાલ મગનલાલ બુકસેલર.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—

લીમડાચોક—સુરત.

આવૃત્તી ૧લી

પ્રત ૨૦૦૦

૧૯૭૭

ધી સુંદર પ્રી. પ્રેસમાં છાપી. લીમડાચોક—સુરત.

કીમત એક રૂપિયો.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ગ્રંથોપસાધન-સંગ્રહ
૬૫૨

ખર્ચ-(સ્વીટઝરલૅન્ડ)ની-ટામીનીયા વૅચ ફેક્ટરીમાં
બનાવેલા મજબુત ટકાઉ અને હીલપસંદ

૬૫૨:૩

વૃજવૅચ-ઘડીયાળો

ખીમ ઘડીયાળોની હરીફાઈમાં પહેલો નંબર ચાલમાં
રેગ્યુલર ખગડવાની ધાસ્તી વગરનાં સીલવર, ગોલ્ડ કોટેડ,
વીગેરે બેન્ડો તેવાં હલકા-ભારી-અને નાના મોટા સઉન્ડ, એકટે
ગોન વીગેરે છુટક તથા જથ્થાબંધ હુમારે ત્યાં હમેશાં મળશે.

વ્યાપારીઓને ભરપુર કમીશન આપવામાં આવશે.

તે ઉપરાંત મીલ, જીન, ને લગતી મશીનરી, અંગ્રેજી
દવાઓ, ગ્લાસવેર, સ્ટેશનરી વીગેરે માલ એર્ડર મુજબ
જથ્થાબંધ મંગાવી આપાવમાં આવે છે.

વૃજ વૅચ, મેકરના એકલા એજન્ટ

વૃજલાલ પ્રાણજીવનદાસ એન્ડ કો.

ટેલીફોન નં ૪૮૮૮.

૨૦ ટેમરીન્ડલેન કોલ-મુંબઈ

સારનું શરનામું-વૃજ.

પ્રસિદ્ધ કતાનો ખુલાસા.

પ્રસ્તાવના

એ કથા મુખ છે, એમ સર્વત્ર નીવિવાહ માનવામાં આવે છે, એટલે તે સંબંધે બેચાર શબ્દો નીવેદન કરવામાં અતિ-શયોકતી ગણાશે નહી, પ્રસ્તુત નવલકથા મુખ હિંદી-ભાષાનો અનુવાદ છે. દરેગા દફતરમાં પ્રસિદ્ધતાને પામેલી : ડાકુની દીકરી નામની વાર્તાનું આ ભાષાંતર છે.

કથા નાયીકા, મરીયમ ઉર્ફે મોહીની એક અદ્ભૂત સાહસ પુણ્ડીંદુ વીરાંગના છે. તે સાહસીક છે, સત્ય વક્તા છે, પ્રેમીની છે. ખુની છે, અને સતી શીરામણી છે, આવા ગુણોનું એકજ વ્યક્તીમાં અલંકૃતપણું હોવું એ એક માનવદષ્ટિ એ આશ્ચર્ય જનક ઘટના છે.

સહર નવલકથામાં ગર્વમેન્ટ કર્મચારી બાહદુર રામ-સિંહની કાર્ય પ્રણાલી, માંઝી, નજી અને લંજનની વીરતા. ડાકુઓના દોરની વિટંબણા ઉન્માદ ભર્યાં ખોટા મોહ-પ્રેમનું પરીણામ. બંસીધારીણી રમણીનું સતીત્વ, પારકે પૈસે પરમાનંદ કરનાર વીષયલંપટ ગ્રાહ્યકુમારનો અંતે:-ડાકુની ટોળીનો નાશ, મરીયમ ઉર્ફે મોહીનીનો ભેદ. વીગેરે વીગેરે વીષયો એવાં તો રચીકર અને આકર્ષક છે કે એકવાર વાંચવા માંડેલું નોવેલ ફરી પુરૂ કર્યા વગર સુકવું ગમશેજ નહી.

પ્રસ્તુત ભાષાંતર ડીટેકટીવ પોલીસ નામક માસીકમાંથી મેળવવામાં આવેલું છે. જેથી અત્રે તે ડીટેકટીવ પોલીસ માસીકના અધીપતી અને માલિકનો ઉપકાર માનવો અઘટીટ ગણાશે નહીં. તેઓનો કૃતજ્ઞતા પુર્વક ઉપકાર માનીએ છીએ.

છેવટે ધ્વંછીએ છીયે કે પ્રસ્તુત નવલકથા શુર્જર વાંચકવર્ગને સારા આદરને પ્રાપ્ત થશે. તો એજ માસીક માંડેલી બીજી અંતર્ગત નવલકથાઓ વાંચક વર્ગના કર કમળમાં સહર સમર્પણ કરીશું. એજ નિવેદન.

રામ નવમી,
૧૯૭૭ }

હીં પ્રસિદ્ધ કતા.

વિષય અનુક્રમણીકા.

પ્રકરણ	૧	લું, ખુનની અખર તપાસની તૈયારી, પૃષ્ઠ.	૧-૫
"	૨	જુલું, તપાસ, ચાલુ ખુન, પર ખુન.	૫-૧૨
"	૩	" નવું અજવાળું—મરિયમ.	૧૨-૨૦
"	૪	" બંદીવાન રમણી-અંસીનો નાક	૨૦-૨૫
"	૫	" પદ્યાન, સોનાની અંચુડી,	૨૫-૩૨
"	૬	" નિરાશા, તપાસ છોડી દીધી.	૩૨-૩૪
"	૭	" અજવાળું-નવો લેખાસ-નકલી-બેગમ	૩૪-૪૦
"	૮	" ફરીથી શિકારની પાછળ શિકારી	૪૦-૪૫
"	૯	" પીછો-શિકારની પાછળ શિકારી (ચાલુ),	૪૫-૫૦
"	૧૦	" હિંમતની હદ, રત્નપાખીનાં જંગલમાં— મરિયમની ગિરફતારી,	૪૫-૫૦
"	૧૧	" ડાકુનો સામનો સમુદ્રમાં લડાઇ, ડીટેક્ટીવની ફતેહ	૫૬-૬૪
"	૧૨	" નકલી બેગમ, મરિયમ ઉર્ફે મોહિનીની મુખ જુવાની	૬૪-૭૧
"	૧૩	" બેઠ ભાંચો, મરિયમ ઉર્ફે મોહિનીની મુખ જુવાની	૭૧-૭૬
"	૧૪	" બેઠનું ખુલવું-બેઝખમી ડાકુઓ	૭૬-૮૧
"	૧૫	" પ-તો મળ્યો રામસિંહ ચક્રમાં— એક નવીન સંન્યાસી	૮૧-૮૫
"	૧૬	" ખુનપર ખુનનો ખુલાસો બે ખુનીઓની ગીરફતારી અને ઇકરાર	૮૫-૮૯
"	૧૭	" રમણીનો પ-તો ડાકુઓને સભ પતિ પતિનો મેળાપ	૮૯-૯૧
"	૧૮	" છુટકારો, પતિ પતિનો મેળાપ, મહેનતનું ધનામ, બંસીનો મધુર સુર.	૯૧-૯૨

મોહિની ઉર્ફે મરીયમ

અથવા

ડાકુની દીકરી.

પ્રકરણ ૧૭.

ખુનની ખબર-તપાસની તૈયારી.

બાહાદુર હીટકટીવ રામસીંહ પોતાની કાર્યવાહીમાં બહુ અચ્છુ નામ કાઢ્યું હતું, તેના ઉપર તેના ઉપરી અમલદારો બેહદ ખુશ રહેતા હતા. દરેક મુંચવાડા બર્મા કેસનું કોકડું રામસિંહને હાથેજ ઉકેલાવામાં આવતું હતું.

રામસિંહ છેલ્લી કેટલીક મહેનતથી ચાકી થોડો વખત આશા-યશ લેવા (રજા માંગવા)ના વીચારમાં હતો. તે પોતાની ઝોફીસના હોલમાં બેઠો બેઠો એજ વીચાર કરી રહ્યો હતો, ટેબલપરના સરકારી કાગળને આમતેમ ઉથલાવતો હતો, એટલામાં બાબુ પર મુકેલા ટેલીફોન ચંત્રમાં ટનનનન કરતો અવાજ થયો, તુરતજ રામસિંહ ટેલીફોનનું ભુંગળ ઉઘાડી કાને લગાડ્યું, પાંચ મીનીટ ટેલીફોનની વાત-ચીતમાં પસાર થઈ, ટેલીફોનમાં જે ખબર આવી તેથી રામસિંહ ચીંતાતુર દેખાતો હતો. તેણે તાકીદે પોતાનો ફોન પહેરવા માંડ્યો.

વાંચક! તું અધીરો ન થા, ટેલીફોનમાં શું ખબર આવી તે આપણે જાણવાની ખાસ જરૂર છે. કેમ. ટેલીફોન રામસિંહના ઉપરી અમલદાર તરફથી આવ્યો હતો અને તેમાં એવી મતલબ હતી કે;

“તમે તાકીદે મૈનસિંગ જીલ્લાના માજિસ્ટ્રેટ પાસે જાઓ, તેઓએ મારી પાસે એક બાહોશ હીટકટીવની માંગણી કરી છે, ત્યાં જો બચકર ખુન થયાનાં સમાચાર મળ્યાં છે, ત્યાંની પોલીસ એ ખુની ઝોનો પતો મેળવવાને અશક્ત છે, તમારે તાકીદે તે તંદરસ્તો થવું એવો વડા સાહેબનો હુકમ છે, ખુન સંબંધની વધુ વીગત તમે મૈનસિંગના મેજિસ્ટ્રેટ પાસેથી સમજી શકો.”

આ હુકમ સાંભળતાંજ રામસિંહ ચીંતાતુર થયો હતો તેથીજ તેનાં મોઢાં ઉપર ઉદાસી છવાયેલી દેખાતી હતી, કારણ કે તેનો એક પૂરો બેટો ભયંકર માંદગીને પીછાને હતો. તેને છોડી બહારગામ કામગીરી પર જવું. એ રામસિંહનું હૃદય કબુલતું નહોતું. જ્યાં એ કામ કાંઈ ખીજને સોંપવાની બલામથક કરવા તે પોતાના વડા અમલદાર પાસે ગયો.

રામસિંહનો ઉપરી અમલદાર અંગ્રેજ હતો, તે રામસિંહને બોધ નવાઇ પામ્યો અને પૂછ્યું કે, “હજી તમે અહીં છો! ‘મૈમન-સિંગ’ આરે જવાના છો?”

રામસિંહે સલામ કરી પોતાના બેટાની બિમારી વિષે કહ્યું અને તેને બદલે કાંઈ ખીજને મોકલવા વિનંતિ કરી, પરંતુ મામલો બહુ મંઝીર હોવાથી, સાહેબે તેને તે બદલતું સાફ ઇનામ આપવા કહ્યું. સાથે જણાવ્યું કે આ કામ હું તમારા સીવાય ખીજને સોંપી શકતો નથી.

રામસિંહે ઉપકાર સાથે સાહેબનો હુકમ માન્ય રાખી, તેમને તે સંબંધમાં વધારે વિગત પુછતાં કહ્યું કે હું આપની પાસેથી એટલુંજ જાણુવા માગું છું કે આ બે ખુન કેવી રીતે થવા પામ્યાં છે, આ સંબંધમાં આપની પાસે કાંઈ કાગળો આવ્યા છે?

“નહીં,” સાહેબે જવાબ આપ્યો “પરંતુ માણસોને ખબર મળી છે કે મૈમનસિંગ છૂટાની હદનો કાંઈ ગ્રહસ્થ શીકાર માટે હથિયારનો પાસ લેવા આવ્યો હતો તેજ મરેલો મળી આવ્યો છે. ખીજું ખુન એક દરોગાનું કરવામાં આવ્યું છે. બંને ખુનના ખબર ભયંકર છે અને ખુનીનો પતો લગાવવો પણ મુશ્કેલ થઈ પડ્યો છે. તેટલા માટે જ એક ચાલાક અને અનુભવી ડિટેક્ટીવની જરૂર પડી છે. મેં તમોને તે કામને માટે યોગ્ય સમજી નીમ્યા છે. તમે આવને આજ અહીંથી જાઓ.

રામસિંહ જવાને તૈયાર થયો. પોતાના મકાનપર આવી તેણે પોતાનાં બેટાની સારવાર માટે બંદોબસ્ત કર્યો અને સાંજની ગાડીમાં મૈમનસિંગ જવા રવાના થયો.

ગાડીમાં બેઠો બેઠો રામસિંહ પોતાના મનમાં વિચારતો હતો કે મૈમનસિંગ. બાકરગંજ વિગેરે સ્થળોના લોકો બહુજ વિકટ છે. તેઓ પોતાના બેદનો જલદી પતો લાગવા દેતા નથી. જો તેઓ જાણી જાય કે અમુક માણસ તેમનો બેદ ખોલવા પાછળ પડ્યો છે તો તેઓ તેને જીવતા જવા દેતા નથી આવી સ્થિતિમાં ખુનીનો પતો લગાવવો, પ્રમાણે મેળવવાં, મુકદ્દમો ખડો કરવો અને દેશ પાછું ફરવું એ સહેલું નથી. જણાય છે કે આમાં કાંઈ મોટા માણસનો હાથ

છે. કારણ કે, એક ગૃહસ્થના ખુન થવા સાથે દરોગાનું પણ ખુન થયું છે. પરંતુ તે એક જ માણસનું કામ જણાય છે. જો માર્ડ મનુ-માન બરાબર હોય તો ધણા મુશ્કેલ મામલાની સામે મારે થવાનું છે. આટલા દિવસો વીતી ગયા બાદ પતો લગાવવો એ કાંઈ સહેલું કામ તો નથી જ.

આ જાતનો વિચાર કરતો રામસિંહ ત્રીજો ઢહાડે મેમનસિંગ પહોંચ્યો. તેજ દિવસે સાંજે તે આજીએટ સાહેબને જઈ મળ્યો. આજીએટ સાહેબે તેને ત્યાંના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરનું નામ બતાવી તેને મળવા કહ્યું. ઘોડા વખત પછી તે ઇન્સ્પેક્ટરને મળ્યા ગયા. ઇન્સ્પેક્ટરે રામસિંહને સલામ કરી બેઠક આપ્યા પછી રામસિંહે પોતાનો હેતુ દર્શાવી, ખુન સંબંધી હકીકત જણાવવા ઇચ્છા દેખાડી અને તેને લગતા કાગળો જોવા માંગ્યા. ઇન્સ્પેક્ટરે કાગળો તેને સોંપતા કહ્યું કે, “કાગળ પત્ર કાંઈ વિશેષ નથી. જે કાંઈ મારી પાસે છે તે હું આપને આપું છું” અને આ મામલા સંબંધે જે કાંઈ હું જાણું છું તે કહી સંબ-ળાવું છું. આ જીલ્લાની સરહદ ઉપર કેંડાખાલ નામનું મેદાન છે. ત્યાં કોઈ રહેતું નથી તેમ તે ખેતી કરવાના ઉપયોગમાં પણ આવતું નથી. આ પાનખર રતુમાં એક મોટો માણસ, આજીએટ સાહેબ પાસેથી હથીયારનો પરવાનો લઈ ત્યાં તંબુ નાંખી બે ત્રણ માસ થયાં રહેતો હતો. તેની સાથે વીસ પચ્ચીસ જેટલા માણસો હતાં. ઉપરાંત ત્રણ ચાર ઉમદા ઘોડા, એક હાથી અને ધણા કુતરા હતા. ગયાં વેશાખ માસમાં એક દિવસે રાત્રીને વખતે કોઈએ તેનું ખુન કરી નાંખ્યું છે.”

“હું આપને કેટલાક સવાલો પુછવા માગું છું.” રામસિંહે કહ્યું.

“બલે ખુશીથી પુછો.”

“આ મુકદ્દમાની પહેલી તપાસ કોણે કરી?”

“અહીંના દરોગાએ.”

“જે ઠેકાણે માર્યા ગયેલા માણસનો મુકામ હતો, ત્યાં પોલીસ ચોકી છે કે?”

“નહીં, પોલીસ ચોકી ત્યાંથી ત્રણ ગાઉને છેડે દક્ષિણ દિશા તરફ આવેલા શક્તિપુર ગામમાં છે, અને શક્તિપુરના દરોગાએ જ પ્રથમ તપાસ કરી હતી.”

“ત્યાર પછી આપ ગયા હતા કે?”

“જી, હા.”

“આપ શા માટે ગયા હતા?”

“આ જાતના મામલામાં હું નીપુણ છું એવું મેજસ્ટ્રેટ સાહેબ માનતા હોવાને લીધે મને મોકલવામાં આવ્યો હતો, પ્રથમ તો, શક્તિપુર જે સમ-ડીવીઝનમાં છે ત્યાંનો ઇન્સ્પેક્ટર ગયો હતો, પણ મેજસ્ટ્રેટ સાહેબે તે પછી મને મોકલ્યો હતો.”

“આપે તે ઇન્સ્પેક્ટર અને દરોગા સાથે કાંઈ તપાસ ચલાવી હતી?”

“હા, નહીં. જ્યારે તેઓ બંને કામમાં લાગ્યા હતા ત્યારે હું અહીં હતો. પાછળથી હું ગયો હતો. મેં મારી સાથે શક્તિપુર ચોક્કીના દરોગાને પણ લીધા હતા.”

“મરનારની લાશ આપે જોઈ હતી?”

“હા, નહીં.”

“ખુનના વિષયમાં દરોગાએ આપને શું શું બતાવ્યું હતું?”

“બસ એટલું જ કે, બંદુક અગરતો તમચાની ગોળાથી ખુન કરવામાં આવ્યું હતું, બરાબર કાનની નીચે ગોળી લાગેલી હતી.”

“આપ મરનારની ઉમરે બતાવી શકો છો?”

“આશરે પચ્ચીસની અંદર.”

“તેના મકાનનો પ-તો મળ્યો છે કે?”

“બરાબર નહીં.”

“કેમ? મેજસ્ટ્રેટ સાહેબે જ્યારે તેને શીકારનો પાસ આપ્યો ત્યારે તેના ઘર સંબંધે પુછવામાં નહોતું આવ્યું? શાંદલ ઉલટાવી જોવાથી તે મળી આવશે.”

“શાંદલ પુરેપુરી તપાસી ગયા છીએ પણ મકાનનો પ-તો મળતો નથી. જ્યારે તેણે પાસ માટે અરજ કરી હતી ત્યારે કલકતા, હરિ-દોસ લેનના એક મકાનનું ઠેકાણું આપ્યું હતું ત્યાંની પોલીસ પાસેથી ખબર મંગાવતા જણાવ્યું કે તે મકાન શાહબાણુનું છે. ત્રણ ચાર વરસથી તે વસવસાટ વગરનું ખાલી પડેલું છે. શાહબાણુને ત્યાં કાઠના મરવાની ખબર મળી નથી.”

“મામલો બહુ પેચીલો છે, વાર, પહેલાં તેણે પોતાની ઓળખ શું આપી હતી?”

“તેનું નામ શરતચંદ્ર અને જાતના બ્રાહ્મણ હતા.”

“સાથે બન્ને બાલાં વિગેરે કાંઈ હતું?”

“કાંઈ જ નહીં.”

“તેની પાસે કોઈ વેશ્યા આવતી હતી કે નહીં, તે સંબંધમાં આપે કાંઈ તપાસ કરી છે કે?”

“હા, તપાસ કરી હતી પણ કાંઈ સમાજ મળ્યું નહીં. બધા કહેતા હતા કે બાણુ બહુજ પવિત્ર વિચારના છે.”

“અને આપના શહેરમાં પોલીસ દરોગાનું ખુન કેવી રીતે થયું? આપ અહીંના ઇન્સ્પેક્ટર છો. જરૂર આપે તે સંબંધમાં તપાસ ચલાવી હશે. તેની બરાબર સ્થિતિથી અને વાકેફ કરો.”

“તે બહુ બેદી સમસ્યા છે. સાંભળો—”

ઐઠલામાં નોકરે હુકકો લાવીને ડિટેક્ટીવ રામસિંહ સામે રાખી દીધો.

પ્રકરણ ૨ જી.

તપાસ, ચાલુ—ખુન પર ખુન,

હુકાની એક ધુંટ ખેંચી, ધુંવાના ગોટ કહાડતાં રામસિંહે પુછ્યું,
“દરોગાનું શું ચાણામાંજ ખુન થયું?”

“નહીં સાહેબ, તે પોતાના મકાનમાંજ માર્યો ગયો છે.”

“તેનું મકાન ચાણાથી કેટલું દુર આવેલું છે?”

“એકાદ માઇલ.”

“ચાણાથી તેટલું દુર રહેવાનું શું કારણ?”

“જે મકાનમાં તેનું ખુન થયું છે, તે મકાન તેણે ખુન સુધા પહેલાં લગભગ દસબાર દિવસ ઉપરજ ઓછી કીમતે ખરીદી લીધું હતું. ચાણાની આજુબાજુના મકાનમાં ત્યાર પહેલાં તો તેએને બારે રહેલું પડતું હતું.”

“તે મકાનમાં પ્રથમ કોણ રહેતું હતું?”

“બરાબર ખબર નથી, પણ સાંભળ્યું છે કે કલકત્તાનો કોઇ માણસ ત્યાં માસ બે માસ માટે આવી રહ્યો હતો.”

“તેના જવા પછી પુરતમાંજ દરોગાએ તે મકાન ખરીદી લીધું?”

“જી, હા.”

“તે મકાન માં તે કેટલું કબીલા સહીત રહેતો હતો?”

“કોણ?”

“દરોગો.”

“જી, નહીં. બાકાના મકાનમાં રહેવાની પુરતી સગવડ ન હોવાને લીધે તેના ઘરનાં કોઇ આત્મીય નહોતાં, તેથી ઘરના માણસોની સાથે રહેવા માટેજ તેણે આ મકાન ખરીદ્યું હતું. પરંતુ કેટલું આત્મીય પહેલાં તો તે માર્યો ગયો.”

“મરનાર દરોગાનું મુળ વતન કયું?”

“બાકરગંજ”

“અંહી તે કેટલા વખતથી હતો?”

“થોડા વખતથીજ આવેલો હતો. ગયા વર્ષમાં તેણે પરીક્ષા પાસ કરી અને ત્યારથી તે અહીંજ હતો.”

“તેની ચાલચલણ વિષે તમે કંઈ જાણો છો?”

પુછપરછ કરવાથી માલુમ પડ્યું છે કે, તે કદીપણ ખરાબ લોકોના સહવાસમાં આવતો નહોતો, તેમજ તેણે ખોટી રીતે કાંઈને પણ દુઃખ આપ્યું નહોતું.”

“તેની ઉંમર કેટલી હતી?”

“છવીસ સતાવીસથી વધારે નહીં”

“તેનું ખુન કેવી રીતે કરવામાં આવ્યું છે?”

“છાતીમાં છરો ભોંકીને”

“મકાનના કયા ભાગમાં ખુન કરવામાં આવ્યું હતું?”

“મુવાના ઝોરડામાં, જથ્થાબ છે કે નિંદ્રાવસ્થામાં તેનું ખુન થઈ ગયું છે.”

“ખુની આ જ ગામનો હોય તેમ તમને લાગે છે?”

“હું તો તેમાં કંઈ કરી શક્યો નથી. મારી આટલી ઉંમરમાં જે થયું ખુની મામલાના બેદો ખોલી અપરાધીઓને ગીરફતાર કર્યા છે. પરંતુ આ બે મામલામાં તો મારી અકકલ કામ કરતી નથી અને તેટલા માટેજ આપને બોલાવવામાં આવ્યા છે.”

“જોઈએ છીએ કે, શું થાય છે” રામસિંહે જવાબમાં કહ્યું.

બાદ રામસિંહે મુકદ્દમાના બધા કાગળો જોયા અને ઇન્સ્પેક્ટરથી છુટા પડી તે પોતાના ઉતારા પર આવ્યો.

ખીજે દિવસે સવારે રામસિંહ એક સાધારણ માણસના પોશાકમાં મરનાર દરોગાના પ્રથમના મકાનપર ગયો. ત્યાં જઈ જોયું તો નીચેના એક ભાગમાં આઠ દશ માણસો સાથે રહેતાં હતાં. રામસિંહે સમજ લીધું કે તે લોકોની આ એક કલણ છે, કલણનો એક રસોડયો હતો તમામ ખર્ચ તેઓ ભાગે પડતું આપતા હતા. રસોડયા ઉપર એક નોકર પણ હતો. રામસિંહ એક જગ્યા પર બેસી ગયો અને નવીન આપ્તને બોલાવી પુછવા લાગ્યો કે “આપનું નામ નવીનબાપુ છે?”

કહેવાની જરૂર નથી કે નવીનબાપુ તે કલણના મેમ્બર હતા અને રામસિંહે તેનું નામ કલણના નોકર પાસેથી જાણી લીધું હતું.

રામસિંહના ઉપલા સવાલનો જવાબ આપતાં નવીનબાપુએ કહ્યું.

“જી, હા.”

“આપનું વતન ક્યાં છે?”

“આકરગંજ જીલ્લામાં.”

“આ મકાનમાં જે દરોગા રહે છે, તેનું વતન પણ આકરગંજ જીલ્લામાં છે તો શું આપ બંનેનાં મકાનો પાસે પાસે છે?”

“નહીં, નહીં, પાસે પાસે તો નથી. એક જીલ્લામાં છે. મારા ગામથી તેનું ગામ લગભગ આઠ નવ ગાઉ દુર છે.”

“ઠીક છે આપને તેની સાથે કાંઈ ન્યાત જાતનો સંબંધ છે કે?”

“જી, નહીં. હું કાયરથ છું અને તે આદમી હતો.”

“હતો એટલે? શું તે અત્યારે નથી?” શમસિંહે અબર્યા થઈ પ્રશ્ન કર્યો.

“શું આપ નથી જાણતા? આપ અહીં હમણાજ આવેલા હો?”

“નહીં, હમેશને માટે તો અહીં રહેતો નથી. કોઈ કોઈ મુકદ્દમા વખતે આવી જાઉં છું. વાર, શું તેમના સંબંધમાં કાંઈ માઠો બનાવ બન્યો છે?”

“તેની સાથે આપને કાંઈ પીછાણ હતી?”

“મારા એક મામલામાં તેણે ધણી મહેનત કીધી હતી, અને તેટલા માટે હું તેને કાંઈ આપવા ચાહું છું.”

“તે ક્યારની વાત છે?”

“લગભગ બે માસ પહેલાની.”

“વાર, તો આપ રૂપચંદ દરોગાની વાત કરી રહ્યા છો ને?”

“હા, ધણું કરીને રૂપચંદજ તેનું નામ હતું. તે આજ મકાનમાં રહેતો હતો?”

“જી, હા, તેનું તો ખુન થઈ ગયું.”

“ઝા! શું દરોગાનું ખુન! ક્યાં અને કાણે તેનું ખુન કર્યું?”

“તેનો તો કાંઈ પતો નહોતો નથી. શહેરમાં મોટા ખજાનગાર મગી રહ્યો છે.

“પોલીસનું ખુન થયું! તે કાંઈ સાધારણ વાત નથી. તે તો આ મકાનમાંજ રહેતો હતો! ખુન ક્યાં થયું?”

“ખુન થવા અગાઉ કેટલાક દિવસ પહેલાં તે આ મકાન છોડી એક બહુજ દુરના મકાનમાં રહેવા લાગ્યો હતો, અને તેજ મકાનમાં તેનું ખુન થઈ ગયું છે.

“રૂપચંદ તો બહુ બહો માણસ હતો. વાર, તેનું ખુન કેવી રીતે થયું? આપ ભોલ તો તેની સાથે રહી ચુક્યા છો. શું આ બાબતમાં આપ કાંઈ પણ નથી જાણતા?”

“જી, નહીં, અમે કેવી રીતે જાણી શકીએ?”

“તેના કોઈ અતલગના મિત્રનો પતો આપ આપી શકો છો?”

“તેના અહીં કોઈ મિત્ર નહોતા. તે સરકારી કામકાજથી છુટા થઈ ઘેર આવતો. ત્યારે પોતાનો બધો સમય પુસ્તકો વાંચવામાં જાળતો હતો.”

રામસિંહે જોયું કે અહીંથી કોઈ પતો મળી શકે તેમ નથી તેણે નવીનપ્રાણનો ઉપકાર માની ત્યાંથી ચાલતી પકડી.

રામસિંહ કલગવાળા મકાનથી નીકળી પતો લગાવતો લગાવતો રૂપચંદ દરોગાના નવા મકાનપર આવ્યો. જોયું તો મકાન ખાલી છે. કોઈપણ જાતનો માલ અસમાપ્ત નથી. મકાનનો દરવાજો ખુલ્લો પડેલો છે. રામસિંહ અંદર જોવા લાગ્યો, તેજ વખતે એક માણસ રસ્તાપર ચાલ્યો જતો હતો. રામસિંહને આમ દરવાજામાં અંદર જોતો હોયો રહેલો જોઈને તેણે પૂછ્યું, “આપ કોને શોધો છો?”

“હું કલકત્તાથી આવ્યો છું.”

“કલકત્તાનો જ કોઈ માણસ અહીં રહેતો હતો, જણાય છે કે આપ તેની જ શોધમાં છો.”

“આપનું અનુમાન બરાબર છે. હું તેની જ શોધમાં છું. તે મારો મિત્ર છે. હું કામકાજ માટે અત્રે આવ્યો છું પણ ઉતરવાનું ઠેકાણું મળતું નથી. તેની સાથે મુલાકાત થયા પછી કાંઈને કાંઈ વ્યવસ્થા જરૂર થઈ જશે. તે આ વખતે ક્યાં હશે, તે આપ જાણો છો?”

“નહીં સાહેબ, હું તેને લગતી કાંઈપણ ખબર જાણતો નથી. હા, એટલું જાણું છું કે તે અહીં નથી.”

“આ મકાન છોડી શું તે અહીંથી ચાલી ગયો છે? આપ સાચેસાચું કહેો છો?”

“હા, ખરૂં જ કહું છું. તે અહીંથી ચાલી ગયો છે, તેના જવા પછી રૂપચંદ દરોગાએ આ મકાન ખરીદી લીધું અને આ મકાન માંજ તેનું ખુન થઈ ગયું.”

“ખુન કોણે કર્યું?”

“બહા, તે હું કેવી રીતે કહી શકું, જ્યાં પોલીસની અકકલ પણ કામ કરતી નથી તો તેનો પતો હું કેવી રીતે મેળવી શકું?”

“આ મકાન કોનું હતું?”

“અહીંના પ્રખ્યાત ગુરુપ્રાણનું.”

“એટલું કહી તે માણસે પોતાનો માર્ગ લીધો. રામસિંહ નજીકની એક દુકાનપર બેસી ગયો. દુકાનદારે તેને પૂછ્યું “આપ ક્યાં રહો છો?”

“કલકત્તામાં” રામસિંહે જવાબ આપ્યો.

“અહીં કેવી રીતે આવ્યું થયું?”

“આ મકાનના ખાલીકને મળવા આવ્યો હતો. પરંતુ હવે સાંભળું છું કે તે તો અહીંથી ચાલ્યો ગયો છે.

“શું, આપ માણેકલાલજીના સંબંધી છો?

“નહીં, પણ તે મારો મિત્ર છે,

“તે બહુજ ભલો માણસ છે, જે દિવસે તે જવાનો હતો, તેજ દિવસે તેણે અમારી દુકાનનો પાછએ પાછનો હિસાબ ચુકવી આપ્યો હતો.”

“તે ક્યાં ગયો છે તે આપ જાણો છો?

“તેણે કહ્યું હતું કે હવે હું દેશ તરફ જઈ છું.”

“તે અહીં શું કામ કરતો હતો?

“તેની કાંઈ ધંધો રોજગાર કરવાની ઇચ્છા હતી. પરંતુ જતી વખતે તેને મોહડેથીજ સાંભળ્યું કે વેપાર રોજગાર કાંઈ જાણ્યો નહીં.

“હું એક વાત આપને પૂછવા માગુ છું:—માણેકલાલની ચાલ ચલગત ધણી વાંધાભરી હતી. ધરના લોકો સાથે તેથી હંમેશાં ઝઘડા થતા હતા, અને તે કારણને લઈનેજ તે અહીં આવ્યો હતો અહીં તેની ચાલચલગત કેવી હતી?

“તમે આ શું કહો છો, શું આવા સારા માણસોને પણ દોષીત કહેવામાં આવે છે?

“આજકાલ શ્રીમંતોના છોકરાઓને “શરાબ અને રંડી” વિના ચેન પડતું નથી.

“અહીં તો અમે કદી પણ તેને આવા ખરાબ કામ કરતાં જોયો નથી. તે લગભગ આખો દિવસ અહીં બેસી વીતાડતો હતો પરંતુ કદી પણ તેના મોહડેથી શરાબ કવામતું નામ સાંભળ્યું નથી.

રામસિંહ નિરાશ થઈ ત્યાંથી ઉઠ્યો. દુકાનથી થોડે છેટે જતાં તેના મોહરા-પર ચિન્તા જણાવા લાગી. બે ખુન થઈ ગયાં. બનેની ચાલચલણમાં દોષ નથી. માણેકલાલ પણ નિર્દોષ નીકળ્યો, કેવો મામલો છે? રામસિંહ વિચારમાં લાગ્યો કે જેટલાં ખુન થાય છે તે ધણું કરીને સ્ત્રી અગર તો ધન દોલતને માટેજ થાય છે. સ્ત્રીવાળા મામલામાં વિશેષ ખુન થાય છે, પરંતુ અહીંના મામલો તો કાંઈક અજાણ્ય છે. કેડાખાલવાળા મેદાનમાં જે ગ્રહસ્થતું ખુન થયું તેનું ડેકાણું હરીધોષ રટ્ટીટ-કલકતા ખતાવવામાં આવ્યું હતું. ડેકાણું આપતી વખતે કલકતાની પોલીસનું સરટીફિકેટ તેણે રજુ કરેલું હતું પરંતુ અત્યારે તો માણસ પડે છે કે, તે ગ્રહસ્થતું ત્યાં નામ નિશાન પણ નહોતુંમાત્ર એટલુંજ નહીં પણ જે મકાનનો નખર લખાવામાં આવ્યો હતો તે ધણી વખતથી ખાલી પડ્યું છે. ત્યારે પોલીસે તે સરટીફિકેટ

કેવી રીતે આપ્યું? મરનારે પોતાનું નામ ઠેકાણું છુપાવ્યું હતું, તે સુક્તિ શું તેણે પોતાને મરવા માટેજ રચી હતી? જો એમ માનીએ કે, તેણે આત્મધાત કયો હોય, તો કલકતાથી આવેલે દુર સુધી આવવાનું શું કારણ? તેના તંબુઓ, માણસો, હાથી, ઘોડા વિગેરેના વિચાર કરતાં, તે એક મોટા શ્રીમંત હતો તે શીકાર કરવાને માટે આવ્યો હતો પરંતુ તેના ખુદનો શિકાર થઈ ગયો! કેવાં બેદથી બરપુર આ મામલો છે?

હવે રૂપચંદ દરોગાનું ખુન કેમ થયું, કેવી રીતે થયું. કાણુ કયું તેના પત્ને લાગતો નથી. એક બેદ એ છે કે રૂપચંદની પહેલાં જ માણસ તે મકાનમાં રહેતો હતો તે કલકતા વાસી હતો. ગમે તેમ હોય પણ આ મામલો કલકતા સાથે બંધો ધાડો સંબંધ ધરાવે છે; એમ સોચતો વિચારતો રામસિંહ ગુરૂબાપુના મકાનની સામે આવી પહોંચ્યો. દરવાજા પર દરવાજા ઉભો હતો. રામસિંહે તેને પુછ્યું, “ગુરૂબાપુનું મકાન આજ કે?”

“હા, સાહેબ.” દરવાજો જવાબ આપ્યો.

“તમારો મુનીમ અહીં છે કે?”

“કાણુ મુનીમ?”

“જો હિસાબ કિતાબ રાખે છે તે.

“અમારા બાપુને એક ગુમાસ્તો છે અને તેજ હિસાબ રાખે છે. તેની સાથે આપને કામ છે? અને જો તેમ હોય તો અંદર આવો. રામસિંહ દરવાજાની સાથે બેઠકમાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં મુનીમ એક ફાટેલી ચટાઈ ઉપર બેસી આંગળીઓની મદદ વડે હિસાબ ગણી રહ્યો હતો સામે બે બેઠુતો અંદરો અંદર ગુસગુસ કરી રહ્યા હતા. એક નોકર હુકાની ચીલમ બરતો હતો. મુનીમે ડિટેક્ટીવને જોઈ પોતાની આંખપરના ચશ્મા ઉતાર્યા અને તેને ચોખ્ખા આવકાર આપી બેઠક લેવા કહ્યું.

પાસે પડેલી એક ખુરશી ઉપર રામસિંહે પોતાની બેઠક લીધી. અને મુનીમ તરફ ફરી તેણે કહ્યું. “આપને-હું” એક વાત પુછવા માણું છું.

“બહે ખુશીથી પુછો. મુનીમે જવાબ આપ્યો.

“આ શહેરની પૂર્વ તરફ આપનું કોઈ મકાન હતું કે?”

“હા, હા, પણ તે તો અમે વેચી નાંખ્યું છે.

“કાણુને વેચાતું આપ્યું?”

“રૂપચંદ દરોગાને.

“રૂપચંદનું તે મકાનમાં ખુન થયું તે આપ જાણો છો?”

“હા, સાંભળ્યું છે, શું આપ પોલીસ છો?”

“માની લ્યો કે પોલીસને જોએ.

મુનીમતું નામ રામતતું થાય છે. રામસિંહને પોલીસ સમજતાંજ તે ઉભો થઈ ગયો. નોકરને હુકકો લાવવાતું કહી તેને પોલીસના આવવાની ખબર વડા બાપુને આપવા મોકલ્યો. બડાબાપુ તુરંતજ આવી પહોંચ્યા અને રામસિંહ સાથે સવાલ જવાબ કરવા લાગ્યા.

નોકરો હુકકો લાવી ડિટેકટીવ રામસિંહની સામે રાખી દીધો. રામસિંહ હુકકો પીતો પીતોબડાબાપુ સાથે વાતચીત કરવા લાગ્યો. તેણે બડાબાપુને કહ્યું. “મારા આવવાથી આપને વિશેષ તકલીફ નહીં થશે. આપને થોડા સવાલો પુછી હું જવા માથું છું.”

“બલે જે કાંઈ પુછતું હોય તે ખુશીથી પુછો.

“આપના મકાનનો રૂપચંદ દરેગા સીવાય બીજાને કોઈ ગ્રાહક હતો ?

“જી, નહીં, અમારા એક મુકદમાને લીધે રૂપચંદ દરેગા સાથે અમને ઝોળખાણ થઈ. તે વખતે અમારી મકાન વેચવાની મરજી હતી. રૂપચંદે તે મકાન ખરીદવાની ઈચ્છા દર્શાવી અને અમેાએ તે મકાન તેને વેચાતું આપ્યું.

“જે મુકદમાને લઈને રૂપચંદ આપના સંબંધમાં આવ્યો તેમાં આપને લાભ મળ્યો ?

“જી, ના. હારી ગયા.

“મુકદમો કોણની સામે હતો ?

“મ્યુનીસીપાલીટી સામે. અમારી જમીન મ્યુનીસીપાલીટી પોતાની સત્તા નીચે લેવા માંગતી હતી અને ઝબડાતું મુળ કારણ તેજ હતું.

“શું રૂપચંદે તે સંબંધમાં આપની કાંઈ વિરૂદ્ધમાં રીપોર્ટ કર્યો હતો ?

“નહીં, નહીં. તે તો બહુ બલો મથુર હતો. તેણે તો બધો સાચો સાચો અહેવાલ લખ્યો હતો.”

“હવે એક વાત પુછું છું અને તે એ કે, આપના તે મકાનમાં જે બાકત રહેતો હતો તે ત્યાંથી ક્યારે ચાલ્યો ગયો ? મકાન વેચવા પહેલાં કે પછી ?

“નહીં, તે પહેલાંજ નીકળી ગયો હતો, અને ત્યાર પછી મકાન વેચી નાંખવામાં આવ્યું.”

“ત્યાં જે એક બાપુ રહેતો હતો તેનું નામ અને ઠેકાણું આપ જાણો છો ?

“તેનું નામ માણેકલાલ અને તે કલકત્તાનો રહેવાસી હતો.

“કલકત્તામાં કંઈ જગ્યાએ ?

“તે તો હું નથી જાણતો, અને જાણવાની જરૂર પણ નહોતી. ફક્ત એટલુંજ જાણું છું કે તે કલકત્તામાં રહેતો હતો.

“માણિકલાલની ચાલચલણ કેવી હતી? આપ કંઈ તે વિશે જાણો છો?”

“તે તો હું કંઈ નથી જાણતો. આજ દિવસ સુધીમાં તેની માત્ર બે વખત મુલાકાત થઈ હતી, અને તે પણ ઘણા થોડા વખત માટે હા એટલું તો હું ખાતરીથી કહું છું કે, તે બધા માણસો સાથે નમ્રતાથી વર્તતો હતો.

રામસિંહ હવે ખીજું શું પુછે? તેણે ચીપીચીપીને, ફેરવી ઉલટાવીને બારીક પ્રશ્નો પુછ્યા છતાં પણ જ્યારે કંઈ ન વળ્યું. ત્યારે તે ત્યાંથી વિદાય થઈ માજીસ્ટ્રેટ સાહેબના બંગલા પર આવી પહોંચ્યો. ત્યાં ઘણા વખત સુધી વાતચીત થઈ. છેવટે રામસિંહે કહ્યું, “આવી સ્થિતિમાં કેંડાખાલના મેદાનમાં એક વખત જઈ આવવું એ મારા ખ્યાલથી મને ઠીક લાગે છે; મારે બે અનુભવી કોન્સ્ટેબલોની જરૂર પડશે. હું આજે જ સાંજના રવાના થઈશ.”

સાહેબે રામસિંહને બે કોન્સ્ટેબલો આપ્યા. સાંજને વખતે રામસિંહ અને તે બંને કોન્સ્ટેબલો પોતાના પોશાક બદલીને કેંડાખાલના મેદાન તરફ જવા રવાના થયા.

પ્રકરણ ૩ જી.

નવું અજવાળું—મરીયમ.

કેંડાખાલનું મેદાન મૈમનસિંગથી આશરે ૪૦ ગાઉ દુર છે. કેંડાખાલ ખરી રીતે એક પાણીના વહેણાનું નામ છે, જે બલપુત્રા નદીમાંથી નીકળે છે. ચૈત્ર વૈશાખ માસમાં આવા વહેણાઓ સુકાઈ જાય છે, પરંતુ ચોમાસામાં તેમાં પાણી ભરપૂર ભરાઈ જાય છે. તેની આસપાસ માણસ જાતની વસ્તીનું ખીલકુલ નામ નિશાન નથી.

રામસિંહ, બંને કોન્સ્ટેબલો સાથે કેટલાક દિવસે અહીં આવી પહોંચ્યો. ત્યાંથી પ્રથમ તે શક્તિપુરના દરોગાને મળ્યો. દરોગાએ તેની ખુબ આગતા સ્વાગતા કરી. રામસિંહના ખાણા માટે પણ બહુજ સારી વ્યવસ્થા કરી તેને જમાડ્યો. એ રીતે ખાણાથી દરોગ થયા પછી દરોગા અને રામસિંહની વચ્ચે મુકદ્દમાને લગતી વાતચીતની શરૂઆત થઈ.

રામસિંહે પુછ્યું. “મરનારની ઉંમર વિગેરે બાબતો મૈમનસિંગના ઇન્સ્પેક્ટર પાસેથી મેં જાણી છે. આપને એટલું જ પુછવાનું

“ છે કે, જે માણસો મરનારની સાથે હતાં તે બધાં હાલ ક્યાં છે ? ”

“ તેમાં જેઓ મુખ્ય માણસો હતાં તેઓ બધાંનિ હવાલતમાં કેદ રાખવામાં આવ્યાં છે. ”

“ મરનાર ગૃહસ્થના ટંકાણાં વિષે આપે તેઓ પાસેથી કાંઈ જાણ્યું છે ? ”

“ જી, નહીં. ધણી કોશીસો કરવા છતાં તેની પાસેથી કાંઈ થયું ન-તો મળી શક્યો નહીં. ”

“ તેઓ શું કહે છે ? ”

“ તેમનું કહેવું એમ છે કે અમે બધા કલકત્તાની જાન બજારમાં તે બાણુને ત્યાં નોકર હતા. ”

“ ત્યાં કાંઈ તપાસ થઈ હતી ? ”

“ જી, હા. થઈ હતી. ”

“ તપાસ કરવા માટે કોણ ગયું હતું ? ”

“ હું અને અમારા ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ. ”

“ ત્યાં જઈ, આપ બંનેએ શું જાણ્યું ? ”

“ જાન બજારવાળા મકાનમાં મરનાર બાડે રહેતો હતો. અને ત્યાં તેણે હાથી, ઘોડા વિગેરે ખરીદ્યા હતા. ”

“ ત્યાંથી કાંઈ નવી વાત જાણવામાં ન આવી ? ”

“ તેની સાથે જે માણસ કાયમને માટે રહેતો હતો, તેને મેં અહીંજ રાખ્યો છે. કહો તો બોલાવી આવું. ”

“ હા. તેને હમણાજ બોલાવી આવો. ”

ફરોગાનો હુકમ થતાંજ એક કોન્સ્ટેબલે હવાલતમાંથી તે માણસને બાંધી હાજર કર્યો.

તે આવનાર માણસની ઉંમર લગભગ ૪૦ વર્ષની હતી. તે દેખાવમાં સારો માણસ જણાતો હતો. રામસિંહે તેને પગથી તે છેક માથા સુધી જોઈને પુછ્યું. તમારું વતન ક્યાં છે ?

જેસોર જિલ્લામાં.

જે બાણુનું તે દિવસે પુન થયું, તેની સાથે તમારે પહેલ વહેલી મુલાકાત ક્યાં થઈ ?

કલકત્તામાં.

તમારું નામ શું છે ?

મારું નામ મયુરાનાથ છે.

કલકત્તામાં તમે શું કામ કરતા હતા ?

જાન બજારમાં મારી તંબાકુની દુકાન હતી. તે અરસામાં

બાપુસાહેબ સાથે મારે મુલાકાત થઇ અને તેણે અને મારીક ત્રીસ રૂપિયાના પગારથી નોકર રાખી લીધા. ત્યારથી મેં દુકાન ઉઠાવી લીધી અને તેની સાથે રહેવા લાગ્યો.

હું તમને થોડાક સવાલો પૂછવા માગું છું. તેના જો બરાબર ઉત્તર આપશો તો તમારા શેઠના ખુનીનો પતો લાગી જશે અને તમે લોકોનો છુટકારો પણ થઇ જશે.

સાહેબ, દુકાનમાં મહેનત કરવાથી જો વીસ પચ્ચીસ રૂપિયા મળી જતા હતા, તે અત્યારે બહુજ સુખના લાભે છે કારણ કે તે સ્થિતિમાં મારી જલ્દ માતા, સ્ત્રી, અને બાળ બચ્ચાંને આટલાં દુર છોડવાનો વખત ન આવતો. હવે કોણ જાણે હું ક્યારે તેઓને મળીશ. એટલું કહી તેણે લાંબો નિશ્વાસ ખેંચ્યો.

જો ખુની પકડાઈ જાય તો પછી તમારા છુટકારા માટે બિચકુલ વિલંબ નથી. પણ જો કંઈ પતો ન મળ્યો તો કેદખાનામાં સડવું પડશે. માટે જો પુછું તેનો બરાબર જવાબ આપો.

બહે ખુશીથી પુછો. જેટલા આવે છે તે બધા એજ પ્રશ્ન કરે છે પણ કોઈ ખુનીના પકડાઈ જવાની ખબર નથી સંભળાવતું. આપ આવ્યા છો તો આપ પણ પુછપરછ કરી જાઓ. હું જાણું છું તે કહી આપીશ.

મથુરાનાથની વાતચીતના ઢંગ ઉપરથી તે બીલકુલ બેશુનાહ સાબીત થાય છે. રામસિંહનો પણ તેવીજ ખાત્રી હતી; તો પણ તેણે તેને પુછ્યું. તમારો શેઠ કોઈ દિવસ કોઈ પણ સ્ત્રીને ત્યાં જતો આવતો હતો ?

આત્રા મેદાનમાં તે બધા સ્ત્રી ક્યાંથી આવે ? જ્યારથી અમે તેમની સાથે છીએ, ત્યારથી તે છેક આજ સુધી તેની ચાકચલણમાં કંઈ પણ કલંક મેં આંખે જોયો નથી તેમ કાને સાંભળ્યો નથી.

વાર, જ્યારે તે કલકતામાં હતો ત્યારે એવી કોઈ વાત તમે સાંભળી હતી ?

ન્યાંની સ્થિતિની તો ધ્રુવરને ખબર, જે દિવસે તે કલકતાથી નીકળ્યા, તેજ દિવસથી હું તેના સહવાસમાં આવ્યો.

તમારો શેઠ શું અહીં કોઈ સ્ત્રીને સાથે ન્હોતો લાવ્યો ?

હા, નહીં.

અહીં હંમેશા તે શું શું કામ કરતો હતો ?

તેના વખતનો મોટો ભાગ તો પુસ્તકો વાંચવામાંજ પસાર થતો હતો. કોઈ કોઈ વખતે તે શીકાને માટે બહાર નીકળતા હતા.

શીકારને વખતે તેની સાથે કોણ કોણ રહેતું હતું ?

મધુ શીકારીઓ હતા અને તેઓજ તેની સાથે જતા હતા. કોઈ કોઈ વખતે હું અગર તો કોઈ બીજે માણસ તેમની સાથે જતો હતો. કદી બીજે ક્યાંથી પણ જતા હતા કે ?

જી નહીં, બીજે ભ્રમ ક્યાં ? હા, કોઈ વખત તે કાળા રંગના ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈને એકલા જંગલમાં નીકળી જતા હતા અને એક પહોર રાત વીતી ગયા પછી પાછા ફરતા હતા.

શું તે એકલાજ જતા હતા, સાથે કોઈ નોકર ચાકર રહેતો નહેતો ?

જી, નહીં. સાથે કોઈ રહેતું નહોતું અને તે કોઈને સાથે લઈ જતા પણ નહોતા.

રામસિંહના મનમાં હવે કાંઈક આશા ખંધાઈ. તેણે મથુરાને કહ્યું. તમારા લોકોમાંથી કોઈએ પણ જંગલમાં જઈ તમારા શેઠનું આવવા જવાનું સ્થાન જોયું હતું ?

નહીં, એવી કાંઈ જરૂર નહોતી પડી કે જેથી અમે તેની પાછળ પાછળ જઈ તે સ્થાનનો પતો લગાવીએ.

તમારા મુકામની કંઈ બાબતોએથી તે જંગલમાં દાખલ થતા હતા ? બરાબર ઉત્તર તરફ સાગવાનનું જંગલ છે. ત્યાંથી એક ન્હાની કેડી એક ઘેર જંગલમાં ગયેલી છે, અને તેજ રસ્તેથી તે જતા હોવા જોઈએ. રામસિંહે ફરોગ તરફ ફરીને કહ્યું. તેના ઘોડા વિગેરે ક્યાં છે ? બધા ઘોડા, હાથી અને કુતરા વિગેરે મૈમનસિંગ મોકલી દેવામાં આવ્યા છે.

રામસિંહે બીજી કોઈ વાત પૂછી નહીં, કેદીને રવાના કરી, તે અને ફરોગો આપસ આપસમાં વાતચીત કરવા લાગ્યા. તે દિવસ રામસિંહે ત્યાંજ ગાળ્યો. સાથેના કોન્સ્ટેબલોને ત્યાં છોડી બીજે દિવસે રામસિંહ ત્યાંથી વિદાય થયો.

શક્તિપુરના થાણા અને મરનાર બાણના મુકામ વચ્ચે સાત આઠ માઈલનું અંતર હતું.

ડિટેક્ટીવને પોતાનો વેશ બદલવાની વખતો વખત જરૂર પડે છે. રામસિંહ કલકત્તાથી રવાના થયો તે વખતે તેણે પોતાની સાથે સન્યાસીનો પોશાક પણ લઈ લીધો હતો. શક્તિપુરના થાણામાંથી રવાના થઈ તેણે આખા શરીર પર બસ્ત્ર ઝોળી; માથા પર જઠા ધારણ કરી, હાથમાં એક લાંબો લોહનો ચીપીયો લઈ એક આબાદ સન્યાસી બની ગયો. અને તે એકાન્ત બિયાબાન જંગલમાં ધધરનું બજન ગાતો રસ્તો કાપવા લાગ્યો.

તંબુવાળી જગ્યા પાસે આવી તેણે જોયું તો, ત્યાંથી થોડે દુરે

સાગવાનનું એક અધોર જંગલ દૃષ્ટિની ગતિને રાહી રહ્યું છે. તેણે વિચાર્યું કે, મથુરા તરફથી કહેવામાં આવેલું જંગલ આજ છે. રામસિંહ પોતાના ધારણ કરેલા વેશમાં બેઠકક થઇ તે તરફ ચાલ્યો. જંગલની પાસે પહોંચ્યો. પેલી સાંકડી કેડી પથ્થુ મળી આવી. રામસિંહ તે સાંકડે રસ્તે ચાલવા લાગ્યો. ઘોર જંગલ ધીમે ધીમે વધારે અધિકારમય થતું ચાલ્યું. રસ્તો એવો વાંકો ચુકા હતો કે જો તેને સાપની વક્ર ગતિની ઉપમા આપવામાં આવે તો કાંઈ અતિશયોક્તિ કરી કહેવાય નહીં. કોઇ કોઇ ઠેકાણે ઝાડની ડાળીઓ અને પાંદડાથી રસ્તો લાંબા વિસ્તારમાં ઢંકાઇ ગયો હતો. રામસિંહ આ બચાનક જંગલની દીલ ધ્રુજવનારી કુરતા સામે હિંમતી થઇને રસ્તો કાપવા લાગ્યો. થોડો વખત ચાલવા પછી એક સુંદર વહેતી નદીની પાસે તે આવી પહોંચ્યો.

આટલે દુર આવવા છતાં પણ જ્યારે ડિટેક્ટીવે માણસ જાતનું નામ નિશાન ન જોયું, ત્યારે તેનાથી વધારે આગળ જવાનું નિર્ણય સમજી એક ઘટાદાર ઝાડની નીચે નદીના કીનારા પર જઇને તે બેઠો. નદીની મંદ મંદ વહેતી લેહરો નિહાળીને પોતાનો થાક દુર કરતો રામસિંહ ચોતરફ નજર ફેંકી રહ્યો છે. સપળી દિશાઓ તેને અધિકારમય જણાવા લાગી. તે મનમાં વિચારવા લાગ્યો.—આવો કેસ કોઇએ પોતાની આંખે જોયો નહીં હશે. બે માણસો માર્યા ગયા—બંને મોટા કુટુંબના—વળી આ તો કોઇ વિચીત્ર માણસ હતો. હાથી, ઘોડા, તોકર, સવારોની સાથે શિકાર બેલવા આવ્યો અને તે ક્યાંથી આવ્યો, કેવી રીતે આવ્યો તે કોઈ જણતું નથી. ધણાં ધણાં ખુની મામલાનો પતો લગાડ્યો, પરંતુ આવો બેઠો મામલો ક્યારે પણ સામે આવ્યો નહોતો. બીજી જગ્યાએ તો ખુનીના ધરખારનો પતો મેળવવાનું હોય છે, પણ અહીં તો તેનાથી ઉલટું જેનું ખુન થયું છે તેના નામ ગામનો પતો લગાવવાનો છે. જાન બચ્ચરમાં રહેવા છતાં હરિદાસ સ્ટ્રીટનું ઠેકાણું લખવામાં આવ્યું અને પોલીસે પણ તે ખાલી મકાનનું સર્પીશીકેટ રજુ કરી દીધું. કેવો અદ્ભુત બનાવ !

એકાએક રામસિંહની નજર એક નવીન સ્ત્રી પર પડી. આવી ઉજડ જગ્યામાં આ સ્ત્રી ક્યાંથી આવી ? સ્ત્રીની ઉમર આશરે ચોવીસ વર્ષની જણાતી હતી. તે અંગોળ કરતી હતી. તેનું શરીર ભરેલું અને સુંદર હતું. તેના દરેક અવયોમાંથી સુંદરતા ટપકતી હતી.

રામસિંહ બારે ઉત્સાહ અને આનંદમાં આવી ગયો. તેને ધણી અજાણ્યો ઉપજી. તે મનમાં બોલી ઉઠ્યો:—હે ! આ જંગલમાં સ્ત્રી ક્યાંથી ! શું મારી મહેનત અહીં સફળ થશે ?

રામસિંહે તે સ્ત્રીની નજરે ન પડવાનું ડહાપણુ બધું સમજી ઝાડની આડમાં છુપાઈ ગયો. ત્યાંથી તે સ્ત્રીની દિલચાસ જોવા લાગ્યો. તેની ખુબસૂરતી એક રાજ્યવંશી જનાનાની મદારાણીને સરમાવે તેવી હતી. તે હવે રાજહંસણીની માફક નદીના સુનિર્મળ નીરમાં તરવા લાગી. પણ તે પાણીમાં વધુ વખત ન રહી. જલદીથી બહાર નીકળી એક માટીના ઘડામાં તેણીએ પાણી ભરી ભીંજવેલા કપડા સાથે તે ચાલતી થઈ. ડિટેક્ટીવ રામસિંહ પણ થોડે થોડે અંતરે છુપાતો ભરાતો તેની પાછળ આવ્યો.

થોડે દુર જવા પછી તે સુંદરી એક અધોર જંગલમાં દાખલ થઈ. ત્યાં ન્હાની ન્હાની ધણીક ઝુંપડીઓ હતી. એકમાં એક યુદી બેઠી બેઠી કાંઈ કામકાજ કરતી હતી.

રામસિંહ તેની સામે ન ગયો, સાંથી થોડા પાછો હઠી ગયો. થોડીવાર સુધી વિચાર કરતો રહ્યો કે હવે શું કરવું ? પેલી સુંદરીના દેખાવ અને ધાટધટમ ઉપરથી તે કયા દેશની અને કઈ જાતની હતી તેનું અનુમાન કરવું મુશ્કેલ થઈ પડ્યું. રામસિંહે વિચાર કર્યો કે જનવાજોગ છે કે આ સ્ત્રી જોવા શ્રીમંત બાબુના ખુનનું કારણ હોય. સ્ત્રીના રૂપ લાવણ્યથી મોહ પામીને કદાચ તે અહીંયા આવતો હોય તો શું નવાઈ ? આ પ્રકારે તે અહીં હંમેશા આવતો જતો હોય, અને તેથી આ સ્ત્રીના કોઈ સગા સંબંધીને ખરાબ લાગ્યું હોય તો શું આશ્ચર્ય ? જનવાજોગ છે કે, આ સ્ત્રીના કોઈ સંબંધીએ જે બાબુને મારી નાંખ્યો હોય. પરંતુ જે તેમ હોય તો પછી તે પોતાના નામ ગામ ખેટા બતાવીને અહીં શું કામ આવે ? વળી તે કોઈ સાધારણ મનુષ્ય નહોતો. તે ધારે તો તેણીને પોતાનાજ મુકામ પર બોલાવી શકે. જે હોય તે છતાં એટલું તો ચોક્કસ કે, રામસિંહના નિરાશા હૃદયમાં હવે આશાના કિરણો ઝબકવા લાગ્યા. કેટલોક વિચાર કરવા પછી છેવટે તે ઝુંપડી તરફ આવ્યો.

યુદી સ્ત્રીએ સન્યાસીને આવતો જોઈને વિસ્મિત બાવથી સાદ ક્યો:-મરીયમ.

આ સાદ સાંભળતા બાબુની ઝુંપડીમાંથી પેલી યુવતી બહાર આવી અને બોલો:-શું છે ?

એક સન્યાસી બાવા આવ્યા છે. યુદીયાએ કહ્યું.

સન્યાસી બાવા ઉર્ફે રામસિંહ ડિટેક્ટીવે જોયું કે, પેલી નદી પરની મનમોહન સુંદરી બહાર આવીને ઉભી છે. આ સ્ત્રીનું નામ મરીયમ છે. રામસિંહે જોઈને હર્ષ કરી નાખ્યું, પરંતુ તેની સમજ

કે ચાદમાં આ વાત ન આવી કે, અરિયમ એ કંઈ બાપા યા કયા દેશનો શબ્દ છે.

છેવટે આવી સ્થિતિમાં વધુ વિચાર કરવાનું યોગ્ય ન સમજી તેણે તે યુદ્ધીયાની સમક્ષ જઈ કહ્યું:-માઇ, કાંઈ ખાવાનું આપશો, જીખ લાગી છે.

અરિયમ સન્યાસી ખાવાની નજીક આવી, તેની મુખમુદ્રા નિહાળી રહેજ મહેલું મલકાવી બોલી:-આપ રજપુત છો ?

હમે તો સાધુ છીએ, રજપુત કહો યા બ્રાહ્મણ કહો, હમારી દ્રષ્ટિમાં તો સઘળો સંસાર સમાન છે.

આપ ક્યાંથી આવો છો ?

માઇ, એ તરફ ચન્દ્રનાથની જગ્યા પર ગયો હતો ત્યાંથી જીલતો બટકતો અહીં આવી પહોંચ્યો છું.

પણ આપને આ સન્યાસ ગ્રહણ કરવાને એ ચાર દીવસથી વધુ વખત થયો ન હોય તેમ જણાય છે. હજી પગમાં જોડાના કાંધ પણ મેળીદ છે.

નહીં, હું લગભગ દસ વર્ષથી આ આશ્રમમાં છું.

હા, તેમ પણ હોઈ શકે. એકદમ આમ ઉત્પત્તિ થવી પણ મુશ્કેલ છે અગાઉ તો કદાચ ગલીએ ગલીએ હાંક મારીને ધુમતું પણ પડ્યું હશે. ચાલાક અરિયમે ભરમમાં તાણી માર્યો.

આ સાંભળતાં રામસિંહ સહમસમી ગયો, તે મનમાં બોલ્યો. કમણી ધણી ચતુર છે, તેણી મારો બેદ અવશ્ય પામી ગઇ છે. આવી આવી રહેલાજી જંગલમાં કદી પણ હોઇ શકે નહીં. હોય ન હોય, પણ અવશ્ય આ કલકત્તાની રહેવાવાળી કોઇ બુદ્ધિશાળી અને ચારિત્રવાન સુવતી છે. તો પણ મારે મારો બેદ ખોલવો ફીક નથી. આવો ઝડપી વિચાર કરી લઇને તે બોલ્યો:-હમે સન્યાસી છીએ, હમારી કઠુ-મચકરી ન કરો. માઇ, જીખ લાગી છે, કાંઈ ખાવાનું હોય તો આપો.

સાર, તો આપ શું ખાશો ?

વેશધારી સન્યાસીએ કહ્યું:-કદાચ તું સમજી ગઇ છો કે હમે રજપુત સન્યાસી છીએ. રજપુતોને માટે યોગ્ય હોય તેવા આહારથી હમે પ્રસન્ન થઇશું.

અરિયમ બોલી-સન્યાસી છો કે નહીં તે તો ઇશ્વર જાણે, હું એટલું તો જરૂર સમજું છું કે, આપ રજપુત છો.

રામસિંહને વધુ વાદવિવાદ કરવાનું ઉચિત ન લાગ્યું. અરિયમે રસોઇને માટે સીધું લાવીને સામે મુક્યું. રામસિંહે પોતાને હાથે રસોઇ બનાવી અને ઇચ્છાનુસાર બોજન કર્યું. યુદ્ધીયા અને મરીયમે

પોતા માટે અલગ રસોઈ પકાવી. રામસિંહ બોજન કરતો હતો, તેવામાં મરિયમ એક થાળીમાં તરકારી લઈ આવીને સન્યાસીને પીરસવા લાગી, કે તુરંતજ રામાજી તેણીને અટકાવીને ના પાડી. મરિયમ મિચ્છારી લલિત તથાને પાછી ચાલી ગઈ, પરંતુ તેણી જતાં જતાં લાંબા નિશ્વાસ સાથે એટલું બોલતી ગઈ કે—આહ ! સઘળાં દુનિયા દુશ્મન થઈ રહી છે, કોણ કોને આપે છે, કોણ કોને ખવડાવે છે, આ તો બધી જુઠી માયા છે.

રામસિંહે આ શબ્દો સાંભળીને મરિયમની મનમાં પ્રશંસા કરી અને તે દીવસે ચોવીસ કલાક તેણે ત્યાંજ વીતાવા નિશ્ચય કર્યો.

મરિયમ પોતાના હમેશના નિયમ અનુસાર નદીપરથી નાઈ ઘોઈ ગળામાં સુગંધી વનકુલોની માળા પહેરી કુંપડીમાં પાછી ફરી. ચોતરફ સુગંધ ફેલાઈ રહી હતી. તેણી હસ્તી મુસ્કરાતી સન્યાસી બાવા પાસે આવી અને નયન કટાક્ષથી તેને મોહીત કરતાં તે બોલી શું આપ હજી નથી ગયા ?

ધણી લાંબી મંજલ કરીને આવ્યા છીએ, તેથી શરીરમાં કાંઈક અશક્તિ આવી ગઈ છે, નજીકમાં કોઈ વિશ્રામસ્થાન પણ જણાતું નથી, તેટલા માટે આજ રાતની રાત અહીં ગુળરી સંવારમાં પોહ ફાટતાંજ અંહીથી ચાલ્યા જવાનો વિચાર છે.

મરિયમ હવે જરા સન્યાસીની વધુ નજીકમાં જઈને બેઠી અને બોલી:—આજે જ્યારે અમારા પર કૃપા કરીને અહીં પધાર્યા છો, ત્યારે કાંઈક ધર્મજ્ઞાન તો સંભળાવો ?

રામસિંહ પોલીસનેા માણસ હતો. પોલીસને ઉપયોગનું જ તેને જ્ઞાન હતું. ધર્મની સાથે તો આજેજ તેને કામ પડ્યું ! પરંતુ જ્યારે સન્યાસીનેા વેશ ધારણ કર્યો ત્યારે ધર્મ ચર્ચા કર્યા વગર કેમ ચાલે ? રામસિંહે બેજનને ખુબ કર્યું, અને પછી ચોક્કસ બળતું ગોઠવીને બોલ્યા:—સાંભળો, ધર્મજ્ઞ માનવ જીવનનેા સાર છે. મનુષ્ય આજ છે ને કાલે નથી. મનુષ્ય જાતને કાંઈને કાંઈ દીવસ મરવું તો છેજ તેટલા માટે કદી પાપનું કામ કરવું નહીં જોઈએ.

મરિયમ ખડખડાટ હસી પડી અને બોલી:—પ્રાણજી, આવો ઉપદેશ શહેરમાં રહેવાવાળી ન્હાની ન્હાની છોકરીઓને આપો. એક વનમાં વસનારી વન—વિહારીણી તપસ્વીની આવા ઉપદેશથી સંતોષ પામી શકે નહીં હો !

આ સાંભળતાં રામસિંહના આશ્ચર્યનેા પાર રહ્યો નહીં. જે યુવતીને તે એક અખુધ સ્ત્રી સમજ્યો હતો, તે તો ધર્મના ઉચ્ચ જ્ઞાનવાળી એક સંસ્કારી સુંદરી નીકળી ! રામસિંહે કહ્યું:—હવે તમારા

જ્ઞાનની સીમા તો નજીવતા નહોતા, એટલે વિશેષ શું કહી શકાય ? એર, ચાલો તમે સવાલ કરો, હમે ઉત્તર આપશું.

“મરીયમ—સાર, આપ તો પુત્રનો ત્યાગ કરી સન્યાસ લઇને જે તિર્થયાત્રા કરી રહ્યા છો, તો જન્મત અને મૃત્યુનો સંબંધ શું છે, તે બતાવો. જીવ અને જલમાં અંતર શું છે ?

રામસિંહ આ પ્રશ્નનો અર્થ શું સમજ્યો તે તે તેની બધા જાણે. પરંતુ તે પણ એક પહેલા દરજ્જાને ચાલાક મનુષ્ય હતો. તેણે નાના પ્રકારની અનેક વાતો છોડીને મુળ પ્રશ્નને ઉઠાવી દીધો. પણ મનમાં તો મરીયમના સવાલનો ઉત્તર ગોઠવતો રહ્યો હતો. મરીયમ કાંઈ ઓછી ચાલાક નહોતી. તે તુરત પામી ગઇ કે સન્યાસી બાવાનું બેજી તદ્દન કોઈ કડાક છે. ચાડીવાર પછી તે બોલી— આમ કરવાથી શું ફાયદો છે, મુળવાતના સંબંધમાં જે કાંઈ કહેવું પુછવું હોય તે પુછો, જે કાંઈ જાણતી હોઇશ તે કહી આપીશ.

રામસિંહ આ ચતુર રમણીની ચતુરાઈથી ઉપરા સાપરી માહત થવા લાગ્યો. તે પોતાનો બેદ બોલી નાખવા પણ તૈયાર થયો, પણ પાછો યોભી ગયો.

“રાત્રે શું ખાણું લેશો. મરીયમને પૂછ્યું.

રામસિંહ:—“નહી આજે તો કાંઈ નથી ખાવું.”

“તો શું અપવાસ કરીને જીખે મરશો ? સાર, એ વાત જવા દો. ચાલો આજે હમે બંને આ ઘરમાં સુઈશું.”

“બસે તેમ કરો.

અને તુરત મરીયમ ત્યાંથી ચાલી ગઇ.

પ્રકરણ ૪થું.

બંદીવાન રમણી—બંસીનો નાદ.

રાત્રીનો સમય હતો શાન્ત ચુપડીઠી પથરાઇ રહી હતી માત્ર કંસારીઓની તાનાતીરીજ તે શાન્તીમાં થોડી ખલલ કરતી હતી આ વખતે રામસિંહ પેલી રાજહંસની મરીયમની એકાન્ત ચુપડીની ઓશરીના ભાગમાં સુતો છે, શીતળ પવનની મંદમંદ લહેરોથી ઉલ્લાસિત થઈ રહ્યો છે, સાથેજ મરીયમનો બેદ જાણવાની ઉત્કંઠામાં

ખીજનામાં પડ્યો પડ્યો કેટલાક તરંગો કરી રહ્યા છે. પરંતુ હજી સુધી મરીયમ આવી નહીં. છેવટે તેણે પોતાને ઉધ આવી જવાનું જાણ્યું ક્યું.

મરીયમ ખાંધ પી હાથ મોં ધોઈ ન્યાં સન્યાસી સુતો હતો તે ધરની ઝોશરીમાં આવી અને ઝોશરીના એક ભાગમાં સુતેલા સન્યાસી તરફ જોઈને બોલી:—“કેમ, બાબાજી સુઈ ગયા ?

રામસિંહ તો જાણે ભર ઉધમાં પડ્યો હોય તેમ જવાબ ન આપ્યો. મરીયમ મનમાં બોલી:—“બાબાજી સુઈ ગયા જણાય છે, મોટા ધરના માણસ છે. ક્યાંસુધી દુઃખ ઉઠાવશે ?

મરીયમ એ પ્રમાણે ટકોર કરીને ઝોશરીમાંથી ધરની અંદર ગઈ રામસિંહ સાવધાન થઈને અંધારામાં પોતાના ખીજાના પર ઉઠીને બેઠો. અંદર ધરમાં મરીયમે પેલી જુદીયા સાથે કેટલીક વાતો કરી અને પછી ગાવાની શરૂઆત કરી. તેણીના મધુર સુકોમલ સ્વર અને ગાવાની દબથી રામસિંહ એટલો મુગ્ધ બન્યો કે જાણે પોતે અત્યારે ઈંદ્ર જીવનમાં બેઠો સજ્જપરીનું ગાન સાંભળતો હોયતી. મરીયમનું આ ગાયન જેમ સુરીલું હતું તેમ તેણીની મર્મપીડાનું પણ સાંભળનારને ભાન કરાવતું હતું. રામસિંહે મરીયમની પ્રથમની વાતચીતો અને આ ગાયનના ભાવ ઉપરથી અનુમાન ક્યું કે, અવશ્ય મરીયમનું જીવન બેઠ બરમોથી ભરેલું છે. મરીયમ બસપણથી જ વનમાં વસનારી જણાતી નથી.

ડિટેકટીવ રામસિંહ આ વિચારમાં મશગુલ હતો. તે પહેલાં થોડીવારે મરીયમનું ગાયન બંધ પડ્યું હતું. રામસિંહ સમજ્યો કે મરીયમ હવે ઉધી ગઈ; પરંતુ રામસિંહને ઉધ નહોતી, તે બેઠોજ રહ્યો,

રામસિંહ આ જગત સ્થિતિમાં પણ અવાર નવાર ઝોકું ખાઈ જતો હતો. ઉધ તેની ઉપર ગલબો કરીને તેને બિજાના વશ કરવાને તૈયાર રહેતી હતી, પણ ઝાડના પાંદડાઓના પવનની વધતી ઝોછી લહેંગીથી થતા ખખડાટથી તે પાછો સચેત થઈ જતો હતો.

એકાએક કાંઈ અવાજ આવ્યો. રામસિંહ આંખો ફાડીને જાણી-આમાંથી બહાર જોવા લાગ્યો. તે સમજ્યો કે કોઈ માણસ ધણી દૂર બરી રીતે પોતાના છુટકારા માટેની પ્રાર્થના કરતું હતું.

રામસિંહ ઝડપથી બહાર નીકળી આવ્યો, અને એક જગ્યા પર બેઠો રહીને ધ્યાનથી સાંભળવા લાગ્યો. પછી તેને સમજાયું કે, નંજુ ક્યાં વાંસળીનો કણ્ણુ સ્વર શુંજી રહ્યો હતો. પેલો સાંભળતો અવાજ બીજો કાંઈજ નહોતો પણ મનુષ્ય સ્વરમાં વાંસળીજ પ્રાર્થના કરી રહી હતી.

રામસિંહ આ સ્થિતિમાં પોતાનું સઘળું કામ છૂટી જઈને વાંસળીના અવાજ પર આંધ્યો. રસ્તો જંગલનો હતો વળી જંગલ સાધારણ નહિ પણ ભયાનક હતું.

ઝાડી ઘણી ઘટ્ટ છે, વચમાં એક નવું મકાન છે. ઈંટ પથ્થરનું મકાન નહોતું, પણ જંગલના લાકડાઓથી બનાવેલું એક નહોતું મકાન હતું. તે મકાનની અંદરથી બંસીના મધુર સુર બહાર નીકળી હવામાં મળી જંગલને ધમધમાવી મુકતો હતો.

રામસિંહ તે મકાન પાસે જઈ પહોંચ્યો. જોયું તો દરવાજો બંધ હતો. રામસિંહે ખુબ જોરથી દરવાજાને ધક્કો માર્યો કે તે ખુલી ગયો. રામસિંહ નિડર થઈ અંદર દાખલ થયો. તેના મનમાં એમ પણ ડર ન આવ્યો કે, હું ખીજના મકાનાં ઘરઘણીની રજા વગર આ ઘેર અંધારી બંધકર રાત્રીએ છુસીને અન્યાય કરી રહ્યો છું. બસ રામસિંહ તો એક મતવાલાની માફક અંદર ધુસ્યો.

મકાનમાં એક મોડું ઝાડ હતું, જેના ઘેરાવાને લીધે મકાનનો આગુઆગુનો ભાગ અંધારામાં ઢંકાઈ ગયો હતો. રામસિંહ અંધારામાં જ ઉભો રહ્યો. તેજ પગે માનો, રામસિંહની ઉમર પુરી કરવાને માટે એક નવયોવન સુંદરી સામે આવીને ઉભી રહી. તેણીની ઉમર ૧૬ વર્ષની જણાતી હતી. રામસિંહ તેને એકાએક સામે આવી ઉભેલી જોઈને ચકિત થયો અને સમજ્યો કે, આ પરીજ પોતાની બંસીથી સમગ્ર વનસ્પતિને રહારી-ધુળવી રહી હતી.

પેલી યુવતિએ આતીશય શાન્ત અને ગંભીર અવાજે કહ્યું:—“તમે આવી ગયા ?

રામસિંહના આશ્ચર્યને પાર ન રહ્યો. તેણે કહ્યું:—“હું કોણ છું, તું મને ઓળખી શકે નહિ.

પેલી નિરાશ થઈ બોલી—“તારે તો તે આવી ન શક્યા. તમે કોણ છો ? તમે પણ શું આ અભાગણીનું સર્વનાશ કરવા આવ્યા છો ? તમારા પગ ચુમું છું—હું બહુજ દુઃખી છું—આજે ૭ માસ થયા હું આ નિર્જન જંગલના ટારાગૃહમાં પડી છું. ઇશ્વર પાસે હમેશ પ્રાર્થના કરું છું કે, મને અહીંથી છોડાવે. પણ તેની કોણ બાજુ શું ઇચ્છા છે. મારાથી હવે આ દુઃખ નથી સહેવાતું. તમને જોઈને મારા મનમાં આશા થઈ હતી કે, મારા દુઃખને આ આવ્યો—મારા હૃદય દેવતા—મારા સ્વામી મારી પાસે આવી પહોંચ્યા, ઇશ્વરે મારી દીન અમળાની પુકાર સાંભળી. પણ હાય અફસોસ ! હજી મારા બાગ્યમાં કેટલું દુઃખ લખ્યું હશે ?

આ સાંભળીને રામસિંહને વધુ અનન્યમી ઉપજી, તેને આ સંવળી લીલા અરેબીયન નાઇટસ માંહેલી “ઉંઘાયેલા જાગૃત કથેલા ની કહાણી જેવી લાગવા માંડી. રામસિંહે તેને કહ્યું:—“હું તારા કાંઈ પણ બગાડવા કે ખુર કરવા આવ્યો નથી. હું પોલીસ છું એક સુકદમાની તપાસમાં અહીં આવી ચડ્યો છું. માલુમ પડે છે કે તું જ બંસી બળવી રહી હતી, તારી બંસીજ મને અહીં લઇ આવી છે.

“આપ પોલીસ છો! આ દેશમાં તો પોલીસ શબ્દ સાંભળ્યો નથી. હા, અંગ્રેજ રાજ્યમાં પોલીસ છે, અંગ્રેજ રાજ્ય સ્ત્રી જાતિના સતિત્વના રક્ષણ માટે સદા તત્પર રહે છે, શું તમે તેજ અંગ્રેજ રાજ્યના પોલીસ છો?

રામસિંહ—હા, હું અંગ્રેજ સરકારનો પોલીસ છું.

“તમારી સાથે ફોન પણ છે? પેલીએ પૂછ્યું.

“નાહ, ફોન બોજતો કાંઈ નથી.

“ત્યારે તમે અહીંથી જલદીથી નારી જાઓ, તમે મારો છુટકારો નહીં કરી શકો.

“કેમ? રામસિંહે પૂછ્યું.

“અહીં મારી ચોકી માટે ચાર પહેલવાનો છે, તે સિવાય નજીકમાં જ વળી એ નીચનો મુકામ છે.

“કોનો મુકામ?

“સાંભળો, ખાંસવાની અવાજ આવી? પેલી ગમરાટથી બોલી. “કુર્ણસિંહ જાગી ગયો જણાય છે. હવે તમે ભાગો. જલદી બાગી જાઓ, નહીં તો તમારા પ્રાણ નહિ બચે.

“તું સ્ત્રી છો—તું અંગળા છો, તને આવી આશ્તમાં જોયા પછી છોડીને હું બાગી શકતો નથી. જે મારી સાથે ચાલવામાં તને કાંઈ સંકાય કે વાંધો ન હોય તો ચાલ સાથે તું મારી બહેન અને હું તારો ભાઈ છું. ચાલ જલદી કર.

“બંધીવાન પક્ષી જે ઉડીને બાગી શકતું હોય તો પછી પાંજરામાં બંધ રહેવાનું શું કામ પસંદ કરે? પરંતુ મારા સ્વામી મને કયાં મળશે?

“તેમનું નામ જાણ્યા પછી તેમનો પતો લગાવીને હું તમે ત્યાં પહોંચાડી દઈશ, અને જેણે તારી આ દુર્કિશા કરી છે તેને પણ પકડીને ચોખ્ખ સજા અપાવીશ.

“સારું ત્યારે ચાલો. હવે એક પગ માત્ર પણ અહીં ચોખ્ખું લાભમતી બધું નથી. વાતો કરવી પણ જેખમ ભરી છે. પહેલવાનો

જાગી ઉઠે તો પ્રાણ બચવા કહણુ થઈ પડે.

રામસિંહ એક શબ્દ પણ બોલ્યો નહીં. તુરત તે રમણીને લઈને રસ્તે પડ્યો.

ડિઝેક્ટીવ જે રસ્તેથી આવ્યો હતો, તે રસ્તો જુલો ગયો. તેણે દિશા યાત્રા પણ જતું રહ્યું. થોડે દુર જવા પછી તેણે પેલા નદી વનને જોયું. સામેજ નદી હતી. રામસિંહ વિચારવા લાગ્યો કે, હવે નદી કેવી રીતે પાર કરવી? જે કિનારે કિનારે જઈએ તો કાણુ જાણુ ક્યાં પહોંચીએ.

એકાએક રમણીએ બચની ચીસ પાડીને કહ્યું—“હામ, સર્વનાસ! જુઓ મોહું રીંછ આવે છે. તેની આંખો કેવી ચમકી રહી છે!

રામસિંહે પોતાની ઝાળીમાંથી પીસ્તોલ કઢાડી રીંછની ચમકતી આંખોનું નિશાન તાકીને ફાડી રીંછે જોરથી ચીસ પાડી અને જમીન પર પટકાઈ પડ્યું.

પીસ્તોલનો ધડાકો અને રીંછની ચીસ વાયુ મંડળમાં યુગ્મતા પહેલા ત્રણ હથીયારખંધ પહેલવાનો તેમની તરફ દોડતા આવતા દેખાયા,

રમણીએ તેને જોઈ લીધા અને બચથી ચરચર હુજવા લાગી. તેનાં હોશ હવાશ ઉડી ગયા; તે ધીરજ એકઠી કરીને બોલી—હાય! હુઆ! છેવટે સર્વનાશજ મારા ભાગ્યમાં લખ્યું હતું. પહેલવાનોએ આપણને જોઈ લીધા છે. જુઓ તે આ તરફજ દોડતા આવે છે.

રામસિંહે તુરતજ પીસ્તોલ પાછી ભરી લીધી અને કહ્યું—“ડરો નહિ. જ્યાં સુધી મારા શરીરમાં પ્રાણ છે, ત્યાં સુધી તારો એક વાળ પણ વાંકો થવાનો નથી.

રામસિંહ એટલું કહેવા પામ્યો તેટલામાં તેના કાન પાસેથી સનસનાટ કરતી એક ગોળી પસાર થઈ ગઈ. રામસિંહે પણ પીસ્તોલ છોડી સામે ધડાકો કર્યો, પહેલો તાર ખાલી ગયો. પહેલવાનો નજીક આવી લાગ્યા. રામસિંહે બીજાવાર પીસ્તોલ છોડી અને એક પહેલવાનને જમીન પર પટકાવી દીધો.

બીજા બે પહેલવાનો ઝડપથી આવીને રામસિંહ પર તુટી પડ્યા. તે માંહેના એકે રામસિંહના હાથ પર એવા જોરથી લાકડી મારી કે રામસિંહના હાથમાંથી પીસ્તોલ પડી ગઈ, અને તે જમીન પર હથે મ્હોડે પડ્યો.

જેત જેતામાં બે પહેલવાનો પેલી સ્ત્રીને લઈને નાઠા. સ્ત્રી ચીસો પાડવા અને રોવા લાગી, પરંતુ તે કોર અંતઃકરણના રાક્ષસોને ક્યાં ન આવી. આ રમણીનું અહીં જંગલમાં રોવું સાંભળે એમ પણ

કોણ હતું? પેલા રાક્ષસો તે બિચારીને આ બચાનક જંગલમાં ઘસડી આવ્યા. કોઈ અટકાવનાર નથી!

આ નવચેતન રમણી કોણ છે, આવા બચાનક જંગલમાં પહેલવાનોના પહેરા તળે તેને કોણ છોડી ગયું છે, તેણીની મુલાકાતે વખતો વખત આવનાર માણસ કોણ હતો; તે તો ઇશ્વર જાણે! જે રામસિંહ ડિટેક્ટીવે આ બેદનો બડો ફાડવાને માટે પોતાના કદમ લાંબાવ્યા હતા, તે પણ અત્યારે પહેલવાનોના મારથી અહીં બેહોશ થઈને પડ્યો છે.!

પ્રકરણ પ મું.

પદ્યાન-સોનાની અંગુઠી.

રહસ્યારની ખુશનુમા ગુલાબી લહેરીએ રામસિંહને જાગૃત કર્યો. તેણે આંખ ઉઘાડી તો પોતાને એક નદી કીનારે પડેલો જોયો. તેના શરીરની નસેનસ ઢીલી પડી ગયેલી છે, તેનામાં ઉઠવાની શક્તિ હજી આવી નહોતી.

થોડીવાર સુધી રામસિંહ પોતા પર વિતેલીના પોતેજ વિચાર કરતો પડ્યો રહ્યો, પછી જરા મુશકેલીથી બેઠો થયો અને ચોનરફ જોવા લાગ્યો. રામસિંહે જાણ્યું કે આ જંગલ નથી. નજીકમાંજ એક ગામડું નજરે પડ્યું. તે સમજ્યો કે પેલા પહેલવાનોએ મને માર મારી બેહોશ સ્થિતિમાં ઉપાડી લાવી અહીં ફેંકી દીધો છે, અને પેલી રમણીને પાછી તેજ જંગલમાં લાકડાના મકાનમાં લઈ ગયા છે. છેલ્લા વિચારે તેને ઉત્સાહિત બનાવ્યો અને તેણે ઇચ્છ્યું કે બે લાકડાના મકાન પર એકદમ હુમલો લઈ જઈ રમણીને છોડાવી લાવવી. પણ તે જંગલ ક્યાં. લાકડાનું મકાન ક્યાં, અને પોતે ક્યાં? તે સધળું કેટલું દુર હતું તે કોણ જાણતું હતું? રામસિંહ હવે શાન્તિથી વિચાર કરવા લાગ્યો--ગમે તેમ હોય. પણ આટલું તો ચોક્કસ જણાય છે કે, પેલી સ્ત્રીના મકાન સાથે પેલા મરનાર ગૃહસ્થને કોઈ ન કોઈ જાતનો સંબંધ હોવો જોઈએ. પણ મરીયમ અને પેલી છુદી કોણ છે? આ બીહામણા જંગલમાં જ્યાં જ ગલી માણસની પણ વસ્તી નથી, ત્યાં રજપુત કુટુંબની બે સ્ત્રીઓનું

હોતું આશ્ચર્યની વાત છે! કોઇ શ્રીમંત બદમાશનું તો આ કામ નહીં હોય? બનતો જોગ છે કે પોતાની કુવાસના તૃપ્ત કરવા માટે કોઇ નીચ માણસે પેલી યુવતીને આ જંગલમાં લાવીને સંતાડી હોય. પરંતુ મરીયમ અહીં શું કામ રહી છે? તે યુવાન છે, ખુબસુરત છે, ખાનદાન કુટુંબની બાળા જેવી વાતો કરે છે, વળી તે કેદી અવસ્થામાં નહીં પણ સ્વતંત્રતાથી રહે છે, તો પછી તે અહીં કેમ? શું તેણી, પેલી રમણીને કેદ રાખનાર કોઇ શાહુકાર છુટારાની રાખેલી આ હશે? અને તેટલા માટેજ તે આવી રીતે સ્વતંત્રતાથી ફરતી ફરતી રહે છે? વળી જે લોકો આવા જંગલમાં છુપી રીતે આ બે સ્ત્રીઓને અહીં લાવ્યા છે તે શું એટલા બધા મુખ હશે! તે શું નહીં સમજતા હોય કે એક મ્યાનમાં બે તલવાર કદી રહી શકે નહીં? અથવાક મરીયમની વાતોથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે તેણે મને સારી રીતે જોળખી લીધો છે. તો આવી સ્થિતિમાં તેણીએ મને કાંઈ કહ્યું કેમ નહીં? ગમે તે હોય, પણ આ સઘળી બાબતનો બેદ સૂઝવો અગત્યનું છે. આ બેદજનમાં કેંડાખાલવાળા મરનાર બાપુના ખુનનો બેદ પણ છુપાયેલો જણાય છે. આ પ્રમાણેના વિચારો કરી ઉત્સાહમાં આવી રામચંદ ઉભો થવા જતો હતો; પણ તે ઉભો થઇ શક્યો નહીં. તેનું માથું ફરવા લાગ્યું, તે પાછો બેસી ગયો. તેના આખા શરીરમાં પીડા થતી હતી, ડાખા હાથનું કાંડું તો જાણે તુટીને નીચે પડવા માંગતું હતું.

સ્હવાર થઇ ચુક્યું હતું. પુર્વ દિશામાંથી સુર્જ પોતાના સોનેરી ફરણો ફેંકતો અમકારમય જગતને શણગારી રહ્યો હતો. એટલામાં એક બિશુક બાહણ પાસેના ગામમાં બિશ્વા માટે જતો દેખાયો. રામચંદે તેને નમ્ર અને ધીમા અવાજે પુછ્યું; “ભાઈ આ ગામનું નામ શું છે?”

“કાશિમપુર. પેલાએ કહ્યું “તમારી તબીયત શું એકદમ ખરાબ છે? તમે આવી રીતે દુઃખી અવસ્થામાં કેમ દેખાવ છો?”

“હા, હું બહોળ જિમાર છું આ ક્યો જલ્દો છે?”

“જ્યારે તમે કાંઈ જાણતાજ નથી, તો પછી અહીં આ કેમ આવી ચડ્યા?”

“તે ઘણી મોટી કહાણી છે. પછી કહીશ. હમણા તમે મારા સવાલનો જવાબ આપો.”

“આ મૈમનસિંગ જલ્દો છે બહણે જણાવ્યું.”

“અહીંથી શકિતપુરનું થાણું કેટલું દુર છે?”

“આશરે અરધો ગાઉ હશે. શું તમે ત્યાં જવા માંગો છો? કાંઈ મોઠો બનાવ તો નથી બન્યો ને?”

“હું મોટી આદતમાં પડ્યો છું. તમે મારું એક કામ કરશો?”

“શું?”

“હું શકિતપુરના થાણામાં જવા માંગુ છું. જો બની શકે તો કોઈ પણ ઠેકાણેથી એક પાલખી મંગાવી આપો. બાકું હું આપીશ.”

“હું ગરીબ માણસ છું. ઘરમાં ચાર પાંચ માણસો છે. બહારથી બિંક્ષા માગી આવીશ, ત્યારે તે સઘળા અન્ન પાણી બેગા થશે. બ્રાહ્મણે આનાકાની બર્યો જવાબ આપ્યો.”

“તમારી મહેનત ફાકટમાં જશે નહીં, તેને માટે હું તમને આઠ આના આપીશ.”

બ્રાહ્મણે હવે વધુ આનાકાની કરી નહીં. તેણે કહ્યું. “મારા ગામમાં બોધ નથી. બીજો ગામ જવું પડશે. જો તમને બહુજ જરૂર હોય તો એક રૂપિયો બાનાનો આપો. તમે સારા માણસ છો એટલે તમારું એટલું કામ કરવામાં મને કાંઈ વાંધો નથી.”

“આ વખતે મારી પાસે રૂપિયા નથી. થાણામાં જઈ તે પાલખીવાળા બોધને બાકું આપી દઈશ, અને તમારો હિસાબ પણ ચુકવી આપીશ.”

રામસિંહની પાસે જે કાંઈ હતું, તે સમગ્રું ઝોળી સમેત પહેલવાનોએ પોતાના કબજામાં લઈને તેને બેઠોશ હાલતમાં છોડી દીધો હતો. પણ રામસિંહના ઉપલા જવાબથી બ્રાહ્મણનો ઉત્સાહ જતો રહ્યો. તેણે કહ્યું. “મહારાજ! માફ કરો. બોધ લોકોને પ્રથમ આપ્યા વગર કામ નહીં થાય.”

“તમે એક કામ કરી શકશો?”

“નહિ, હું તમારા કામમાં પડીને મારો વખત ગુમાવવા માગતો નથી. હું તો પહેલેથીજ કહી ચુક્યો છું. કે, બ્યારે હું બિંક્ષા માંગીને લઈ જઈશ ત્યારે રસોઈ થશે.”

“તેની તમે ચોંટા ન કરો. થાણામાં પહોંચતાજ હું તમારા આઠ આના મોકલી દઈશ. તમે આ ગામના ચોકીદારને બોલાવી લાવો. પાલખીવાળા પાસે જવાની જરૂર નથી.”

“નહીં, તે મારથી નહીં બને. હું ગરીબ માણસ બિંક્ષા માગીને ગુન્નરો ફરું છું. બીજા ન માંગું તો મારું બાકું અટકી પડે. લુટારાએ તમને લુટ્યા છે. ચોકીદાર આવવાથી તેની સાથે સાક્ષી આપવા માટે મારે ઠેક ઠેકાણે બટકવું પડે, એવી પંચાતમાં તે કોણ પડવાનું હતું?”

રામસિંહ—“કેમ ! સાક્ષી શાની ? તમારે સાક્ષી થવાની શું જરૂર ?

બાલણી—“તે હું જાણું છું, પોલીસની કારવાઈ હું સારી પેઠે સમજું છું. ચોકીદાર આવે તે પછી ફાજદાર આવે અને હજારો પ્રશ્નો પુછીને માઈ માથું ખાઈ જાય. ત્યાર પછી અદાલતમાં સાક્ષી આપવા ઘસડાવું પડે એવી નકામી ઝીઝટમાં હું પડવા માગતો નથી. આમ કહીને જવા લાગ્યો, રામસિંહે તેને પાછો બોલાવીને કહ્યું, “જુઓ, હું પોલીસ દરેંગો છું. મિત્રાર પડ્યો છું. રસ્તો જુલો જવાધી મારી સાથના બીજા માણસો જુદે રસ્તે ગયા છે, અને હું આ તરફ આવી ચડ્યો છું. મારે થાણાપર જવું છે. તમે ચોકીદારને બોલાવો તો ઠીક છે નહીંતર તમારે ખમવું પડશે, સમજ્યા કે ?

બાલણી પાછો ફર્યો અને બોલ્યો, “જ્યારે સવારના પહોરમાં તમારા દર્શન થયા, ત્યારથીજ હું સમજ્યો હતો કે આજે હું બદ ચોલડાં ધરમાંથી નીકળ્યો છું. તમે ફરોગા હો, અથવા કોઈપણ હો, હું ચોકીદારને બોલાવી લાવું છું. પણ મહેરબાની કરીને કોઈ સાક્ષી વિગેરેના લફરામાં મને ન નાખતા.

એટલું કહી બાલણી ગામની તરફ ચાલ્યો. રામસિંહના શરીરમાં કાંઈક ચૈતન્ય આવ્યું. તે ઉઠીને ઉભો થયો. બે ત્રણ ડગલાં ચાલ્યો. પહેલા કરતાં તબીયત સારી જણાઈ; પણ પીઠ અને હાથ ઉપરની વેદના જમની તેમ હતી. તે ધીમે ધીમે જમીનપર પગ મુકતો ચાલવા લાગ્યો, તેટલામાં હુરીરામ નામનો ચોકીદાર પોતાના પોલીસ પોશાકમાં ત્યાં આવી પહોંચ્યો. સાથે પેલો બાલણી ન હતો. તે બીજે રસ્તેથી બીક્ષા માગવા ચાલ્યો ગયો હતો.

ચોકીદાર આવતાંજ રામસિંહે તેને કહ્યું. “હું શકિતપુરના થાણા પર જવા માગું છું. એક પાલખી અથવા ઘોડાનો બંદોબસ્ત જલદીથી થવો જોઈએ.

“આપ શું પોલીસના આદમી છો ? ચોકીદારે પુછ્યું.

“હા, હું પોલીસ છું.

“આપ આવી દશામાં કેમ આવી પડ્યા ? આપનો પોશાક પણ આપની સાથે નથી, તેમ બીજા કોઈ માણસો પણ સાથે નથી, હકીકત શું છે ?

“એ સવળી વાતો સાથે તમોને કાંઈ સંબંધ નથી, તમે એક પાલખી નહીંતો એક ઘોડો મંગાવી આપો અને મારી સાથે થાણા પર ચાલો.

ચોકીદાર:—પાલખી મંગાવવાથી વખત ઘણો ભાગશે, જે ઘોડો જોઈતા હશે તો લમણા મંગાવી આપું.

રામસિંહે ઘોડો લાવવાને માટે કહ્યું અને ચોકીદાર લઈ આવ્યો. તે પર સ્વાર થઈ ચોકીદારને લઈ રામસિંહ શક્તિપુરના થાણા તરફ જવા ઉપડ્યો.

રામસિંહ શક્તિપુરના થાણામાં આવી પહોંચ્યો. આ વખતે ત્યાંના ફરોગો થાણામાં હાજર નહોતા. રામસિંહના ત્યાં પહોંચવા પછી કેટલીકવારે ફરોગો કેટલાક પોલિસમેનો સાથે આવી પહોંચ્યો. રામસિંહને પાછો આવેલો જોઈ ફરોગાએ પુછ્યું. “કેમ સાહેબ શું થયું? કાંઈ પતો લાગ્યો?”

“તે વાત પછી કરીશું.” રામસિંહે કહ્યું. “કેટલોક પતો મળી ચુક્યો છે. પરંતુ પ્રથમ એ કહો કે, આપ આટલી ધસત સાથે ક્યાં ગયા હતા?”

“અહીંથી લગભગ ત્રણ ગાઉ પર બહુઆ નામનું એક ગામડું છે. ફરોગાએ કહ્યું “ત્યાં ડાકુઓના દોરથી લોકોમાં ત્રાસ વર્તાઈ રહ્યો છે. જે દોવસે આપ અહીંથી કેંડાખાલની તરફ રવાના થયા તે દોવસે મને ખબર મળ્યા કે બહુઆમાં પાછલી રાત્રે બદમાસોએ મોટી ધાડ પાડી છે, અમે એકદમ ત્યાં જવા ઉપડ્યા અને આજે ત્યાંથી પાછા આવ્યા આવીએ છીએ.

“ડાકુઓના કાંઈ પતો મળ્યો? રામસિંહે પુછ્યું.

“બીલકુલ નહીં, ઘણી મગજમારી કરવા છતાં કાંઈ પણ વાત સમજમાં નથી આવતી.

“શું વાત?”

“ત્યાં એક મકાનમાં એક સ્ત્રીનું ખુન થયું છે, અને એચાર જોરાવર માણસો ઝખમી થયેલા છે, તે ઝખમી થયેલાઓને પુછવાથી જણાયું કે, ધાડપાડુઓ માત્ર દશ હતા, પણ તેમની સાથે એક યુવાન સ્ત્રી હતી, સ્ત્રીની ખુબસુરતી અનુપમ છે, પણ તે ઘણી કુર છે. તે માયાના વાળોને છુટા મુકીને ડાબા હાથમાં ખંજર અને જમણા હાથમાં તલવાર લઈને લડી રહી હતી. સાંભળ્યું છે કે, આ રણદેવીની સામે વાતની વાતમાં સેંકડો જવાંમદ શીર નમાવીને ધાસ્તીના માર્યા રકૂચકર થઈ ગયા. શું આ ઓછા આશ્ચર્યની વાત છે?”

“એશક, કેમ નહીં, રામસિંહે કહ્યું. “પરંતુ હું જે ખાબતને પતો લગાવી આવ્યો છું તે તેનાથી પણ વિશેષ આશ્ચર્યકારક છે.

“કહો તો. ફરોગાએ કહ્યું.

રામસિંહે પોતા પર વિતેલી સઘળી રામકહાણી ફરોગાને સંભળાવી દીધી. તે સાંભળી ફરોગાએ કહ્યું. “ખરેખર ઘણો અદભૂત અને આશ્ચર્યકારક મામલો છે. આપ ખુશી ખરીયતથી અહીં પાછા આવ્યા જોજ હું તો ગનીમત સમજું છું. ત્યાં કોઇ બદુદ્ધ રચનાની ભળ તો નથી બીજાવેલીને ? જંગલો અને પહાડોની શુદ્ધઓમાં ઘણું એવા યોગી રહે છે. શું એ ઇદ્રજળ તો નથી ?

રામસિંહે હસીને કહ્યું, “ઇદ્રજળ ! પરંતુ મારી પીઠ અને મારાં હાથની વેદના ઇદ્રજળ નહીં, પણ સાચી છે—સઘળી ઘટના ખરેખરી છે.”

“તો હવે શું કરવું યોગ્ય છે ? ફરોગાએ પુછ્યું.

“આજેજ ત્યાં દળખળ સાથે જવું જોઇએ, અને તેઓને પકડી લાવવા જોઇએ. મારી તો એવી માન્યતા થઇ ચુકી છે કે, કેંડાખાલવાળા ખુનનો બેદ પણ તેમાંથીજ ખુશી જશે, તમે જે ઘાડ પાડવાની વાત કહી તેનો પતો પણ તેમાંથીજ મળી આવશે, અને કદાચ એ સઘળું ન પણ થયું તો પેલી રમણીનો છુટકારો તો અવશ્ય થશેજ.”

ફરોગાએ તેજ વખતે આસપાસની સઘળી પોલીસ ચોકીઓ પરનાં ચોકીદારોને ચાણુમાં હાજર થવાનો હુકમ મોકલાવ્યો.

રામસિંહે પુછ્યું. “પણ આપની સાથે આ બીજાઓ કોણ છે ?

“એ બધા શકદારો છે.

“તેને પકડીને અહીં શું કામ લઇ આવ્યા ?

“જોઇએ, કદાચ કાંઇ પતો મળે તો.

“સારું, આજે તેને છોડી મુકો. કેમકે તે ભોકોના અહીં રહેવાથી આપણી હિલચાલની ખબર પેલા ભોકોને મળી જશે, અને આપણી ગુપ્ત ગોઠવણો પણ તેઓ જાણી જશે.

આ ઉપરથી ફરોગાએ તે ભોકોને ધમકાવી ચેતાવીને છોડી મેલ્યા,

સાંજ પડવાની પહેલાંજ લગભગ ૫૦ ચોકીદારો ચાણુમાં હાજર થઇ ગયા. તેમાં પચીસને આશરે કોન્સ્ટેબલો હતા, તેમાંથી દરેક કોન્સ્ટેબલોને ચાણુમાં રાખવાનું ઠરાવીને બાકીના સઘળાઓને તૈયાર થવાને માટે રામસિંહે સૂચના આપી, બંદુક, પીસ્તોલ, તલવાર, લાકડીઓ વિગેરે શરંભમની સાથે રાતના નવ કલાકે આ સઘળું દળ લઇને રામસિંહ કેંડાખાલની તરફ ચાલ્યો. ફરોગા સાહેબને પણ સાથે લીધા.

આટલા માણસો એક સાથે ચાલ્યા જાય છે, પણ જરા જોડલો અવાજ નહીં. એક સરખી ચુપકીદીથી ચાલે છે. ન તો કોઇના મ્હોડામાંથી એક કબ્બ નીકળે છે, ન તો કોઇના પગનો અવાજ સંભળાય છે, સઘળું પોલીસ દળ સંપૂર્ણ સાવચેતી અને ચુપકીદી અખત્યાર કરીને રસ્તો કાપી રહ્યું છે.

સતના ૧૨ કલાકે સઘળા કેડાખાલના મેદાનમાં આવી પહોંચ્યા ત્યાંથી બધા સાથે શમસિંહ પેલા સાગવાનના જમણમાં થઇને પેલી નહીના કીનારે આવ્યો અને ત્યાંથી તે સઘળા મરિયમની ઝુંપડી તરફ જવાનું કરતા હતા એટલામાં તે રસ્તામાં આગના બજ્રકતા સોલા જોઇને શમસિંહના સાથી દરેગા સાહેબના હોંશ ઠેકાણે ન રહ્યા. તેણે ધીમેથી શમસિંહને કહ્યું. “શું આ ઇંદ્રજ્વળીક માયા નહીં તો બીજું શું છે ?

“બહીવાનું કાંઇ કારણ નથી. શમસિંહે કહ્યું. “હું ધાડું છું કે મરિયમ આપણું આગમન સમજી જઇને ઝુંપડીમાં આંગ લગાવી અહીંથી નાશી ગઇ છે. તે સાધારણ સ્ત્રી નથી. તેણે મને સારી પેટે ઓળખી લીધી છે.

“ત્યારે હવે શું કરવા ધાડું ?

“આગળ નહીં વધી શકાય.

“તો આશો પાછાં ફરીયે.”

“નહીં, ચાલો પેલી બહીવાન થયેલી રમણીને છોડાવીએ.”

“તેનું ઠેકાણું કંઈ તરફ છે ?

“રસ્તો તો નથી જાણ્યો. કાલે તો બંસીના મુર પર ચાલ્યો હતો.

“પણ આજે તો બંસી ફંસી કાંઈ સંભળાતું નથી.

“સારું, ચાલો, આ રસ્તે ચાલીએ.

સઘળાઓ એક એકસ રસ્તો મુકરર કરીને ચાલ્યા. ઘણાં આડા અવળા અને ઉંચા નીચા રસ્તા પસાર કરતા, રસ્તો કાપવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે ખુબ ફરવા બટકવા પછી શમસિંહે એક રસ્તો શોધી કહાડ્યો. શમસિંહે વિચાર્યું કે કાલે આ રસ્તેજ આવ્યો હતો. અને ખરેખર આ ગદ્ય કાલવાળોજ રસ્તો હતો. તે સઘળા તે રસ્તો પસાર કરીને અંતે પેલા લાકડાના મકાનની સામે આવી પહોંચ્યા.

ગદ્ય કાલે જે દરવાજાને ધકકો મારીને શમસિંહ અંદર ધુસ્યો હતો, આજે પણ તેજ દરવાજાથી તેણે અંદર પ્રવેશ કર્યો. જોયું તો મકાન ખાલી છે! અંદર કોઇ પણ નથી !

રામસિંહે પોલીસ લાકટનું સળગાવી ધરને રાધ રતી બારીકીથી તપાસી લીધું, પરંતુ કંઈ પણ વળ્યું નહીં જાણે કે આ મકાનમાં આગળ કોઈ રહેતુ જ નહોત્ય એવી સ્થિતિમાં જણાતું હતું, અકસ્માત રામસિંહની નજરે એક સોનાની અંગૂઠી પડી. તેણે તે ઉઠાવી લીધી અને તેને બારીકીથી તપાસવા લાગ્યો. તેની પર N. K. T. (એન. કે. ટી) ત્રણ અક્ષરો ખોદેલા હતા. રામસિંહે તુરત તે વીંટી ખીસ્સામાં નાખી અને ત્યાંથી બહાર નીકળ્યા. રામસિંહ સમજ્યો કે, મારા બચથીજ અહીંના બદમાશો નાસી ગયા છે.

પોલીસે તે રાત કેંડાખાલના મેદાનમાંજ ચુગરી. બીજે દીવસે જંગલને રતીએ રતી તપાસ્યું, પણ ત્યાં બીજું કોઈપણ મકાન કે રહેઠાણ નજરે પડ્યું નહીં. માત્ર પેલું લાકડાનું ઘર ખાલી પડ્યું હતું. મારચમનુ ઘર તો બળીને ખાક થઇ ગયું હતું.

પ્રકરણ ૬૬.

નિરાશા—તપાસ છોડી દીધી.

રામસિંહ આશ્ચર્ય ચાકત થતો મનમાં ને મનમાં બોલ્યો; “કેવી ચાલાક ટોળી છે! કેવી બેદી ઘટના છે! હું નહોતો જાણતો કે તેઓ આટલા ચતુર અને ચબરાક હશે, કે જેઓ આટલી ઝડપે અહોંયાથી રફચકકર થઇ જશે! જણાય છે કે આ લોકોનું મોટું મંડળ છે. જે દારા ઘાડ, ચોરી અને ખુન ખરાબી કરવામાં આવે છે. પરંતુ એ સઘળું એટલું બધું બેદી છે કે, તેમાં અક્ષલ કંઈ કામ કરતો નથી. ફાવે તેમ હોય પણ તેને શોધવા અને પકડવાજ જોઇએ. હમણા તો સઘળા અહીંથી નીકળીને કોણ જાણે ક્યાં પહોંચ્યા હશે. વિગેરે તર્કવિતર્ક કરીને રામસિંહે પોતાની સાથે બે સીપાઇઓને રાખીને બાકીનાને દરોગા સહ વિદાય કરી દીધા.

રામસિંહ હવે દોલોખનથી શોધખોળ કરવા લાગ્યો. રાત દીવસ ઝડુઓની તલાશમાં ધુમતો કરતો રહ્યો. ઘણાક જંગલોમાં ફરી, નદી નાળાં પાર કરી, ગીરી ચુકાઓમાં ઘૂસી તેઓનું રહેઠાણ શોધવામાં લગભગ બે મહીના ચિતાવી દીધા; એટલું છતાં જ્યારે કોઈ ખતો ન લાગ્યો, હજાર પ્રયત્નોમાંથી એક પણ સફળ ન થયો ત્યારે છેવટે નિરાશ થઇને તે મેમનસિંગ પાછો ગયો.

પોલીસ સુપ્રિન્ડેન્ડ અને મેજિસ્ટ્રેટ સાહેબની મુલાકાત લઈ રામસિંહને પેલા બચાવક જંગલના દેવોની હકીકત સંભળાવી, જેથી બંને સાહેબોના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. પરંતુ ડાકુઓના શુભ થવાથી તેઓ અતીશય દીલગીર થયા.

ત્યાર પછી મૈત્રનસિંગના દરોગા રૂપચંદના ખુનના સંબંધમાં વધુ તપાસ કરતાં, તેના કાંધપણ પતો ન મળ્યો ત્યારે રામસિંહ ડિટેક્ટીવે મેજિસ્ટ્રેટ પાસે કલકત્તા જવાની રજા માંગી.

મેજિસ્ટ્રેટ કહ્યું. “તમે ખુદિમાન અને ચાલાક છો. એટલા માટે તમારા વડાએ તમોને અહીં મોકલી આપ્યા હતા, પણ તમે તો આ કામને અધુરું છોડીને જાઓ છો.

“હું હવે શું કરી શકું તેમ છું. મામતો એવો પેચીસો છે કે, ખુનીતું પકડાતું અસંભવ જેવું છે.

“મોટા અક્સોસની વાત છે કે, આવા બચંકર અપરાધીઓ નિંદર થઈને જંગલોમાં મોજ ઉડાવી રહ્યા છે. મેજિસ્ટ્રેટ કહ્યું.

“પતો ન લાગવાતું એક ખાસ કારણ છે. રામસિંહે કહ્યું.

“શું ?

“જે ગૃહસ્થતું ખુન થયું, તેના નામ ગામનો જો બરાબર પતો મળત, તો આ મામલાનો ભેદ ખુલવો કાંઈ મોટી વાત નહોતી.

“તો શું તેના નામ ગામનોએ પતો ન મળ્યો ?

“હા, નહીં.

“જેર, પણ રૂપચંદ દરોગાના સંબંધમાં તો નામ ગામની કોઈ અડચણ નથી, તો તે મામલાનો નીવેડો હજી સુધી કેમ ન આવ્યો?

“જ્યાં સુધી હું સમજી શક્યો છું—મારી માન્યતા થઈ છે, ત્યાં સુધી રૂપચંદ દરોગો પણ આ બેદી મામલામાં માર્યો ગયો છે. સાધા રણ કે સ્થાનિક માણસતું એ કામ નથી.

“હું ધારું છું કે એ તમારો ખાલી બ્રમ છે, કેમકે પેલી ટાળીનો જે હેવાલ તમે સંભળાવ્યો છે. તેની સાથે રૂપચંદના મામલા વાળી કોઈ વાત સંબંધ ધરાવતી કે બંધબેસતી આવતી નથી. રૂપચંદને તેમાં કોઈ પ્રકારનો સંબંધ હોવો અસંભવિત છે.

“હું ખાતરી માનું છું કે, રૂપચંદના ખુન સાથે આ મામલાને અવશ્ય સંબંધ છે.

“તો શું તમે હવે જાણો.

“રહીને શું કરું ? આ કેસનો ફેસલો જો આજ આવવાતું કહે, તો તે નહીં બનવાનું જ છે. કોણ જાણે તેની પાછળ કેટલો વખત ચિતાડવો પડે.

“અંબુદીનું શું કયું?”

“તેને મારી પાસે રહેવા દો.”

“કેમ?”

“કદાચ કોઈ વખતે તેના આધારે પતો મળી જાય.”

“તેની ઉપર જે N. K. T. લખેલું છે, તેનો તમે શું અર્થ કરો છો?”

“કોઈનું નામ છે.”

“કોઈ અંગાળીનું નામ?”

“તે કવી રીતે કહી શકાય? ગમે તેનું પણ નામ હોઈ શકે છે.”

“જરા જુઓ તો આ ત્રણ અક્ષરોથી કયા કયા નામ થઈ શકે છે, પછી એ નામો પરથી પતો લગાવી શકાય.”

“એ ઉપાય અજમાવી ચુક્યો છું, પણ તે સફળ ન થયો.”

“તો હવે શું કરવા ધાયું છે?”

“કલકત્તા જઈશ. હાલતો આ તપાસ મેં છોડી દીધી છે.”

મેજીએટે પણ પછી વધુ આગ્રહ કરવાનું વ્યર્થ સમજી કલકત્તા જવા માટે પોતાની સમ્મતિ દેખાડી. તેજ દીને સાંજે રામસિંહ કલકત્તા ઉપડી ગયો. સઘળી મહેનત બરબાદ ગઈ!

રામસિંહ કલકત્તા આવ્યો ગયો ખરો, પણ તેનું મન તે ચિંતા-માંથી મુક્ત થઈ શક્યું નહિ. તેણે આ કરતાં પણ વિશેષ બેદી અને પેચીલા મામલામાં પોતાની ચાલાકી અને હિંમતને ઝળકાવી દીધી હતી, તે સઘળી આ મામલામાં નિષ્ફળ ઉતરવાથી ઝાંખી પડવા લાગી. આ અદ્ભુત બેદી અને જઠીલ મામલાને ફાડી નાખવામાં રામસિંહ અસમર્થ જણાવાથી તેના ઉપરીઓ પણ તેની પર નારાજ થયા હતા.

દીવસ પર દીવસો પસાર થવા લાગ્યા-મહીનાઓ વિતી ગયા, ધીરે ધીરે રામસિંહ એ મામલાની વાત પણ ભુલી ગયો.

પ્રકરણ ૭ મું.

❦❦❦(૦)❦❦❦

અજવાળું-નવો લેખાસ.-નકલી બેગમ.

સાંજનો સમય છે. સુખ પોતાના મંદમંદ કીરણો સાથે પશ્ચિમના મુલકોને પ્રકાશિત કરવા માટે ઉતરી રહ્યો હતો. આ સમયે કલકત્તાની

એમહરુટ રટ્ટીટમાંથી ડિટેકટીવ રામસિંહ સાધારણ ગૃહસ્થના પોશાકમાં પસાર થતો નજરે પડે છે,

રામસિંહ જ્યારે એમહરુટ રટ્ટીટમાંથી હરીતકી બગાનની તરફ વળ્યો, ત્યારે ત્રણ માળના એક મકાનના દરવાજા પર એક જનાના ગાડી ઉભી રહેલી તેની નજરે પડી, ગાડીમાં મોતીઓની ઝાલર ખુલી રહી હતી. બહાર રેશમના પરદા લટકી રહ્યા હતા. આ જુબાણુ સાફસ ટહેલી રહ્યા હતા. ગાડી બે ઘોડાની હતી.

અને તેમાં બેસનારની રાહ જોઈને તે ઉભી રાખવામાં આવી હતી.

રામસિંહ જાણતો હતો કે, લાંબો વખત થયા આ મકાન ખાલી પડ્યું હતું. તેમાં એકાએક કોઈ મોટા દરજ્જાના અમીરને રહેલા જોઈને તેને જોવાની ઇચ્છા થઈ તેથી તે ત્યાંજ રોકાઈ ગયો, છુપી પોલીસનું એ કામજ છે.

ચોડીવાર પછી અમુલ્ય પોશાકમાં સજ થયેલી એક સ્ત્રી ગાડીમાં આવીને બેઠી, અને ગાડીના દરવાજા બંધ કરવામાં આવી. ગાડી ઝડપથી દક્ષિણ તરફ ઉપડી ગઈ. પરંતુ પેલી સ્ત્રી જેવી ગાડીમાં બેસીને ખુરબો જરા હાલવી બાહરની તરફ જોવા જતી હતી કે, રામસિંહ તેનો ચહેરો જોયો તેને મોટી અજાયબી ઉપજી.

ગાડી ચાલી ગઈ; રામસિંહ તે મકાનની પાસેની દુકાન ઉપર જઈ બેઠો. દુકાનદારને તેણે કહ્યું:—“કેમ બાઈ, છો તો ખુશીમાંને ?

દુકાનદાર રામસિંહને ઝાળખી શક્યો નહીં, પણ તે ક્યો કલકતાનો દુકાનદાર! ઝાળખાણુ પીછાન સાથે તેને શું સંબંધ ? તેણે ચટ જવાબ દીધો:—“હા, હા; આનંદ છે, આપ પણ મજેહમાં છો ?

“હોને ! પુર મજેહમાં, બલા. આ તમારી પાસેનું મકાન કોણે બાડે રાખ્યું છે, કહી શકશો ?

“કેમ, કાંઈ ખાસ જરૂર છે ?

“અમે તેને બાડે લેવા માંગીએ છીએ, વાતચીત પણ થઈ ચુકી હતી.

“તે ક્યારની વાત છે ? લગભગ ત્રણ મહીના થયા તો એ બાડે દેવાઈ ચુક્યું છે.

“હું તે પહેલાની વાત કરું છું.

“આટલી મુદત સુધી કલકતામાં તે કોઈ મકાન ખાલી રહી શકે કે ?

“પણ આ મકાન તો ધણી દીવસ થયા ખાલી પડ્યું હતું. હમણા તે કોણે બાડે રાખ્યું છે ?

“કાણે જાણે ક્યાંકના નવાળ છે.

“નવાળ! એક નવાળ સાહેબ શું અહીં રહે છે?

“તે કાંઈ ચોક્કસપણે કહી શકાતું નથી—

એટલામાં કોઈ અહસ્થ જેવો માણસ તે દુકાન પર કાંઈ ખરીદ કરવા આવ્યો. દુકાનદારને ઓડર આપીને તે રામસિંહ તરફ ફર્યો અને બોલ્યો:—“કેમ છો સાહેબ?

“હું પુછતો હતો કે આ બાણુનું મકાન કાણે બાડે લીધું છે?

“આ મકાન! હા, તે મકાન તો એક યેગમ સાહેબાએ રાખ્યું છે.

“આ દુકાનદાર તો કોઈ નવાળ કહે છે, આપ યેગમ કહો છો.

દુકાનદાર ઓડર પ્રમાણેની વસ્તુઓ પેલા અહસ્થ સામે મુકતાં બોલ્યો; “શું યેગમ હોવાથી તેમાં તેનો નવાળ ન રહી શકે?

“નહીં, નવાળ નથી. યેગમ વિધવા છે. પેલા ગૃહસ્થે કહ્યું.

“તે ક્યાંના યેગમ છે, કાંઈ જાણો છો? રામસિંહે પુછપરછ માણુ રાખી.

“નહીં. એ સધળું કાણુ પુછવા ગયું છે, અને પુછવાથી મતલબ પણ શું? હા, લોકો કહે છે કે પંજાબના કોઈ ભાગની યેગમ છે.

પેલો અહસ્થ ચાલ્યો ગયો. દુકાનદાર પાસેથી બીજી કોઈ વાત મળવી અશક્ય ધારી રામસિંહ પણ ત્યાંથી ઉઠી ગયો. તે થોડે દૂર ઉભો રહી મનમાં કાંઈ વિચારવા લાગ્યો, અતે કપાળ કુટી ચાણા તરફ ચલતો થયો. ચાણામાં જઈને કેટલાક કાન્સટેબલોને સાદો પોશાક પહેરાવી, કેટલીક વાતો સમજાવી યેગમ સાહેબાના મકાન પાસે હાજર કરી દીધા સઘળા છુપી પોલીસના માણસો એક બીજાથી બંને હાથના છેટા પર ઉભા હતા. આ પ્રકારે બહારનો બહોળસ્ત કરીને રામસિંહ મકાનની અંદર ધુસ્યો. યેગમ સાહેબા હજી બહારથી આવ્યા નહોતાં.

એક દરવાન એક સ્ટુલ પર બેઠો હતો. તે રામસિંહને દાખલ થતો જોઈ આંખોના ડોળા ચઢાવી બોલ્યો, “તમે કોને મળવા માંગો છો?

“હું અહીંનો એક વેપારી છું. યેગમ સાહેબાના પધારવાની ખબર સાંભળીને આવ્યો છું. જો કાંઈ ખરીદી કરે તો અમેાને બે પાંચ રૂપીઆ પેદા થાય. તમારા કારભારી સાહેબ ક્યાં છે?

“કારભારી અહીં નથી રહેતા.

“તો બીજા કોઈ અમલદારો છે કે નહીં?

“હા, એક અમલદાર છે.

“ક્યાં છે ?

“પાસેની રમમાંજ હશે. પરંતુ અમલદાર લોકોને રજા વખતે અંદર જવાનો હુકમ નથી.

“ભયે, ન જઈ શકાય તો કાંઈ નહીં. તમે બોલાવી આવો. જો કાંઈ વસ્તુની ખરીદી થશે તો તમને ધનામ દઈશું. મોટા લોકોને ત્યાં અમો જઈએ છીએ ત્યારે તેના ઈસ્વાનેને ધનામ આપવાનો અમારો ધારો છે.

ઈસ્વાને ‘બાપુ બાપુ’ કહીને સાંદ કર્યો, એક ગોરા રંગના બાપુ બહાર આવીને બોલ્યા “ શું છે ? ”

ઈસ્વાન હળુ બોલવા નહોતો પામ્યો કે, રામસિંહ વચ્ચે બોલી પડ્યો, “આપને મળવા માયું છું.”

“ કેમ શું કામ છે ? બાપુએ કરડાઈથી પુછ્યું.

“ શું આ મકાનમાંજ યોગમ સાહેબા ઉતર્યા છે ?

“ હા આ મકાનમાં. કેમ, તમારે કંઈ કામ છે ?

રાધા બજારમાં અમારી મોટી દુકાન છે, રામસિંહે અડાબ્યું. લાક્ષટર્ન, ફાનશ, ટ્રન્ક. ગાલીચા અને બીજા અનેક પ્રકારની એશ આરામની વસ્તુઓ અમારી દુકાનમાં રહે છે. કલકત્તા અને જલ્લાના મોટા મોટા જમીનદારો અને શ્રીમંતોને ત્યાં અમારો માલ જાય છે, આપ પણ અમારે ત્યાંથી માલ ખરીદ કરો, એટલા માટે આવ્યો છું.

“હમણાં અમેને કાંઈ ચીજની જરૂર નથી.

“જ્યારે પણ જરૂર હોય, ત્યારે જો આપ અમારી દુકાન પરથી ખરીદી કરશો, તો અમે આપને એક રૂપિયા પાછળ એક આના પ્રમાણે કમીશન આપીશું.

“હું કાંઈ દલાલ નથી. બાપુ કાંઈક ઉશકેરાઈને બોલ્યો. “તેમ માલિકના નિમકહરામ તોકર નથી, જે કમીશન મને આપશે તે પાછું અહીં જમા થશે.

“અમે આપને બજાર ભાવેજ માલ આપીશું. આપ ચાહો તો બજારમાં જઈ ખાતરી કરી શકો છો.

“પણ અમેને હમણાં કાંઈ ચીજની જરૂર નથી.

“હું કાંઈ એમ નથી કહેતો કે આપ હમણાજ સોદો કરો; જ્યારે આપને જરૂરત હોય, ત્યારે ઓડર આપજો. યોગમ સાહેબાનું મકાન ક્યાં આવ્યું ?

“તેમના મકાન સાથે તમને શું લાગે વળે ?

“આપ ગુસ્સે ન થાઓ, એક મોટા માણસ આવ્યા છે, તેમની કનેશી બે પૈસા મળવાની વેપારીઓને સ્વાભાવિક આશા રહે છે.

“તો પછી મકાનથી શું મતલબ ?

“મોટા લોકોને ત્યાં વખતો વખત ઉધાર માલ જમા કરે મહીને બે મહીને બીલ મોકલીને રૂપિયા વસુલ થયા કરે છે, તો પછી તેનું સ્થળ જાણ્યા વગર કેમ કામ ચાલે ?

“જ્યારે તમારી દુકાનપર ઉધાર માલ લેવા આવીએ ત્યારે ઠેકાણું પુછજો.

“આપ નારાજ ન થાઓ. અમે મોટા મોટા અમીરોને ત્યાં જઈએ છીએ, જીલ્લાના અમીરો, રાજા, મહારાજાઓ અહીં આવે છે. તેમના કારભારીઓ સાથે અમારો ધાડો સંબંધ છે, પણ કોઈને આવી રીતે ઠેકાણું જાણવા માગતા તો નાક ચડાવતા નથી જોયા.

“સારું, તો જે નાક ન ચડાવતા હોય, તેમની પાસે જાઓ. અહીં આવવાથી કાંઈ ફાયદો નથી. જાઓ નાહક વખત ન ગુમાવો. આ વખતે યોગમ સાહેબા આવી પહોંચ્યા. દરવાને રામસિંહનો હાથ પકડીને કહ્યું ‘તમે હમણું અહીંથી ચાલ્યા જાઓ’. યોગમ સાહેબા આ રસ્તેથી અંદર જવાનાં છે.

“હું આપ સાહેબના રૂમમાં બેસું છું. હજી કેટલીક વાતો કરવાની છે.”

બાળુએ આંખો ચઢાવીને દરવાનને કહ્યું. “એને બહાર કાઢો.

દરવાન રામસિંહનો હાથ પકડીને તેને દરવાજા બહાર સડકપર ખેંચી ગયો. સડકપર ઉભા ઉભા રામસિંહે જોઈ લીધું કે, યોગમ સાહેબા અંદર ગઈ, આ વખતે તે યોગમ સાહેબાનો ચહેરો જોઈ શક્યો નહીં, પરંતુ તેના મનનો સંદેહ લાગ્યો, તેની માન્યતા મજબુત થવા લાગી. તેણે તુરત બહાર ઉભેલા વેશધારી કોન્સ્ટેબલોના કાનમાં કાંઈ વાત કરી અને પોતે એક ભાડાની ગાડીમાં બેસીને ત્યાંથી રવાના થયો.

રાતના નવ વાગતે રામસિંહ થાણામાં આવી પહોંચ્યો. એમહરુટ સ્ટ્રીટમાંથી ગાડીમાં બેસી તે સીધો પોતાના ઉપરી પાસે ગયો તેની સાથે સલાહ મસલત કરી તે અત્યારે કેટલાક પોલીસ કોન્સ્ટેબલો સાથે થાણામાં આવ્યા અને પોશાક અહેરી બહાર નીકળવાની તૈયારી કરી રહ્યા હતા. તેટલામાં એમહરુટ સ્ટ્રીટમાં રાખેલા કોન્સ્ટેબલોમાંથી એકે આવીને ખબર આપી કે, “આશરે એક કલાક પહેલાં યોગમ સાહેબ એક ઘોડાગાડીમાં સ્વાર થઈને ક્યાંક ચાલી ગયા છે.

તેની પાછળ ફ્યાળસિંહ ગયો છે. આ ખબર આપવાને હું ક્યારેના તમેને જાણતો હતો.

બેગમસાહેબાના બહાર ચાલી જતાં ખબર સાંભળીને રામસિંહના મનમાં જરા ચિન્તા થઈ, અને હવે અહીં કાણુવાર પણ યોભાવામાં હાની સમજીને રામસિંહ બેગમ સાહેબાના મકાન તરફ કોન્સ્ટેબલોને લઈને ચાલ્યો. રાતને વખતે એકાએક કોઈના મકાનમાં પ્રવેશ કરવો એ કાંઈ અસાધારણ અપરાધ નથી. છતાં તે બે કોન્સ્ટેબલો લઈ અંદર ઘુસી ગયો. જ્યાં ફરવાન બેઠો હતો તે સ્થાન ખાલી હતું, બાણુ સાહેબનો રૂમ પણ ખાલી હતો. કુંડમાં બેગમ સાહેબનું મકાન એકરૂમ સુનકાર હતું. કાંઈ પણ અવાજ સંભળાતો નથી, તેમ કોઈ માણસ પણ દેખાતું નથી. આ વિશાળ મકાનમાં એક પુણામાં માત્ર એક દીવો સળગી રહ્યો છે.

રામસિંહ પામી ગયો કે, આ બેગમ અસલી નહીં પણ નકલી છે. તેની આ માન્યતા ખોટી નહોતી, તે સમજ્યો કે, આ સંધ્યા ફરેમ બનાવટી બેગમના છે. આ પેલી વનરાસીની મરીયમનું-બેગમ બનીને હિન્દની રાજધાની કલકત્તામાં આવીને રહી હતી.

રામસિંહ, મરીયમને બરાબર રીતે જોઈ શક્યો હોત જો તેના બેરો સ્પષ્ટ નિહાળી શક્યો હોત, તો તેજ વખતે તેને કેદ કરી લેત. પરંતુ શંકામાં ને સંદેહમાંજ આ ચાલાક ચકલી ઉડી ગઈ! કોઈ પણ પ્રકારના આધાર કે સામેતી વગર તે તેણીને પકડી શક્યો નહીં. કદાચ તે ખરેખર કાંઈ બેગમજ હોયતો? મતલબ કે રામસિંહે તેને સ્પષ્ટ રીતે જોયેલી નહીં, તેથી તેને નહીં પકડવામાં જીલ કરી એમ પણ કહી શકાય નહીં.

મરીયમે રામસિંહને જોઈ લીધો હતો, અને જ્યારે તેણીએ મકાનપર આવીને સાબરું કે. એક માણસ અહીં તપાસ માટે વેપારી બનીને આવ્યો હતો. ત્યારે તેણીએ અહીં રહેવામાં સલામતી જોઈ નહીં, બસ ઝૂ ત્યાંથી ઉઠાંગરી કરી પોતાના માણસો સમેત તે રવાના થઈ ગઈ.

રામસિંહે પણ ખાતરીથી માની લીધું હતું કે આ બેગમ તેની જુના મિત્રમાંની એક હતી તેનાં નવા લેખાસ અને વીલ ઝડપ મરીનાશ ભાગે રામસિંહના હૃદયમાં નવું અજવાળું કર્યું.

પ્રકરણ ૮ મું.

ફરીથી-શિકારની પાછળ શિકારી.

રામસિંહના અફસોસનો પાર રહ્યો નહીં. હાથ લાગેલો અપરાધી આંખમાં ધુળ નાખીને રડુચકર થઈ ગયો. રામસિંહની સઘળી કોશીશ ધુળમાં મળી ગઈ. હા, હવે એટલી આશા રહી છે કે, ગાડીની પાછળ દોડતો ગયેલો ક્યાળસિંહ કાંઈ કરી શકે, અને તે પાછો થાણામાં આવી કાંઈક સારા સમાચાર આપે. રામસિંહ સઘળા કોન્સ્ટેબલો સાથે પાછો થાણામાં આવ્યો અને ક્યાળસિંહના આવવાની ઉન્તેજ્જરીથી રાહ જોવા લાગ્યો.

આશરે દોઢ કલાક પછી ક્યાળસિંહ હાંફતો હાંફતો થાણામાં આવી પહોંચ્યો. રામસિંહે તેને પુછ્યું. “બેગમ ક્યાં ગઈ ?

ક્યાળસિંહે કહ્યું. “બલીયાબદા સ્ટેશન પર તેની ગાડી ઉભી રહી, આ વખતે ટ્રેન સ્ટેશનમાં જ હતી. બેગમ સાહેબાના માણસો ટીકીટ કઢાવી આવ્યા અને બેગમ સાહેબા ગાડીમાં ચડીને રવાના થઈ ગઈ.

“ટીકીટ ક્યાંની લીધી છે ?

“હાયમંડ હારબરની. હું એક પીળું કામ કરતો આવ્યો છું.

‘શું ? રામસિંહે આતુરતાથી પુછ્યું.

ક્યાળસિંહ-“સ્ટેશન પર જઈને જોયું કે, બેગમ સાહેબા પલાયન થવા આહે છે, ત્યારે ટ્રેન ઉપડવાની સાથે જ મેં હાયમંડ હારબરની રેલવે પોલીસ પર એક ટેલીગ્રામ રવાના કરી દીધો કે, એક સ્ત્રી બેગમના લેઆશમાં શાહી શરંજમની સાથે ફર્સ્ટ ક્લાસમાં બેસી હાયમંડ હારબર જવા ઉપડી છે. બેગમ હમણાં જો કે અપરાધી નથી, પણ થવાની છે. તેની પર અહીંની પોલીસને મોટો સંદેહ છે. ત્યાંની પોલીસે ખુબ સાવચેત રહેવું. એવું ન થવા પામે કે, તેણી પોલીસની પ્રબંધ જાળ તોડીને ત્યાંથી છટકી જવા પામે.

“શાબાશ ! ખૂબ કરી. રામસિંહે આનંદમાં આવી જઈને કહ્યું અને ક્યાળસિંહની ખુદ્દિની તારીફ કરી

રામસિંહ તુરત ત્યાંથી ક્યાળસિંહને સાથે લઈ સ્ટેશન પર પહોંચ્યો. સ્ટેશન પર ટ્રેન હાજર નહોતી. એટલે રામસિંહને ફરજિયાત પોતાના વેગને અટકાવવો પડ્યો. પરંતુ તે ત્યાં નકામો ન બેઠો, તેણે હાયમંડ હારબરની પોલીસને પાછો એક તાર કર્યો. અને તે પછી

પોતે, બેગમ સાહેબાની ચાલાકી અને તેને પકડી પાડવાનો સુયોગ—
એ અને બાબતની મનમાં પ્રશંસા કરવા લાગ્યો.

રામસિંહ સ્ટેશનના ફર્સ્ટ ક્લાસ વેઈટિંગ રૂમમાં એક આરામ
ચેર પર પડ્યો હતો. થોડીવાર પછી તેનું ધ્યાન સામેની ઘડીયાળ
તરફ ગયું અને તે એકદમ ઉઠીને બેઠો. તે મનમાં બળકે. “હજી
સુધી જવાબ કેમ ન આવ્યો? ગાડી તો ત્યાં પહોંચી ગઈ હશે. તે
હજી વધુ વિચાર કરે તે પહેલાં ડાયમંડ હારબરની પોલીસ તરફનો
તાર આવ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે, “બેગમના લેબાસમાં એક પણ
સ્ત્રી અહીં ઉતરેલી જોવામાં આવી નથી. ચાર પાંચ નીચા દરજ્જાની
સ્ત્રીઓ ઉતરી હતી. સઘળીની ટીકીટો થર્ડ ક્લાસની હતી. ફર્સ્ટ
ક્લાસની એક ટીકીટ હતી, પણ તે છાવણીના એક યુરોપીયનની હતી.
જવાબ વાંચીને રામસિંહ મનમાં બોલ્યો, “અમરાક મરીયમે
દગો દીધો, ડાયમંડ હારબરની ટીકીટ કઢાવીને વચમાં કેપ્ડ સ્ટેશન
પર ઉતરી પડી છે. જ્યાં ઉતરી હશે ત્યાં ટીકીટ તો આપી દીધી હશે.
ફર્સ્ટ ક્લાસની ટીકીટો આ લાઇનમાં રહે છે પણ કેટલીક?”

તેજ વખતે ડાયમંડ હારબર જવાને એક ગાડી તૈયાર થઈ.
રામસિંહ અને ડયાળસિંહ બંને તેમાં ચડી બેઠા. ઉપડવાનો ટાઇમ
થતાં ૧૬ ક્ક ધ્રુવે કહાડતી રેલવે ચાલતી થઈ.

રામસિંહ દરેક સ્ટેશન પર ઉતરી સ્ટેશન માસ્ટરને પુછતો જતો
હતો કે, ફર્સ્ટ ક્લાસની ટીકીટવાળી કોઈ સ્ત્રી અહીંયા ઉતરી હતી
યા નહીં?

રામસિંહ અત્યારે પોલીસ અમલદારના પોતાના અસલ ફ્રેસમાં
હતો. તેનો ફ્રેસ બેઈને સ્ટેશન પરના સઘળા નોકરો તેના પ્રશ્નોનો
યોગ્ય ઉત્તર આપવામાં દીલ કરતાં ન હતા. ડાયમંડ હારબર
સુધીના દરેક સ્ટેશનો પર આ પ્રકારની પુછપરછ શરૂ રાખવામાં આવી
હતી. પરંતુ છેવટે ડાયમંડ હારબરમાં રામસિંહ કાંઈપણ બળર
મેળવ્યા વગર ઉતર્યો. કોઈ પણ સ્ટેશન પર કોઈએ પણ તેવી એક
સ્ત્રી ઉતરતાં જોઈ નહોતી. એથી રામસિંહની અજબબીનો પાર ન રહ્યો.

બ્યારે ડાયમંડ હારબરમાં પણ કાંઈ પતો ન લાગ્યો, ત્યારે
રામસિંહે ડયાળસિંહને પુછ્યું. “તેણીએ ફર્સ્ટ ક્લાસની ટીકીટ
કઢાવી તે તમે તમારી આંખોથી જોઈ હતી?”

“બ્યારે બેગમ સાહેબાના માથાનો ટીકીટ લેવા માટે ટીકીટ ઓ
શીસ આગળ ગયા, ત્યારે હું તેમની પાછળ થઈ ગયો. ફર્સ્ટ ક્લાસની
ટીકીટવાળી બારી પાસે વધુ બીડ નથી. હું બરાબર જોઈ શક્યો કે
તે ટીકીટ ફર્સ્ટ ક્લાસની લેવામાં આવી. અને તે ડાયમંડ હારબરની જ હતી.

“તમે બેગમને ગાડી પર ચડતાં જોઈ હતી ?

“તેણી ગાડી પર ચડી, તે મેં મારી આંખોએ જોયું છે. જો મારી પાસે વારંટ હતે, તો હું તેજ વખતે પકડતે. જો આપ હોતો તો પણ પકડી શકત. પરંતુ હું એક સાધારણ કોન્સ્ટેબલ એવા કામમાં કેમ હાથ નાખી શકું? વળી આ વાત પણ નક્કી નહીં કે, તે અસલી બેગમ છે या નહીં છે.

રામસિંહ દીક્રીટ એક કરવાવાળા પાસે ગયો અને કહ્યું. “જુઓ મીસ્ટર, અમારો એક અપરાધી અહીંયા નાસી આવ્યો છે, અને તે એક ઓરત છે. પહેલાં જે ટ્રેન આવી, તેમાં બેસીને તે અહીં આવેલી છે. તેના ઘણા ખરો પ-તો પણ લાગ્યો છે. હું તે સંબંધમાં તમોને થોડા પ્રશ્નો પુછવા માગું છું, આશા છે કે, તમે તેના બરાબર જવાબ આપશો. આ વાત ખ્યાલમાં રાખશો કે, અમો મહાન બ્રિટીશ સરકારના અપરાધીનો પ-તો મેળવવા આવ્યા છીએ.

“આપને જે કાંઈ પુછવું હોય તે પુછો, હું જે કાંઈ જાણતો હોઉંશ, તે છુપાવવાનું કારણ નથી. પૈલા યુકીંગ ક્લાકે કહ્યું.

“યુ” તે ટ્રેનમાંથી ઈસ્ટ ક્લાસ દીક્રીટનો એક પણ પેસેન્જર નથી ઉતર્યો?

“હા, એક પેસેન્જર હતો, પણ તે સ્ત્રી નહીં, ઇવણીનો એક અંગ્રેજ હતો.

“બસ તે એકજ દીક્રીટ હતી ?

“જી હા. અને તે વખતે તપાસ કરવાને માટે પોલીસ પણ અહીંયા હાજર ઉભી હતી.

“કોઈ અમારી પોશાક પહેરેલી સ્ત્રી નહોતી ઉતરી ?

“જી, નહીં. ફક્ત ચારપાંચ હલકા દરજ્જાની સ્ત્રીઓ ઉતરી હતી. તે બધીની દીક્રીટ ચર્ડ ક્લાસની હતી.

“તે સઘળીઓના ચહેરા તમે જોળખી શકો ?

“નહીં, તેની સામે એક ધ્યાનથી જોવાનું થોડું હોય છે? બસ દીક્રીટ આખીને પથાર થતાં જાય. હા, એટલું ચાદ છે કે, સઘળીઓનાં કપડાં મેલાં હતાં અને તેની પાસે એક એક કપડાં વિગેરેની પોટલી હતી.

“તેમાં કોઈ ૨૪-૨૫ વર્ષની સરખા અને ગોરા શરીરની સ્ત્રી હતી?

“જી, નહીં. અને કદાચ હોય તો તે મારા ખ્યાલમાં નથી. બ્યારે ટ્રેન આવી ત્યારે તો હું સુતેલો હતો. એક ખલાસીએ આવીને મને જગાડ્યો હું આંખો જોળતો ઝડપથી ઉઠીને મારી કુચુટી પર હાજર

ચર્ચા ગયો. પેસેન્જરોનું ટોળું ધક્કાધક્કી કરતું ટીકીટો આપીને પસાર થતું હતું. તેમાંથી તેવી કોઈ સ્ત્રીને માટે અનુમાન કરવું મુશ્કેલ છે. વળી જ્યારે તેમ કરવાનું કોઈ ખાસ કારણ ન હોય, તો પછી ધ્યાન પણ કેવી રીતે રહે ? આપની તરફના તારને લીધે રેલવે પોલીસ નિઃસંદેહ ધણીજ તકેદારી રાખીને ઉભી હતી.

રેલવે પોલીસને પુછપરછ કરવા છતાં પેલી મેલાં કપડાવાળી સ્ત્રીએના સંબંધમાં કોઈ જણાવવા જોગ ન મળ્યું, ત્યારે રામસિંહ ચિન્તાતુર અને નિરાશ થઈને કલકત્તા તરફ પાછો ફરવાને તૈયાર થયો. પુછવાથી જણાયું કે કલકત્તા ઉપડવા વાળી ગાડીને હજુ વાર છે. તેથી વેપરીગ રૂમમાં જઈ તે એક આરામ પુરશી પર પડ્યો.

રામસિંહ વિચારવા લાગ્યો, આ જોગમ ખીજી કોઈજ નહીં. ખજુ જરૂર પેલી મરીયમજ છે. પણ શું મરીયમ કાંઈ જાડ મંતર જણે છે કે, પંખી બનીને ઉડી ગઈ ? ધણી ધણી ચોર છુટારા જોયા, મોટા મોટા ડગો અને બદમાશોની ખોડ બુલાવી દીધી; પરંતુ આવી આલાકી ક્યાંઈ ન જોઈ! પોલીસની હીલચાલ પર આ રીતે નજર રાખીને આમ જો ધડક રીતે કોઈને નાસી જતાં નથી જોયાં મરીયમ મનુષ્ય સ્ત્રી છે या डाकू ? મરીયમ સ્ત્રી છે, છતાં ખરેખર પુરૂષોના પણ કાન કાપે તેવી છે !

ટીકીટનો ઘંટ વાગ્યો. પેસેન્જરો ટીકીટ કઢાવા માટે એક ખીજ પર તુટી પડતા હતા, પણ આ ગડબડ બધી માત્ર ચર્ડકલાસ ખારી ઉપર થતી હતી—ફર્સ્ટ या सेकंडમાં નહીં. રામસિંહ ખીસ્સામાંથી ચીરટ કાઢીને દીવાસળીથી તેને સળગાવવા જતો હતો. તેટલામાં એક યુરોપીયન ચમચમતા છુટ પહેરીને તેની પાસેથી પસાર થતાં તેની અડધટ લાગવાથી દીવાસળી તેનાં હાથમાંથી પડી ગઈ.

રામસિંહે તે યુરોપીયન ગૃહસ્થને અદ્યથી સલામ કરી, અને ચીરટ તથા દીવાસળીની પેટી પાસેના ટેબલ પર મુકી ઉભો રહ્યો.

સાહેબ ધણી લાયક હતો તેણે હસીને કહ્યું. “એક જાઓ બાપુ તુમ તો કલક-તેકે પુલીસ માલુમ હોતે હો.

રામસિંહ પુરસીપર બેઠો અને બોલ્યો. “જી, હાં હમ કલક-તે કે પુલીસ હે.

“યહાં કિસ લીધે આયે હો ? સાહેબે પુછ્યું.

“હમારા એક અસામી (આરોપી) બાગ આયા હે.

“હસે ચકડ પાયા ?

“જી, નહીં.

“યહ કેસા આસામી હે ?

“એક ઓરત હે.

“ઓરત ! આરત ભાગ ગઈ હે ? સાહેબે અજબ થઈને પુછ્યું.

“તહેકીકાત હો રહીથી; ખબર પાતેહી નિકલ બાગીહે.

“યહ કેસી આરત હે ?

“ઉસ્કી ઉંમર ૨૪-૨૫ વર્ષકી હોગી. બદન ખુબસુરત વ સુઝોલુ હે. અબી જો ગાડી આઈ, ઉસસે પહેલેકી ગાડીમા સવાર હો વહ મહાં આઈ હે, ઉસકા ટીકીટ ફર્સ્ટ ક્લાસકી થા.

“ઓર, તખતો ઉસને હમકો બી ઘોખા દીયા.

“અમ જસ ઓરતકી ખાત કર રહે હૈ”, કયા ઉસસે આપકી મુલાકાત હુઈ થી ? શામસિંહે આતુર થઈને પુછ્યું.

“ખાલી મુલાકાતે નહીં, વૉ દગા બી દે ગઈ હે.

“એસા ? હમસે થદિ આપ સખ હાલ બયાન કરોંગે તો દયાવાન બ્રિટીશ સરકારકો એક પેચીલે મામલેકા પત્તા મીલનેમેં બહુત કુચ્છ સહાયતા હોગી.

“ હમ ઉસી ટ્રેનસે મહાં આયા અખ લોટ રહા હે. જબ હમ સ્ટેશન પહુચ્યા, તખ ગાડી છુટનેકોહી થા, હમારા નોકર હમારે પીછે થા. હમ ટીકીટ કટા નહી શકે. ડાયમંડ હારખરમેંહીં સખ દામ દે દેગે, ગાડીમે ચઢે, તો દેખા એક સુંદર ઓરત અકેલી બેઠી હે.

“ ઉસકી ઉંમર અંદાજ કીતની હોગી ? ઉસકે કપડે કેસે થે ?

“એક મેલા કપડા પહને હુઈથી, ઓર એક મેલેહી કપડેસે બશ બદન લાંકા હુઆથા, જહાં બેઠીથી ઉસકી પાસહી એક ગસડી રખખી હુઈથી હમને ઉસે દેખા ઓર મનમેં સોચા કી અનનગત ઓરતને સમજે બિગર ફર્સ્ટ ક્લાસમેં ડેરા ડાલા હે. ઉસકો હમને પુછા: “તું મહારા ટીકટ કહાં હે ? ટીકટ ઉસકે બાંચે હાથમેથી વહ ઉસને દીખા દીયા. દેખા તો ટીકટ ફર્સ્ટ ક્લાસકા હે. સુઝે બડા તાજગુબ હુઆ. કયોંકી ઉસકે કપડાંસે તો વહ ફર્સ્ટ ક્લાસકી મુસાફિર માલુમ નહીં હોતી થી. હમને ઉસસે કહા “હમ ભલે આદમી હે. તુમ ઓરત હો, એક ખાત પૂછતે હૈ.”

ઉસ ઓરતને હલકે અવાજસે કહા “કયા ?

“કયા તુમ બહોત સુખી હો ? હમને પુછા.

“નહીં સાહેબ મેં ગરીબ ઓરત હું.

“ તખ પહેલે દરજ્જેકી ગાડીમેં સવાર હો કયોં સફર કર રહી હો ?

“સશરદુરકી નહીં હે, જબ સ્ટેશનપર આઈ તો દેખા-એક તરફ

ટીકીટ લેનેકે લીધે બહુત આદમી જુકે હે. આર દુસરી તરફ બહુત કમ હે. મેને સોચાકી યહાં આરતો હી ટીકીટ કટ્ટે હે. સો વહીસે અપના ટીકીટ કટા લાઈ નોટ દીયા થા, જીતને રૂપયે બાબુને મિન કર દે લીધે ઉતને લે લીધે. કુલીને ટીકીટ દેખકર યહાં પે ગઈ લા ધર દી, મેં બી સાથ સાથ બેઠ ગઈ. ટીકીટમેં હી સમ રૂપયે ચલે ગયે મેરે પાસ ત્રીન રૂપયેકે સિવા એક પૈસાબી બાકી ન રહા.

“ઉસકી ધન બાતોસે હમ તો ચહી સમજા હી ઉસને જીલ્લ: કરહી શરટ કલાસકા ટીકીટ લે લીયા હે, આર તુકસાન ઉઠાયા હે. હમ બિના ટીકીટ લીધેહી ચલ બોટે થે; ઇસ લીધે ઉસસે કહા. “તુમને ધોખા ખાકર જ્યાદા દામકા ટીકીટ કટા લીયા હે. યદિ એચ દો તો હમ તુમારે લીધે લે લે”, આર તુમહે કમ દામકા ટીકીટ કટા દે. ઇસસે તુમહે ઇસ ગાડીસે ઉતર કર દુસરી ગાડીસેં જાના હોગા.

આરતને હમારી બાત કજીલ કીયા. હમને દુસરેહી સ્ટેશન પર થઈ કલાસકા ટીકીટ ઉસે દીલવા દીયા આર ત્રીસરે દરજ્જેકી ગાડીમેં બેઠા કર હમ અપને કમ્પાર્ટમેન્ટ મેં જા બેઠે. અજ માલુમ હુવા હી વહ જીલને વાલી નહીં, જીલાવેમેં ફસાને વાલી હે. દેખીયે ન, કેસી ચાલાકી કે સાથ વહ ચલ ચાલ ચલી હે.

સાહેબની વાત એક ચિ-તે સાંભળી લીધા પછી રામસિંહે પુછયું.
“જય આપ ગાડીસે ઉતરે તજ ઉસીકે આપને દેખા થા ?

“જી” હાં; દેખાથા.

“શીર કહાં ગઈ, વહ શાયદ આપને નહીં દેખા.

“જય હમ સ્ટેશનસે બહાર આ અપની ગાડીમેં બેઠને ચલે, તજ વહ એક ફિરાયેકી ગાડીમેં બેઠ ન જાને ફિધર ચલી ગઈ.

આ વખતે ટ્રેન ઉપડવાની ધંટી વાગી, સાહેબ ગાડીમાં ચડી બેઠા. રામસિંહ ત્યાં બેસી રહ્યો.

પ્રકરણ ૬ મું.

પીછા-શિકારની પાછળ શિકારી (ચાલુ).

રામસિંહ વેધટીંગ રમમાંથી બહાર નીકળીને જ્યાં માહાત્મા ગાડીઓ ઉભી રહે છે. ત્યાં જઈને ઉભો રહ્યો.

આ વખતે ત્યાં માત્ર ત્રણ ગાડીઓ હતી. રામસિંહે એક ગાડીવાનને પુછ્યું. “હમણા જે ટ્રેન આવી, તેના પહેલાની ટ્રેનને વખતે તું અહીં હતો ?”

“જી, હા.” ગાડીવાને કહ્યું.

“તારી ગાડીમાં કોઈ રૂઝ-રૂપ વર્ષતી ખુબસુરત સ્ત્રીનું લઈ ગયો હતો ?”

“મારી ગાડીમાં નહીં, પણ મદારનની ગાડીમાં તેવી એક સ્ત્રી ગઈ હતી.

“મદારન તે સ્ત્રીને ઉતારીને પાછો ફર્યો છે કે ?”

“હા, તે ક્યારેના પાછો આવ્યો છે.

“હમણાં તે ક્યાં છે ?”

“જુઓ સામે ઉભેલી તેજ તેની ગાડી છે.

“જરા તેને બોલાવતો.

ગાડીવાન ગાડીપરથી ઉતરીને મદારનને બોલાવી લાવ્યો. રામસિંહે તેને પુછ્યું. “આ પહેલાની ટ્રેનમાં ઉતરેલી એક સ્ત્રીને તું ક્યાં ઉતારી આવ્યો ?”

“તેને મેં કહાખાલ ઉતારી હતી, ત્યાંથી હોડીમાં બેસીને કાણ જાણે ક્યાં ગઈ. મેં તેને કીનારા પર હોડી સુધી પહોંચાડી દીધી હતી.

“જ્યાં તું તેણીને છોડી આવ્યો, ત્યાં મને પણ લઈ ચાલ.

તુરત મદારનને ગાડીનું પારણું ખોલ્યું અને રામસિંહ તથા દયા જસિંહ તેમાં બેસી ગયા. થોડા વખતમાં ગાડી ધારેલે ઠેકાણે જઈ પહોંચી.

ખાડી પાસે આવીને રામસિંહે ત્યાંના સમજા માછીયોને બોલાવીને પુછ્યું. “આ ગાડીમાં બેસીને એક સ્ત્રી આવી હતી, તે અહીંથી કોની હોડીમાં બેસીને ગઈ.

માંઝી જરકતઅલીએ કહ્યું. “સાહેબ, તે જેની હોડીમાં બેસીને ગઈ છે, તે હજુ પાછો ફર્યો નથી, તેમ હમણાં પાછો ફરવાની વધી પણ નથી. કારણ કે તે ‘રત્નખાખી’ ના જંગલ સુધી જવાનો છે.

“ચાલો હું કબલ બાકુ આપીશ, હમણાંજ મને ત્યાં લઈ ચાલો, બોલો શું કહો છો ?”

“બહુ સાફ, અમારું તો એ કામજ છે. જરકતે કહ્યું.”

રામસિંહે ગાડીવાનને બાકુ આપી રવાના કરી દીધો, અને પોતે બંને જણા હોડીમાં બેસી ગયા માંઝીએ હલેસા મારવા શરૂ કર્યા અને હોડી ચાલવા લાગી.

રાતનો અમલ પુરો થઈને પ્રભાતનો ઉજવળ અમલ શરૂ થઈ ચુક્યો હતો. સમુદ્રની શાન્ત સફરથી રામસિંહનો થાક પણ ઉતરી ગયો;

હતાં તેની ચિન્તામાં ઘટાડો થયો નહોતો, તે મનમાં વિચાર કરી રહ્યો હતો કે આ તરફ મરીયમ ક્યાં ગઈ હશે ? સાંભળ્યું છે કે, પ્રથમ રત્નપાખીના જંગલમાં ચોર લુટારા રહ્યા કરતા હતા. મરીયમની પણ એક ટોલકી છે. મૈમનસિંગના જંગલમાંથી નીકળીને શું આહી રહેયાણું કર્યું હશે કે, કલકતામાં જ રહી હશે ? કદાચ મારા તરફની હીલચાલ જાણી જાનને તે પોતાની ટોળીમાં આવી ગઈ હોય. જો ત્યાં પોતાની ટોળી સાથે હશે તો અમે બે જણા ત્યાં જાઈને શું કરી શકશું ? મૈમનસિંગ વાળા જંગલમાં જે સ્થિતિ થઈ તે અહીંયા પણ થાય તો કદાચ જીવ ઉપર પણ આવી બને.

પ્રભાતનો સુર્ય હવે ન રહ્યો, જેમ જેમ બપોરનો ટાઇમ નજીક આવતો ગયો તેમ તેમ તેની ગરમી વધતી ચાલી. માંઝી હલેસા મારતો હોડી ચલાવી રહ્યો છે એટલામાં સામેથી એક હોડીને આવતી જોઈને માંઝીએ કહ્યું; “દરોગા સાહેબ, પેલીજ હોડી સામેથી આવતી જણાય છે. રામસિંહે પુછ્યું-કઈ.

જેમાં બેસીને પેલી સ્ત્રી ગઈ; તેણીને પહોંચાડીને તે પાછો ફરે છે. રામસિંહે માંઝીને હોડીને વલાણુ આપી, પેલી હોડીની તરફ હંકારવા કહ્યું, નજીક આવી પહોંચતાં હોડીના મધ્યાહને પુછ્યું “તું તારી હોડીમાં કાને બેસારી ગયો હતો ?

“જી, એક ઓરત હતી.

“તેને ક્યાં ઉતારી ?

“નૌદા ગામને કિનારે,

“શું તેણી તે ગામ તરફ ચાલી ગઈ.

“જી. હા; તેણે માફે બાહુ ચુકવી આપ્યું અને પોતાના ગામ તરફ ચાલી ગઈ.

“તેની સાથે એક ગાંસડી હતી, તે શું પોતાની સાથે લઈ ગઈ.

“ગાંસડી ! હા, જ્યારે તે આવી અને હોડીમાં બેઠી તે વખતે ગાંસડી હતી, પણ કિનારે ઉતરી તે વખતે બે ત્રણ કપડાં સિવાય તેના હાથમાં બીજું કંઈ નહોતું તે વખતે ગાંસડી વિશે મને ખ્યાલ પણ નહોતો. આપ અત્યારે પુછો છો ત્યારે યાદ આવે છે.

“સાફ અંદર જાઈને જરા જુઓ તો સહી, કંઈ છે ના નહીં ?

મલ્લાહ ઉઠ્યો અને અંદર જાઈને જોવા લાગ્યો. જોઈને પાછો આવીને કહ્યું. “બાપુ સાહેબ, બીજું તો કંઈ નથી. શકત નાળાયેરના ઓતરા બે ત્રણ પાટલા બેલ અને આલુની તરકારી; એટલો સામાન પડ્યો; છે.

રામસિંહે ખ્યાલ કર્યો કે ડંગારી ભરીયમે થાપ મરવા આ સધળા વસ્તુઓ સાથે લીધી હતી, અને જ્યારે તેની જરૂર ન રહી, ત્યારે ફેંકી ને ચાલતી થઇ, રામસિંહે માંઝીઓને કહ્યું:—

“આશો હવે જલદી કરો. આપણે ઝડપથી પહોંચવું જોઇએ.

“માંઝીઓ ઝડપથી હલેસા મારવા લાગ્યા, અને ખીજ હોડી ડાયમંડ હારખર તરફ ચાલતી થઇ.

ખપોરે ખાર વાગતાને સુમારે રામસિંહ વાળા હોડી નોંદા ગામના કીનારે આવી પહોંચી. રામસિંહ અને દયાળસિંહ નીચે ઉતરી પડ્યા. રામસિંહે માંઝીઓને કહ્યું “જુઓ, બનશે ત્યાં સુધી તો અમે જલદીથી પાછા ફરશું, પણ જો એક બે દીવસમાં ન આવી શકીયે તો તમે ચાલ્યા જજો, અમે જરૂર આવશું અને તમારું ભાડું અને ઉપરાંત ધનામ આપીને તમોને રાજ કરીશું.

માંઝીઓએ થોભી જવાનું કમુલ કર્યું, રામસિંહ અને દયાળસિંહ ગામ તરફ ચાલ્યા. ગામ કહેવાથી જેવી વસ્તી ધારી શકાય, તેવી વસ્તી અહીં હતી નહી. ઘાટ બાટનું નામ નથી માત્ર સમુદ્ર કીનારાપર દસમાર ઝુંપડા જેવા મકાનો છે અને તે પણ જંગલી મનુષ્યોના.

રામસિંહના ત્યાં પહોંચવાથી ગામના લોકો જોવાને માટે તેમની પાસે આવ્યા સધળાએ પોત પોતાની કલ્પના અને તરંગ અનુસાર તેઓને સારા નરસા કહ્યા. કોઇએ સાહેબ હોવાનું કહ્યું તો કોઈએ શિરંગી કહ્યા.

રામસિંહે તે ટોળાને પુછ્યું “આજે સવારે અહીં કોઈ એરત આવી હતી ?

ટોળામાંથી એકે કહ્યું “હા, એક એરત નાવમાંથી ઉતરીને આવી હતી. પણ તે તો અમારી સાથે થોડી વાતચીત કરીને અહીંથી ચાલી ગઇ.

“ક્યાં ચાલી ગઇ?” રામસિંહે પ્રશ્ન કર્યો.

“તે મને ખબર નથી” પેલાએ કહ્યું.

એક માણસે કહ્યું, જ્યારે હું રાયચાંકાથી અહીં આવતો હતો. ત્યારે મેં એક ઘણી યુગ્મસુરત સ્ત્રીને જોઇ હતી, તેનું શરીર સુંદર અને ભરેલું હતું.”

“ક્યારે જોઇ હતી ?

“હજુ થોડીવાર પહેલાજ, તેને મેં જોઈ ત્યાર પછી મકાન પર આવીને પાછો મેદાનમાં ગયો, ત્યાંથી લાકડાનો એક ભારો લાવ્યો અને તે લઇને આપને અહીં જોવા આવ્યો.”

“રાયબાંકા અહીંથી કેટલે દુર છે ?

“આ ગામની પછી મેદાન છે અને મેદાનની પેલી પાર રાયબાંકા છે. રામસિંહે હવે ઝડપથી કામ લીધું, અને રાયબાંકાની તરફ ચાલ્યા રાયબાંકામાં પહોંચતાં ખબર મળી કે, અહીંયા એક સુંદર સ્ત્રી આવી હતી. અહીંથી તેણી નાહી, ઘાંધ ખાધ પીને પછી ગાંબરપોત તરફ ચાલી ગઈ.

વખત બપોરનો હતો, તડકો જોરથી પડતો હતો. પણ તેની દરકાર નહીં કરતાં પુર ઝડપે અનેએ ગાંબરપોતનો રસ્તો લીધો.

રાયબાંકાથી ગાંબરપોત આશરે ત્રણ માઈ છે. ત્યાં પહોંચતાં એ વાગી ગયા. અહીં પણ મરીયમ મળી નહીં. ગામ લોકોએ કહ્યું. કે “એ ધડી પહેલાં તે અહીંયા હતી” રામસિંહે વધુ પુછપરછ કરતાં જાણ્યું કે તે રતનખાંખીના જંગલ તરફ ચાલી ગઈ હતી.

જુખ અને તરસથી રામસિંહનું ગળું સુકાતું હતું, ચહેરાપર કાળાશ આવી હતી. કલકતામાં જે ખાધું હતું, તે પછી હમણા સુધી તેણે ખાધું નહોતું. આખી રાત પસાર થઈ, દીવસ પણ પસાર થતો ચાલ્યો, છતાં તેના પેટમાં લેશ પણ અન્ન કે પાણી ગયું નથી. છેવટે દયાળસિંહે કહ્યું. “હવે તો મારાથી ચાલી શકાતું નથી. તે જંગલની તરફ ભાગી છે, ત્યાં પહોંચવા પછી તેનો પતો મળવો અશક્ય છે. ગમે તેટલી હાડમારી અને મહેનત એહમત ઉઠાવવ્યા છતાં પણ જ્યારે તે ન મળી, તો પછી હવે હેરાન પરેશાન થું કામ થતું જોઈએ ? આપનો ચહેરો એકદમ કાળો પડી ગયો છે. બસ, હવે તો મહેરબાની કરી બસ કરો.

“ત્યારે હવે શું કરવું જોઈએ ?

“બીજું કંઈ નહીં, પણ કંઈક અન્ન પાણી લઈને પછી ચાલીએ; નહીં તો પ્રાણ અચવા મુશકેલ છે.”

“હું તારું કહેતું કંચુક કરું છું, પણ વાત એવી છે કે, પહેલાં આપણે તેનાથી ત્રણ કલાકનો રસ્તો પાછળ હતા. હવે માત્ર એક કલાકનો રસ્તો છે. મારે એક મંજલ સુધી ધીરજ ધરીને મારી પાછળ ચાલ્યો આવે તો મરીયમ આપણા હાથમાં છે.”

“પણ પેટમાં કંઈ નથી, ચાલતું કોના બળ પર ?”

“આવા પીવાની પંચાતમાં જો પડશું, તો હાથ આવેતો શિકાર સુગાલમાંથી નીકળી જશે, અને પછીથી તેનો પતો મળવો મુશકેલ થશે.

“સારું, પણ જો અહીંયા દુધ મળે તો પુછીયે.

ગામ ભોકાને પુછતાં જવાબ મળ્યો કે, “અહીં કાંઈ દુધ વેચતું નથી.”

“રામસિંહ—“આવા પીવાની કાંઈ પણ ચીજ મળે છે કે નહીં?

“હા, નહીં. અહીં કાંઈ પણ મળતું નથી. જે ગામ હમણા તમે છોડી આવ્યા ત્યાં જાળ અને દાળીયા મળે છે.”

“શું આશ્ચર્ય! રામસિંહ બખડ્યો.

દયાળસિંહે ગામ ભોકાને ધમકીના તોર પર કહ્યું. “હમારા સાહેબ કંપની સરકારના મોટા અફસર છે, અને તેને અહીં ભુખે રહેવું પડે, એ કેવી શરમની વાત છે?

દયાળસિંહની ઉપલી ધમકીની ભોકા પર અસર થયેલી જણાઈ, તેમાંથી એકે કહ્યું “અમારે ત્યાં દુધ રહે છે અને હમણા પણ છે. સધળાને ત્યાંથી થોડું થોડું લાવવામાં આવે તો ઘણું દુધ એકઠું થઈ જાય. પરંતુ ગરમ દુધ મળશે.”

ગરમ હોય ના ઠંડુ હોય, જૂખ્યા તરસ્યા મુસાફરને માટે તો તે અમૃત છે. ગામ ભોકાએ ત્રણ ચાર શેર દુધ, અને બે શેર ત્રણ શેર જેટલો જાળ લાવીને હાજર કર્યો રામસિંહ અને દયાળસિંહે આનંદ સાથે તેના આહાર કરીને, રત્નપાખીના જંગલ તરફ ચાલતી પકડી.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

હિસ્મતની હદ. રત્નપાખીના જંગલમાં—મરિયમની ગિરફતારી.

સમુદ્રથી આશરે ત્રણ ગાઉ દુર રત્નપાખી નામનું એક મોટું જંગલ છે. કહેવામાં આવે છે કે, પુરાણા વખતમાં આ જંગલમાં રત્નપાખી નામનો એક મોટો પરાક્રમી હુટારો રહેતો હતો, એટલા ઉપરથી આ જંગલનું ‘રત્નપાખી’ નામ પડ્યું.

હમણા તો અંગ્રેજ સરકારે કાપી વાઢીને આ જંગલમાં ઘણું ગામો, વસાવી દીધા છે. તો પણ કેટલોક ભાગ હજી ધીમ ઝાડીઓથી અધકારમય રહેલો છે. તેનો વિસ્તાર લગભગ ચાર પંદર ગાઉમાં હતો.

દયાળસિંહને સાથે લઈ કિસ્મતના ભરસાપર રામસિંહે જંગલમાં પ્રવેશ કર્યો. જંગલમાં કોઈ રસ્તો નથી. હા, કબાડીઓના જવા આવવાથી એક ન્હાની સરખી કેડી પડી છે, અને તે પણ વચ્ચેચેમાં ઝાડના પાંતરાઓથી ફેટલીક જગ્યા ઢંકાઈ ગયેલી છે.

આગળ રામસિંહ અને પાછળ દયાળસિંહે એમ બંને જણા સૂપકીથી ચાલ્યા જાય છે—આ મુશ્કેલ અને ઉતાવળી મંજલથી થાસો થાસ ભરાયા જાય છે. આશરે બે ગાઉ રસ્તો પસાર કરવા પછી દયાળસિંહે કહ્યું—“સરકાર, હવે અહીંથી પાછા ફરીએ ? નોકરી કાંઈ પ્રાણથી અધિક નથી. સામે જે જંગલ દેખાય છે, તેમાંથી પાછું ફરવું મુશ્કેલ છે.

“દયાળસિંહ! તું ડરે છે?”

“હા, હું તો ડરું છું.”

“જ્યારે પોલીસનું કામ ઉઠાવ્યું, ત્યારે વળી ડરવાનું કેવું?”

“જ્યારે પ્રાણજી નીકળી જશે, તો પછી નોકરી કોણ કરશે?”

“ફક્ત નોકરીને માટેજ હું આ કામ નથી કરતો, ફરજ ઉપરજ હું હમેશાં ભાર મુકતો આવ્યો છું. નોકરી ભલે જાય, પણ ફરજમાં પછાત પડવાનો કલંક તો નહીંજ સહેવાય,

“સાહેબ! મારી એક વાત સાંભળશો? દયાળસિંહે કહ્યું.

“શું વાત છે, કહેવો?”

“હું એમ કહેવા માંત્રું છું કે, તે ફરદી સ્ત્રી આ જંગલમાંજ આવી હોય તેની કાંઈ સાબીતી છે?”

“સાબીતી તો કાંઈ નથી.

“તો પછી આ ઝેદમત શા વાસ્તે?”

“ગામ લોકોએ કહ્યું કે, તેણી આ જંગલ તરફ ચાલી ગઈ છે. તેથી નસીબને ભરસે જમએ છીએ.”

“તે કદાચ બીજો રસ્તેથી ચાલી ગઈ હોય તો?”

“હા, તે બીજો રસ્તો જમ શકે, પણ જ્યારે ગામમાંથી આ તરફ આવી હશે, ત્યારે આ રસ્તેથી જવાનુંજ તેણે પસંદ કર્યું હશે.

આ પ્રમાણે બંને વાતો કરતા કરતા ચાલ્યા જતા હતા. પણ તેઓની ચાલ તેમજ ઝડપમાં જરા જટલો ફેર પડ્યો નહોતો.

જરા વધુ આગળ વધ્યા કે રામસિંહની નજર એક નહેરની તરફ ગઈ. રામસિંહનું કલેજું ધડકવા લાગ્યું. તેણે દયાળસિંહનો હાથ પકડી લીધો અને પાસેના એક ઝાડ પાછળ સતાઈ ઉભા.

દયાળસિંહે રામસિંહના કાનમાં મ્હોંડું ધાલીને પુછ્યું:—“શું છે?”

રામસિંહે આંગળીથી દેખાડીને ધીમેથી કહ્યું. “પેલી નહેરન તરફ નજર કર.

ક્યાણસિંહ તે તરફ જોઇને બોલ્યો. “તો શું નક્કી એમમ એજ કે?

“હા, એજ છે. હું તેને જાણ્યું છું. રામસિંહે કહ્યું.

“ત્યારે વિલંબ કેવો? આશો તેને પકડી લઇએ!

“તેને પકડવાનું કામ જરૂરું તું સહેજું સમજે, તેટલું નથી.”

“કેમ? એક સ્ત્રીને પકડી લેવામાં મુશ્કેલી શું? તેના પતે મેળવવામાં હું ગમે તેવો અસમર્થ છું, પરંતુ પકડવામાં અસમર્થ નથી. અને તે પણ એક ચોરતને.

“પણ આ કાંઈ જોવી તેવી સ્ત્રી નથી. જોવી તે સ્ત્રી છે, તેવાજ તેની પાસે સાધનો પણ છે. શું તું એમ સમજે છે કે, તેની પાસે એકાદ પીસ્તોલ પણ નહીં હોય? તું જમણ તેને પકડવા પણ પરીણામ કાંઈજ જુદુંજ આવશે.

“જી હા, આપણું કહેવું બરાબર છે.

“એક બીજી વાત પણ છે કે, જો તેનું અહીં રહેઠાણ હોય તો તેના અવાજ સાંભળતાં જ કાકુઓનું મોઢું ટાળું અહીં હાજર થઇ જશે, અને એવી સ્થિતિમાં આપણે બન્ની શકીએ નહીં.

“ત્યારે શું ઉપાય છે, તેને કેવી રીતે પકડી શકાય?

“ઉપાય છે. સાંભળ, તું આ જંગલની અંદર છુપાતો છુપાતો જઇને સામેની ઝાડીમાં છુપાઇ જા. હું આ રસ્તેથી પેલી નહેરના કિનારા તરફ જઈ છું. મરીયમ, તે સ્ત્રીનું નામ મરીયમ છે—તે પોતાનું ન્હાવા ધોવાનું કામ પૂરું કરી કોઇ ન કોઇ રસ્તે ચાલતી થશે. ત્યારે તારે તેની પાછળ પાછળ જવું. અને તક સાધીને પાછળથી પગ પકડીને તેને નીચે પછાડી દેવી હું બીજી બાજુએ રહીશ. અને જો તેણી તે તરફ આવશે, તો હું પણ તેવી રીતે પછાડીને પકડીશ. જો તું પકડી પાડીશ તો હું દોડતો તારી મદદ આવીશ, અને હું પકડું તો તું દોડતો આવી પહોંચજે. તે પછી શું કરવું તેનો વિચાર પછી થશે.

એક પણ પણ ફેકટ શુભાવવામાં આવી નહીં, બનેએ જુદા જુદા રસ્તો લઈ લીધો.

આ તરફ મરીયમ ન્હાઇ ધોઇને જળમાંથી બહાર નીકળી અને કોણ જાણે શું કામ તે પોતાના ચંચળ નેત્રો વડે ચોતરફ જોવા લાગી. એક વખત તેણીએ પોતાની આજુબાજુ બારીક દ્રષ્ટિ ફેંકી,

પણ તે કાંઈ જોઈ શકી નહીં. તેના મનમાં કાંઈક સંદેહ પેઠો. એ તો ઓક્ત હતું. કારણ કે તેણે પોતા પાસેની એક નાની પોટલી છોડી તેમાંથી પિસ્તોલ કાઢી અને તેમાં ફાઈગેળી ભરી, તે હાથમાં ધારણ કરી. બીજા હાથમાં એક ચમકતો છરો લીધો. જે કપડામાં તેણે આ બંને હથિયાર બાંધ્યા હતાં તે કપડું તેણીએ ત્યાંજ પડતું મુક્યું.

બંને તરફથી બે માણસો ઉભા ઉભા મરીયમની આ હિલચાલ જોઈ રહ્યા હતા. રામસિંહના બે ખીસ્સામાં બે પીસ્તોલો હતી. તેણે પણ એક પીસ્તોલ કાઢીને પોતાના હાથમાં રાખી અને બીજીને ખીસ્સામાંજ રહેવા દીધી. ફ્યાળસિંહ પણ મુકાબલો કરવા માટે કમર કસી ટાંપીને ઉભો હતો.

મરીયમ એકવાર ફરીથી ચોતરફ નજર ફેંકી, ધીરેધીરે આગળ ચાલી રામસિંહ અને ફ્યાળસિંહ બંને જે બાજુએ ઉભા હતા. મરીયમ તેની વચમાં ચડીને ચાલી. બંને ધીમે ધીમે તેની લગભગમાં આવી ગયા.

એક વૃક્ષની ડાળીમાં જરા ખટખડાટ થયો, જેથી મરીયમ ચોંકી તેણે તુરત તે તરફ તાકીને પીસ્તોલ છોડી, અને તે ફ્યાળસિંહના ડાબા હાથમાં ઘુસી ગઈ પરંતુ ફ્યાળસિંહ રજપુત બન્યો હતો, તેણે વાઘની માફક જલાંગ મારી તે મરીયમ પર તુડી પડ્યો. મરીયમના હાથમાંથી પિસ્તોલ પડી ગઈ; પરંતુ તેણે પોતાનો છરો ફ્યાળસિંહની છાતીમાં ભોંકવાને ચલાવ્યો, પણ ફ્યાળસિંહ જરા ફરી જવાથી ધા ખાલી ગયો. તેણીએ ફરીબીજી વખત ધા કરવા હાથ ઉચક્યો, પણ તેટલામાં રામસિંહે આવીને મરીયમને ગીરફતાર કરી લીધી.

મરીયમ એક અસાધારણ સ્ત્રી હતી. તેના શરીરમાં બળ પણ ઓછું નહોતું. તે રામસિંહની સાથે હાથોહાથ લડવા લાગી, એટલામાં ફ્યાળસિંહે પાછળથી તેના પગમાં આંટી મારીને નીચે પટકી દીધી. મરીયમ યુગ પાડવા જતી હતી, કે તરત રામસિંહે તેના મ્હોડામાં પોતાના રમાલનો ડુબો દાખો દીધો. ફ્યાળસિંહના ડાબા હાથમાં સખ્ત ચોટ થઈ હતી.

રામસિંહનો ઈસારો થતાંજ ફ્યાળસિંહ મરીયમની છાતી પર ચડી બેઠો. રામસિંહે તેણીના બંને હાથ બાંધી લીધા, ત્યારપછી મરીયમને મ્હોડામાંથી રમાલ કઢાડીને રામસિંહે કહ્યું.

“જે મરીયમ, મારા હાથમાં પીસ્તોલ છે, જરા પણ યુગ પાડીશ, તો જાનથી મરીશ.

હાંકતી હાંકતી મરીયમ બોલી. મેં તમને ઝોળખી લીધા છે. પ્રથમ મૈમનસિંગના જામલમાં તમને જોયા હતા. ત્યાર પછી ખરમ

હીવસે સત્રે મારા મકાનની સામે જોયા અને બહારથી પાછી મકાને આવતાં પાછા તમને જોતાજ હું તુરત ત્યાંથી નીકળી ગયું. સાબાશ ! છે તમારી બુદ્ધિને તે, ખરેખર વિલક્ષણ છે, તમારી હિંમત ધન્યવાદને પાત્ર છે. તમારા જેવા પોલીસ જનમુસો પોલીસમાં કેટલાક છે ?

“સાંભળ મરિયમ ! એવી વાતો કરવાનું આ સ્થાન નથી. અમે તને પકડી લીધી છે, હવે સાચે લઈ જઈશું. માટે જો ખુશીથી ચાલી શ તો તેમાં તારી બહેતરી છે.

“નહીં તો શું કરશો ? જો ગુપચુપ ચાલી આવું તો, શું શોનાની ફાંસીમાં લટકાવશો ?

“ફાંસીથી બચી પણ શકે છે.

“સારું, તમે મને પકડી શું કામ ? મેં તમારું શું બગાડ્યું છે ?

“તારી ઉપર સંદેહ છે ?

“શાનો સંદેહ ?

“એ વાતો પછી થશે, હમણું તો તું ચાલ.

“ક્યાં ? તમારે ત્યાં ?

“અમે પોલીસ છીએ, જાણે છે કે ?

“પોલીસ છો તેથી શું હું ડરા જાઉં ? મેં તો કાંઈ શુન્દો કર્યો નથી, તમે મારા વિરુદ્ધ સાક્ષીઓ ઉભા કરશો, તો હું કહીશ કે, હું તો સન્યાસીની છું. ફરોગો મારો ધર્મબ્રજ કરીને મને અહીં લાવ્યો છે.

“સારું, તારી મરજીમાં આવે તે કહેજે, હમણા તો ચાલ.

“પોતાની મરજીથી બલા કોણ ફાંસી પર લટકવા જાય ?

“તારી ઇચ્છાથી નહીં આવે તો પકડીને લઈ જઈશું.

“તમે મને લઈ જઈ નહીં શકો.

“જ્યારે તને પકડી લીધી છે, તો પછી લઈ જઈ શકાયે છીએ.

“શું બને જણ મળીને કાંઈપર ઉઠાવી જશો ? તમારું તો અહીં કોઈ શહાયક નથી, આ કાંઈ કલકતા નથી.

“તો શું તું અમને હેરાન કરીશ ?

“હું તો પહેલાથીજ કહી ચુકી છું કે, મરવાને માટે-ફાંસીએ લટકવાને માટે કોણ એવોજ જ ખુશીથી દોડતો આવે ?

“તું ફાંસીથી બચી શકે છે. બનવાજોગ છે કે, નિરોધ કરીને છુટી પણ જાય.

“તો પછી મને પકડવાને માટે આટલી આટલી મહેનત શું કામ કરે છે ? આવું પીવું અને સુવાનું પણ છોડી દેને મારી પાછળ કેમ પડ્યા છે ?

“તું જે સીધી સીધી નહીં ચાલશે, તો મારી ધસડીને પણ તને લઇ જશું.”

“સારું એમ કરો, ચાલો લઇ જાઓ.”

“હું નથી ઇચ્છતો કે તારું કંઈ છુટું થાય તારું રક્ષણ થાય એવું હું ચાહું છું.”

“તો પછી મને લઇ જઈને શું ધર માંડશે ?

“તું ધણી બેશરમ છે.”

“તમારા જેટલી નહીં. તમે એક માણસને સાથે લઇને મને અહીં પકડવા આવ્યા, અને તે સાથે તો અધમુલ્યે થઇને પડ્યો છે.”

“મારો વિશ્વાસ અને મારો સાહસ મારી પાસે છે.”

“પરંતુ તમારા પ્રાણુ ડાકુઓની લઠૂ પાસે છે.”

“ડાકુ ક્યાં છે ? તુતો એકલી છે. શું તું મને ડરપોક સમજે છે ?

“નહિં, તમે ડરપોક નહીં, પણ મોટા દીલેર જવાન છો; પણ તમને ચેતાવું છું કે ક્યાંક તમે અચાનક માર્યા ન જાઓ. ખરેખર મને તમારી દયા આવે છે, મકાન પર બાલ બચ્ચા હશે, તેના નિર્વાહનો કાંઈ બદોબસ્ત કયો છે કે ?

“આ જીલ્લામાં તો ચોર છુટારા છે નહીં.”

“અહીં તો ચોર છુટારાઓની ફાજ છે.”

“તો પછી અમારી નજર કેમ નથી પડતા ?

“આજે તે સધળા અહીં નથી હોત તો તમારો પ્રાણુ અત્યાર સુધી બચવા પામત નહીં. પીરતોલના ધડાકા સાથે તમારા પ્રાણુ પંખેર પણ ઉડી જતે.”

“સારું જ થયું, હવે તને વગર અડચણે લઇ જઈશું.”

“તમે મોટા મુખ છો, સારા માણસની દીકરીને ચોર અને છુટારા કહીને જેલમાં ઠેલી દેવાથી તમારી વાહ વાહ શું થવાની હતી ? પછી મને તો કોઈ વાંધો નથી. હું તૈયાર છું. પરંતુ ચાહ રાખજો કે જે સધળા ગામવાળાઓથી તમે મળી હળીને આવ્યા છો તે સધળા ચોરના ચોર અને ડાકુના ડાકુ છે. પાછા ફરતી વખતે તમારી બરાબર ખબર લેશે.”

રામસિંહે મરીયમની છેલ્લી વાત પર વિશ્વાસ મુક્યો નહીં. તેને એમ લાગ્યું કે મારી ચુંગાલમાંથી છટકવા માટે તેણી આ પ્રમત્સે ભય બતાવે છે. નિદાન રામસિંહે કહ્યું કે “ચાલ, જલદી ચાલ, નહીં તો હવે માર પડશે,

મરીયમ ખડખડાટ હસી પડી, પોતાની જગ્યા પરથી એક ડગલું

એ ન ખસી. દયાળસિંહ જે અત્યાર સુધી સુખ એટલે હતો તે હવે ખીજવાઈને બોલ્યો. “સરકાર! એ એમ નહીં ચાલે, તેને જરા કાપશપાક ચખાડો.

મરીયમ એકાએક ઉભી થઈ-વિકાળ વામણની માફક મઈન ઝુકાવીને બોલી, “ચાલો ક્યાં ચાલવું છે?”

આગળ દયાળસિંહ, વચમાં મરીયમ અને પાછળ રામસિંહ એવી રીતે તેઓ ચાલવા લાગ્યા, રામસિંહ પાસે હવે ત્રણ પિસ્તોલ થઈ. એ તેની પાસે હતી અને એક મરીયમ પાસેથી મળી ગઈ. તેમાં દારૂગોળી ભરીકૂતણે પિસ્તોલ તૈયાર રાખી હતી.

ડિરેક્ટીવ આ પ્રમાણે આ બનાવટા એગમ ઉર્ફે ખુની એગમ-મરિયમને જીવનું જોખમ ખેડીને પણ પકડી પાડવામાં-કેદ કરવામાં ફતેહમંદ હત્યો. તે અત્યારે મરીયમને એક બંધીવાન તરીકે લઈ આવ્યો જાય છે. મનમાં ને મનમાં મરિયમની જોરેમંદીનાજ નહીં. પણ તેની અલૌકિક સુદ્ધિના વખાણ કરતો જાય છે આવા વિચાર પરથી એકાએક તેને એક નવો વિચાર સુઝ્યો. પ્રથમ તેને મરીયમ આ સંધળો જીવો ડાકુ લુટાઓથી ભરેલો હોવાનું કહેલું તેની પર રામસિંહને વિશ્વાસ એટલે નહોતો, પણ અત્યારે તેને વિચાર આવ્યો કે, મરિયમની વાતમાં વળુદ હોવાનું જોઈએ જો કે મરીયમ કાંઈ સ્પષ્ટ કહેલું નહોતું, તો પણ રામસિંહે તેની વાતો પરથી અત્યારે એવું લો અનુમાન કર્યું કે, આ ગામોમાં ચોર લુટારા રહેતા હોવા જોઈએ. તે પ્રથમ આ ગામોમાં આવ્યો ત્યારે એટલું તો જોઈ શક્યો હતો કે, અહીંની સંધળી વસ્તી હલકા વર્ગની છે રામસિંહે વિચાર કર્યો કે, તેવા લોકો કદાચ મરીયમને બંધીવાન થયેલી જોઈને અમારી પર હુમલો કરે તો? હા, તે લોકો જાહેરમાં એવી રીતે પોલીસ પર હુમલો કરવાની હિંમત ન કરે; પરંતુ જ્યારે કિનારે જઈને હોડીમાં બેસવા જઈએ તે વખતે સામડું ટાળું આવીને હુમલો કરે તો શું ઉપાય? ખેર, જે થવાનું હશે તે થશે. હવે તો બની શકે ત્યાં સુધી સાવચેત રહેવું બહેતર છે. જ્યારે આવા બચાનક જંગલમાં એકલા આવી પહોંચ્યાજ છીએ તો પછી હવે ખીજા વિચારો કરવા ફોકટ છે. વળી આસપાસ પોલીસની ચોકી નહીં હોય એ પણ બનવાનું જ નથી. તે સિવાય જોખરપોતમાંથી પણ પોલીસની મદદ મળી જશે.

આ પ્રકારના વિચારોમાં ઘણો રસ્તો પસાર થઈ ગયો. સાંજને વખતે તેઓ જોખરપોત આવી, પહોંચ્યા ત્યાં ગામથી થોડે દુર એક

વૃક્ષની ઘટા નીચે વિશ્રામ લેવા બેઠા. પાસેના આવળના ઝાડ સાથે મરીયમને બાંધી અને રામસિંહે દયાળસિંહને ચોકીદારને બોલાવી લાવવા મોકલી દીધો.

દયાળસિંહ બ્યારે પાછો ફર્યો ત્યારે રાત એક પહોર વીતી ચુકી હતી. દયાળસિંહ ચોકીદારને શોધવા માટે ધણું ભટક્યો, અને છેવટે તેને સાથે લઇને રામસિંહ પાસે આવ્યો. ચોકીદાર આવતે ઉભો એટલે રામસિંહે તેને પગથી માથા સુધી જોઇ લીધો, તે ભરેલા બદનનો, લાંબા કદનો એક પીલતન જુવાન હતો, રામસિંહે દયાળસિંહને મરીયમ ઉપર નજર રાખવાનું કહીને ચોકીદારને જરા દુર લઇ જઇને પુછ્યું. “તમારું નામ ?

“ભીમસરદાર, ચોકીદારે જણાવ્યું.

“તમે શું આ સંધળા ગામેના ચોકીદાર છો ? ભીમસરદારે પુછ્યું.

“હા, હું કલકત્તાનો દરોજો છું અપરાધીને પકડવા માટે આવ્યો હતો.

“તેને ક્યાંથી પકડ્યો ?

“રત્નપાખીના જંગલમાંથી.

“એક! આવા અચાનક જંગલમાં જવું અને ત્યાંથી પાછા સહીસલામત ફરતું એ કેટલી નવાઇની વાત છે! જણાય છે કે, તે જંગલમાં ઝાકુ લોકો નહીં હોય. નહીં તો આ રીતે આપ સલામતી સાથે પાછા ન ફરી શકત. એવા પોલીસ ધણુ થોડા છે કે જે ત્યાં જવાની હિંમત કરે. હજુ પણ આપનો રસ્તો સાફ નથી. ગુન્હેમારને લઇ જવો અને પોતાના પ્રાણ બચાવવા એ બંને ભરસા બહારની વાત છે.

“કેમ ? રામસિંહે પુછ્યું.

“સાંભળ્યું છે કે, કાઠખાણની ખાડીમાં ચોર લુટારાઓ નાવ પર ફરતા રહીને આવજા કરતા વહાણોને બરબાદ કરે છે, અને માલ અશમાય લુટી લે છે. જે તે લોકો સામા થયા તો ગુન્હેમારને સલામતી સાથે લઇ જવાનું કામ મુશ્કેલ છે.

“યાદ રાખો, અમે પોલીસ છીએ.

“તે યાદ રાખવાથી શું થશે. સરકાર

“તમે જે રીતની વાતો બકી રહ્યા છે. તે પરથી એમ જણાય છે કે તમે પણ તે ચોર લુટારા માંહેના છો.

“મેં તો આપને ચેતાવવા માટે સંપૂર્ણ કહ્યું.

“અહીંથી ચોકી કેટલી દુર છે ?

“લગભગ ચાર માઇલ—શાગરપાડામાં.

“તમે હમણા ત્યાં જાઓ અને હેડ કોન્સ્ટેબલ અને બે ત્રણ બીજા કોન્સ્ટેબલોને માફ નામ આપીને બોલાવી આવો.

ચોક્કિદાર ગયો અને રામસિંહ તથા ડયાળસિંહ બંને હાથમાં પિસ્તોલો રાખીને મરીયમ પર પહેરો રાખવા લાગ્યા,

રાતના આસરે સાડાઠસ કલાકે ચોક્કિદાર બીમસરદાર સાગરપાડાના હેડ કોન્સ્ટેબલ અને બે ત્રણ બીજા સામાન્ય કોન્સ્ટેબલોની સાથે આવી પહોંચ્યો. તે સમયે જોઈને રામસિંહમાં નવી હિંમત આવી તેને પોતાના પરાક્રમપર વિશ્વાસ બેસવા લાગ્યો કે, હવે મરીયમને લઈને હું સલામતી સાથે કલકત્તા પહોંચીશ.

હેડ કોન્સ્ટેબલ કલકત્તાનો રહેવાશી હતો. જાતે મુસલમાન હતો શરીર પુષ્ટ અને તાકતદાર હતું. તેની સાથે બીજા બે કોન્સ્ટેબલો હતા તે પંજાબના મોજી જીવડા હતા.

રામસિંહે પોતાની ઝોળખ આપીને કહ્યું. “અમે આ ગુન્હેગારને રત્નપાખીના જંગલમાંથી કેદ પકડીને અહીં લાવ્યા છીએ. અહીં તો વગર અડચણે આવ્યા, પણ આગળ જતાં કોઈ મુશ્કેલી ઉભી ન થાય તેટલા માટે તમારી મદદની જરૂર છે, અમારી સાથે તમારે હાથમંડ હારખર સુધી આવવાનું છે.

હેડ કોન્સ્ટેબલે કહ્યું. “એતો અમારું કામજ છે—ફરજ છે. જરૂર આવીશું. પરંતુ રસ્તો સલામત નથી. કાલે જો દીવસના ચાલીયે તો બહેતર થશે, અત્યારે રાતને વખતે જવું જોખમભર્યું છે.

રામસિંહે હેડ કોન્સ્ટેબલની વાત પર વિશ્વાસ ન કર્યો. તે જગ્યાજ એવી હતી કે કોઈ પર વિશ્વાસ રાખી શકાય નહીં માત્ર એક હેડ કોન્સ્ટેબલ અને ત્રણ બીજા કોન્સ્ટેબલો રામસિંહ સાથે હોવાથી તે કેટલા માણસો સામે મુકાબલો કરી શકે ? જો મરીયમ તેના કાણુમાંથી છટકીને બાગી તો કેટલા દીવસની મહેનત બચ્યાં જાય ? અને સાથેજ એક અદ્ભૂત—બેદી જાલ જટીલ મુકદ્દમાનું રહસ્ય પણ હમેશને માટે અંધકારમાં રહી જાય. આવા અનેક વિચારો તેને આવતા હોવાથી તે હેડ કોન્સ્ટેબલના કહેવા પર ઇત્યાદિ રાખી શક્યો નહીં. તેણે કહ્યું “નહીં”, અપરાધીને સાથે રાખીને અહીંયા રહેવું ઠીક નથી. બસ હમણાંજ અહીંયાથી ચાલવું જોઈએ.

“સાર, ચાલો ત્યારે હેડ કોન્સ્ટેબલે કહ્યું. “આપની સાથેના કોન્સ્ટેબલ આટલો દુઃખી કેમ છે ? તેના હાથમાં ઝાળી લાગી છે.

“એટલું સારું થયું છે કે તેનો જીવ ન ગયો. જો કદાચ હાથને બદલે છાતી યા માથામાં ગોળી લાગી હતે, તો પ્રાણ ન બચતે.

“હેડ કોન્સ્ટેબલ પોતાની સાથે કેટલાક હથીયારો લઈ આવ્યો હતો, તે વડે સધળા સજ્જ થઈ, મરિયમને ઘેરીને બધાં સમુદ્રના કીનારા તરફ જવાને ઉપડ્યા.

“કેટલોક વખત એવી રીતે પેદલ ચાલવા પછી રામસિંહ જે નાવને કિનારા પર છોડી આવ્યો હતો ત્યાં સધળા આવી પહોંચ્યા અને ચોકીદાર લીમસરદાર સિવાયના સધળાઓ નાવ પર સવાર થયા. ચોકીદાર પોતાની જગ્યાપર પાછો ગયો, નાવમાં ઉતરીને પોતાના હથીયારો ચોપરથળે મુકીને સધળા ચોગ્ય રીતે ગોઠવાઈ ગયા અને હુકમ થતાં નાવ ચલાવવામાં આવી. ચોકીદારને સાથે લેવામાં નહીં આવ્યો તેનું કારણ હેડ કોન્સ્ટેબલે ના પાડવાનું હતું. રામસિંહને તેણે કહ્યું હતું કે, “અમે આ ભાગના કોઈપણ માણસ પર વિશ્વાસ મુકતા નથી.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

હાકુનો સામનો-સમુદ્રમાં લકાઈ, ડીટેક્ટીવની ફતેહ.

સમુદ્રના આસમાની પાણીની શોભાને નિહાળતા-જેતાં રામસિંહ અને તેના સાથીઓ કાઠાખાજની ખાડી પસાર કરી રહ્યા છે. પવન જેરથી ધ્રુંગાઈ રહ્યો છે. નાવ પણ ભારે ઝડપથી જઈ રહી છે. આકાસમાંથી ચંદ્ર પણ પાણીમાં પોતાનો પ્રકાશ ફેલાવી રહ્યો છે.

રામસિંહના નાવના અંદરના ભાગમાંથી બહાર આવીને ઉભો રહી ગયો. તેને બહાર આવેલો જોઈને નજીમુલ્લા બોલ્યો:—“જનાબ એસી જાઓ, હીલવા ડોલવાથી નાવ નીચે ઉપર થશે, અને ગફલતીથી આપ વખતે નીચે પડી જશો.

એટલું કહેતાં ન કહેતા નજીમુલ્લા જાણી-મુક્યો કે. નાવ ‘બર હાર બાગાન’ પહોંચી ગઈ છે. રામસિંહે પણ જોયું કે નજીમુલ્લા એક મોટો બાગ છે. જેની એક બાજુમાં બત્તીનો પ્રકાશ દેખાય છે.

એકાએક પ્રકાશની જગ્યા અંધકારે લીધી. રામસિંહે નજીમુલ્લાને પૂછ્યું. “હમણા જે રાશની હતી, તે એકાએક યુઝાઈ કેમ ગઈ ?

“હું પણ એજ વિચારમાં છું, નજીએ કહ્યું. જણાય છે કે, એકાદ બે નાર છે. પણ સવાલ છે કે ત્યાં નાવ હોવાથી ત્યાંની બત્તી એકદમ યુગાધ કેમ ગઈ? હમણાં તો નથી પવન ધુકતો? નથી તોફાન આવતું; એકાએક અધકાર છવાઈ જવાનું કારણ શું? કાંઈ સમજમાં નથી આવતું; ચિન્હ સારા નથી.

“શમસિંહે ધીરથી કહ્યું. દયાળસિંહ! પીસ્તોલ હાથમાં લ્યો.

“શું છે સાહેબ? હેડ કોન્સ્ટેબલને અંદર બેઠા બેઠા પુછ્યું,

“ખાં સાહેબ, જરા બહાર આવો તો? શમસિંહે કહ્યું.

“શું હકીકત છે? ખાં સાહેબે બહાર આવીને પુછ્યું.

“જુઓ સામે એક બાગ તમેને દેખાય છે?

“હા, દેખાય છે.

“ત્યાં હમણા એક દીવો બળતો હતો. શમસિંહે કહ્યું. જેની રોશનીથી બાગ પણ સાદું દેખાતો હતો. પરંતુ હવે જોઈએ છીએ કે, દીવો એકદમ ગુલ થઈ ગયો. હું ક્યારે ત્યાંની રોશની જોઈ રહ્યો હતો, પણ આ નાવ અહીં આવી પહોંચતાંજ તે યુગાધ ગઈ, તેટલા માટે કાંઈક શક ઉત્પન્ન થાય છે.

“બેશક, શક લઈ જવાની એ જગ્યા છે. બરફાર બાગાનમાં હમેશા બય રાખવો પડે છે. બયનું એ મોડું સ્થાન છે. મારી માન્યતા તો એવી થાય છે કે, આપણી નાવની રોશની જોઈને તે લોકોએ બત્તી યુગાવી દીધી છે.

“ત્યારે આપ પણ બહુક હાથમાં લઈ લ્યો: કોન્સ્ટેબલને કહી આપો: કે તેઓ પણ તૈયાર રહે.

“ખાંસાહેબે પોતાની બંદુક પોતાના હાથમાં લીધી. બીજા એ કોન્સ્ટેબલો પણ પોતાની બંદુકો અને તલવારો લઈને લડવાને માટે તૈયાર થઈ ગયા. શમસિંહે દયાળસિંહને ફરીથી બોલાવ્યો અને કહ્યું. “એ પિસ્તોલ મને દે, એક તારી પાસે રાખ, અને અંદર તું મરિયમની પાસે રહે.

“સરકાર! આપે ઘણી તકલીફ ઉઠાવી છે. દયાળસિંહ લાગણીથી બોલ્યો. ઘણું કષ્ટ સહન કર્યું છે. આપ અંદર રહો. હું બહાર આવું છું.

“દયાળસિંહ! મારા કરતાં તને ઘણું વધારે ખમતું પડ્યું છે. તારો ઝામો હાથ અત્યારે નકામો થઈ પડ્યો છે, તું બહાર રહીને શું કરી શકીશ?

દયાળસિંહે વડું આગ્રહ કર્યો નહિ, શમસિંહે મંત્રીઓને બોલાવીને કહ્યું નજી! તને હથીયાર ચલાવતા આવડે છે કે?

જ્યારે ડાકુઓને પામે પડ્યા હોય, તો પછી હથીઆર ચલા-
વ્યા વગર કામ કેમ ચાલે ? ” નળુએ કહ્યું.

“ આજે જો તમે મને મદદ કરો, તમારી મદદ દેખાડી
આપો તો કંપની સરકાર તરફથી તમોને સેંકડોના હોજાબથી ધ-
નામ અપાવી દેશ. અને જો કદાચ તમારી પોલીસમાં નોકરી
કરવાની ઇચ્છા હશે તો, નોકરી પણ અપાવીશ; એટલું હતું
પણ જો તમે ડરીને ભાગી જશો- નાવ છોડી જશો તોચાલ રાખ-
જો કે તમો સગળાઓને પકડાવી શક્ષ ખબર લાગશ. ”

નળુએ પોતાના સાથી બંજનને કહ્યું. “ અરે બંજન !
આજ કાલ તારા શરીરમાં ઘણી તાકાત આવી છે. જોઈએ આજ
શું કરે છે, ડાકુઓથી સાંભળો કરીશને ? ”

બંજન—“ હાં હાં, અરે માર જૂતન માર જૂતન ખોપડી
ફાડ ડાલેજે, કદા ખાત હૈ લેયા ! ”

નળુ અને બંજન બંને તૈયાર થઈ ગયા, નાવની નીચેથી તેઓએ
ઘણા હથીયારો બહાર કાઢ્યાં, બંને બારે જુસ્સામાં હતા;” ડાકુઓ
ની સામે થઈ, પોતાની બહાદુરી દેખાડી અંગ્રેજ સરકારના એક
અફસરને ખુશી કરીને પોતાના ભાગ્યની પરિક્ષાનું ફળ જોવાને માટે
બંને મોટા વેગથી ઝાંડ મારવા લાગ્યા. નાવ ખરેખરે કરતી ચાલી.

નાવ જ્યારે બરદારની બાગાનની લગભગ સામે ચાલી આવી
ત્યારે સધળાઓએ જોયું.—રામસિંહે પણ જોયું કે સામે ઘણા
માણસોનું ટોળું સ્થિર થઈને હોયું છે. જ્યારે નાવ તદ્દન ધ્રાસે
આવી ગઈ. ત્યારે તે લોકોએ આગ પાછી સળગાવી અને પ્રકાશ
ફેલાઈ રહ્યો. સુકાં પાંદડાંઓના ઢેરના ઢેરમાં આગ લગાવવામાં આવી
જેથી કીનારો સ્પષ્ટ દેખાવા લાગ્યો.

પાણીમાં ખરેખરીનો અવાજ સાંભળીને રામસિંહે પાછ ફરીને
જોયું તો નૌકાઓ મોટા વેગમાં સમેથી ચાલી આવતી જણાઈ.

જે વખતનો આ બનાવ છે, તે વખતમાં સમુદ્રમાં ચાંચીયા
ઓનો ભારે ઉપદ્રવ હતો, સમુદ્રના જે જે ભાગમાં વહાણો ફરતા
રહેતા હતા, તેમાં પણ કેટલાક પ્રસિદ્ધ-ચાંચીયાઓએ આખા બં-
ગાલમાં ખુમ પડાવી દીધી હતી. આવા લોકોને બંગાળની પોલીસ
‘આમચેટી’ ના નામથી ઓળખતી અને ઓળખાવતી હતી. આ
દરિયાઈ લુટારાઓનો ઘોર તે વખતે છેલ્લી હદ સુધી પહોંચ્યો હતો.
પ્રખ્યાત ડાકુ ‘લગા મૈરામ’ નો કીસ્સો આજ સુધી બંગાળમાં
મશહૂર છે.

આ ચાંચીઆ અને ડાકુઓનું કોઇ ખાસ રહેઠાણ નહતું. તે કદી જળમાં તો કદી જમીન પર રહ્યા હતા. કદી છુટાં છવાયા તો કદી સંખ્યાબધ સાથે મળીને એક ટોળીનાં રૂપમાં રહેતા હતા. જે સમયનું આ વર્ણન કરવામાં આવે છે, તે વખતે આ લોકો ટોળી રૂપેજ સમુદ્રમાં ફરતા હતા.

પાછળથી જે નાવ આવતી જોઇ રામસિંહ સમજી ચૂક્યો કે તે ચોર લુટારા છે. જળ અને જમીન બંને સ્થળ લુટારા વગર ખાલી નથી. કિનારા ઉપર પાંચ છ ચાંચીયાઓ ઉભેલા જણાયા તેના હાથમાં મોટી મોટી ડાંગો અને જે ત્રણ જણના હાથમાં લોખંડના મજબુત સળીયા-સોટા હતા. આ સળીયાની એકજ ચોટ માણસને જમીન દોસ્ત કરવાને પૂરતી હતો. તે સમયમાં લુટારાએ બંદુક પિસ્તાલ નહોતા રાખતા, હથીયારબંધીનો એ પ્રતાપ હતો. ધીમે ધીમે કીનારાપર દઝનબધ લુટારાઓ દેખાવા લાગ્યા. તે કેટલા હતા, તેની ગણતરી રામસિંહ કરી શક્યો નહીં. બીજી તરફથી જોયે નાવ આવી રહી હતી તેમાં અનુમાન ૨૦-૨૫ માણસો હતા. લુટારા લોકોને નાવ ચલાવવા માટે કોઇ મદદલાહની જરૂર નહોત પડતી કારણ કે તે નાવોમાં સગળા લુટારાઓજ રહેતા અને સઘળું કામ તેઓજ કરતા હતા.

જમીન પર જુઓ. યા જળ ઉપર જુઓ; લુટારાઓનો ભય સર્વત્ર છે. મનુષ્ય હોય ચા પશુ હોય, પણ દુબોની બીક સર્વ ક્ષેત્રને હોય છે. બહાદુરો છે તે બહાદુરોથી સામનો કરવામાં અચકાતા નથી; પણ કાયરોની કપટ નીતિથી, દગાખાઝોની ફરેબીથી, અને ડાકુઓની વિશ્વાસઘાતિક રીતીથી હમેશાં ડરતા રહે છે. તેઓ ડરે છે, પણ ડગતા નથી. અર્થાત હિંમતથી સામા થઈને પોતાનો ડાંકુર કરે છે, રામસિંહ, દયાળસિંહ, ખાંસાહેબ અને બીજા સઘળાંઓ હથીયાર ધારણ કરી તૈયાર થઈ ઉભા હતા. એટલામાં પેલી બંને નૌકાઓ તદન નજીકમાં આવી પહોંચી.

રામસિંહની ટોળી કરતાં તે ડાકુઓની ટોળી દરેક રીતે બળવાન હતી. સંખ્યામાં, સ્થળની સગવડતામાં, હથીયારોની સામગ્રીમાં અને રાતના સમયની અનુકુળતામાં-એમ સર્વે બાબતોમાં તે ચઢી ચાતી હતી. તો પણ રામસિંહે બેધડક થઈ હિંમતથી અવાજ કયો “ તમે લોક કોણ છો ? ”

“ તમારા કાળ છીએ. ” ઉત્તર આવ્યો. રત્નપાખીના જંગલ માંથી એક સ્ત્રીને પકડી લાવ્યા છો, જે જીવતા રહેવાની આશ હોય તો તેને હમણાંજ છોડી દો. ”

રામસિંહે તેને જવાબમાં તુરત પીસ્તોલ છોડી. તેના સાથી
ઓએ પણ તેનું અનુકરણ કર્યું. ધડાધડ અવાજ થવા લાગ્યા. ખાં
સાહેબ પણ બંદુક ચલાવવા લાગ્યા. ડાકુઓ પણ બદલમ અને
પેલાં લોખંડી સોટાઓ સાથે ઉપરી પડ્યા. સમુદ્રમાં ઘેર મુઠ્ઠા ચાલવા
લાગ્યા. બદલમ અને સોટાઓના ઝપાટા જ્યારે ડાકુઓ તરફથી
થવા લાગ્યા. ત્યારે ભંજનથી ન રહેવાયું. તે હાથમાં બદલમ
લઇને એક છેડાયેલા વાઘની માફક છત્તાંગ મારીને ડાકુઓની નાવ
માં કુદી પડ્યો. એક કોનસ્ટેબલ પણ તેની પાછળ કુદ્યો ભંજને
ધણી ઝડપથી ત્રણ ડાકુઓને બદલમ ભોંકી નીચે પાડી, નાવને સ-
મુદ્રમાં ડુબાડી દીધી. પોતે તરીને પાછો પોતાની નાવ પર ચડી
ગયો. ભંજનનો સાથી પેલો કોનસ્ટેબલ તરવાનું કામ જાણતો
નહતો. તેણે એક બે ગોથાં ખાધાં પછી મહા મહેનતે તે નાવને
પકડી શક્યો. બીજી તરફ બંદુક તમન્યામાંથી ધડાધડ ગોળોઓ વરસી
રહી હતી. ધુમાડાથી ચારે દિશાઓ છવાઇ ગઇ.

ગોળીઓના ઝતુની મારા સામે ડાંગધારી ડાકુઓ વધુ વખત
ટકી શક્યા નહીં. જ્યારે ડાકુઓ સમજ્યા કે પોતાની ડાંગોના ભ-
રોસા પર બંદુક અને પિસ્તોલના મારની પરવાહ ન કરીને શત્રુઓને
જીતવા મુશ્કેલ છે, ત્યારે તે જીવ લઇને ભાગી જવા સિવાય બીજું
કાંઈ પણ કરી શક્યા નહીં.

“ભાગી ગયા સાલા !” નજી હાંફતો હાંફતો ઉત્સાહથી બોલી
ઉઠ્યો.

બહાદુરી ભરી ફતેહ મેળવવાથી રામસિંહની છાતો ખુશાલીથી
કુચી ઉડી હતી. તે આનંદની ધુનમાં હતો, નજી ના ઉપના શબ્દોએ
તેને સંચેત કર્યો. તે બોલ્યો:—“કેમ, નજી ! સધળા છે તો
સલામતને ?”

“હા સરકાર ! સધળા સલામત છે. એક કોનસ્ટેબલનો પગ
ભાંગ્યો છે. તે પાણીમાં પડી ગયો હતો, તેથી તેના પેટમાં ઘણું
પાણી ગયું છે, અને પેટ કુદ્યું છે.”

“તે શું પાણીમાં પડી ગયો હતો ?”

“જી હા; તે ભંજન પાછળ શત્રુની નાવમાં કુદી પડ્યો
હતો. ભંજને તે સધળાઓને સીકસ્ત આપી જ્યારે નાવને ડુબાડી
દીધી, ત્યારે ભંજન તો તરીને આવતો રહ્યો, પણ તે કોનસ્ટેબલ
તેમ કરી શક્યો નહીં. તેનો પગ ભાંગ્યો અને મહા મુશ્કેલીએ ઉપર
ચઢી શક્યો.”

ખેર જીવતો રહ્યો તેજ મનીમત છે. હવે દીલ ન કરે, જલદી આસો, જેર લગાવો, અને સધળાઓ કલેસા મારવા લાગી જાઓ. તે લોકોને કાંઈ બરેસો નહીં; કોણે જાણ્યું કે પાછા વળી મોટી સંખ્યામાં હુમલો નહીં આવે. ”

રામસિંહની ઇચ્છા અનુસાર આઠ જણ હસેસાં મારવા લાગ્યા માંઝીઓ પણ ઉત્સાહમાંથી આવી દીક્ષાજનનથી પેતાની કુસળતા દેખાડવા લાગ્યા. નાવ વિંજળી વેગે ડાયમંડ હારખર તરફ ચાલી.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

નકલી બેગમ, મરિયમ ઉર્ફે મોહીનીની સુખ જીવ્યાની.

પુર્વની પાંખમાંથી સૂર્ય હજી બહાર નીકળ્યો નહતો, અર્થાત પોહ ફાટવાને હજી થોડીવાર હતી, તે સમયે રામસિંહ વાળી નાવ ડાયમંડ હારખરમાં સલામતી સાથે આવી પહોંચી. કિનારાપર ઉતરતાંજ તેણે એક માણસને પાસેના થાણાપર મોહીની ત્યાંના હેડ કોન્ટેનર બંને પોલીસ પાટી સાથે હાજર થવાનું કહેવરાવ્યું. કારણ રામસિંહ ના મનમાંથી ડાકુઓનો ડર હજી દુર થયો નહતો. તેણે વિચાર્યું કે કદાચ હજી પણ તે લોકો સામટા ચડી આવીને રમખાણ મચાવે.

થાણામાં ખપર મળતાંજ દરોગા સાહેબ રામસિંહની સ્વાગતા કરવા માટે તૈયાર થઈ, બીજાઓને પોતાની સાથે લઈ ડાયમંડ હારખર પર આવી હાજર થયા. આ વખતે સૂર્ય જગતને પ્રકાશીત બનાવી દીધું હતું. અર્થાત સ્થવાર પડી ચુક્યું હતું. દરોગાના પહોંચવા સાથે સધળાઓએ મરિયમને ઘેરી લઇને થાણામાં પહોંચ્યાંદી દીધી, ડાયમંડ હારખરથી થાણા તરફ જતી વખતે લાંબન અને નજીમુલ્લા નામ લખી સેવામાં આવ્યા અને માંઝીને ખાતી આપવામાં આવી કે, સારા ઇનામની સાથે તમારા રૂપીઆ જલદીથી પહોંચતા કરવા માં આવશે.

થાણાપર પહોંચી રામસિંહે બરદાર બગાનવાળી ઘટનાને લગતો સંઘર્ષ હેવાલ ડાયરીમાં લખ્યો અને દરોગાને તે સ્થળની તપાસ કરવા માટે જીવના આપી. તે પછી ત્યાંથી હાથકડી લઈ મરિયમને પહેરાવી અને પોતે તથા કયાળસિંહ મરિયમને પહેરેજ કરી સ્ટેશન તરફ ચાલ્યાં. ખાં સાહેબ પણ પોતાની સાથેના કોન્ટેનરોને

સહ પોતાના મથક પર પાછા રવાના થયા.

રામસિંહ સ્ટેશન પર આવ્યો તે વખતે કલકત્તા ઉપડવાની ત્રેન તૈયાર હતી રામસિંહ તથા દયાળસિંહ અરિયમ સાથે ત્રેનમાં બેઠા. રામસિંહના માનમાં થાણાના ધણીક પોલીસો સ્ટેશન સુધી આવ્યા હતા. જ્યાં સુધી ગાડી ઉભી હતી ત્યાં સુધી રામસિંહે સાથે વાત કરતા ઉભા રહ્યા હતા. છેવટે ત્રેન ઉપડી તેઓ પણ થાણા તરફ પાછા ફર્યા.

બરાબર વખતે ત્રેન કલકત્તા પહોંચી. રામસિંહ, અરિયમ અને દયાળસિંહ એમ અનુક્રમે ત્રણે ત્રેનમાંથી ઉતર્યા અને ઘોડાગાડી પર સવાર થઇને થાણામાં પહોંચ્યા.

જુખ, તરસ અને ઉત્તમગરને લીધે રામસિંહનો ચહેરો કુમળાઇ મયો હતો ખરો, પણ અરિયમને કેદી તરીકે પકડી લાવવાની ખુશાલીમાં એ સધળો થાક છતાં તેનું હૃદય હલ્લગતું હતું. તેણે અરિયમને હવાલતમાં બંધ કરાવી, અને પોતેપોતાના મકાનપર ગયો.

રામસિંહે સાંજને વખતે પોતાના વડાની મુલાકાત લીધી અને તેમને અથથી ઇતિ સુધીનો સધળો હેવાસ કહી સંબળાવ્યો. સાહેબે રામસિંહની ધણીજ તારીફ કરી શાખાશી આપી. તે પછી કેટલીક વાતો થયા પછી સાહેબે પુછ્યું.

“ જો જીને તમે પકડી લાવ્યા તેની પાસેથી કોઈપણ વાતનો પતો મેળવી શક્યા છો ?

“ હમણા સુધી તો તેણીને કાંઈ પણ પુછવામાં આવ્યું નથી. રામસિંહે કહ્યું. પરંતુ હવે એટલું સ્પષ્ટ થઇ ચુક્યું છે કે તેણી ડાકુઓના મંડળ માંહેનીજ છે. અને હમેદ છે કે પ્રથમના ખુનના કેસનો પતો પણ એ દારજ મળશે. જો કે તેણી જખરી બાંધા છે, તેથી પાસેથી કોઈ વાત કઢાવી લેવી એ સહેલ નથી.

“ મારે કંઈ તમોને વધુ કહેવા સમજવાની જરૂર નથી. જો તમોને યોગ્ય લાગે તેમ કરો. હું માત્ર એટલુંજ કહું છું કે, આ કેસનો બેદ જો ખૂલી જશે, તો તમારું નામ અને કામ ખુબ પ્રસિદ્ધતાને પામશે. સાહેબે કહ્યું.

“ આપ મહેરબાની કરીને એટલો બંદોબસ્ત કરાવી આપો કે જેથી જરૂરના બાગાનવાળા ડાકુઓનો કાંઈ પતો લાગે.

“ સારું. હું તેનો બંદોબસ્ત હમણાંજ કરી આપું છું.

“ હું ધારું છું કે જો તે ભોંકામાંથી બે ત્રણ માણસો પકડાઇ જાય, તો આ પેચીલા મામલાનો બેદ જલદી ખુલશે થઇ શકે.

“ બેસક, તેમાં કંઈ સંદેહ નથી.

“ મને ખાતરી છે કે, ત્યાં જેટલી ગોળીઓ છોડવામાં આવી. તે સઘળી બાથ નહીં મળે હોય. બે ત્રણ કાખશો જરૂર કાખમી થયા હશે. જરા ચાલાકીથી અને ઉતાવળથી તપાસ કરવામાં આવે તો તેવા કાખમી માથુસો સહેલાઈથી પકડાઈ જશે અને તેના પકડ વા પછી બીજા બદમાશો પણ ધીમે ધીમે કાબુમાં આવી જશે.

હું આ કામમાં કાળજી ભરું છું. ખ્યાન આપીશ અને તેને માટે ઉંચા પ્રકારનો બંદોબસ્ત કરીશ.

આજેજ એક ચાલાક ડિટેક્ટીવને કાચમંડ હારખર તરફ રવાના કરવાથી ધણું કામ નીકળી આવશે. રામસિંહે કહ્યું. તે ત્યાં જઈ ત્યાંની પોલીસની મદદ સાથે બરદાન બાગાનમાં જઈને શોધખોળ અને ઘડપકડ ચલાવે એમ હું ઇચ્છુ છું. બાકી સાધારણ પોલીસને એ કામ સોંપવાથી કાંઈ વળશે નહીં.

“ તમારા આ મુકદમામાં તમારા કહેવા પ્રમાણેજ સઘળું કામ થશે. આજેજ હું એક હુશીયાર માણસને તે તરફ મોકલું છું.

આ સિવાય સાહેબ અને રામસિંહ વચ્ચે બીજી ધણીક વાતો થઈ, તે પછી સાહેબ પાસેથી રમચાહી રામસિંહ થાણામાં આવ્યો.

સાંજ પછી, થોડી વારે હવાલતમાંથી મરીયમને ઓરીસવાળી એકઠામાં બોલાવવામાં આવી રામસિંહ તેણીની પાસે બેઠો. તેણે મરીયમને પુછ્યું. મરીયમ ! હું ધારું છું કે, તું તારી સ્થિતિને હવે બરાબર સમજે છે, માટે મારા સલાહોના ઉત્તર દેને તારે તારી આ સ્થિતિ બદલવી જોઈએ.

મરીયમે મંદ હાસ્યથી કહ્યું, સ્થિતિને બદલવી એટલે શું દેહને બદલી નાખવી, એમ તમે કહેો છો ને ?

“ સાંભળ મરીયમ ! તું મારી વાત પર વિશ્વાસ કર. જો તું સઘળી વાતો મને કહી દે, સઘળો પ-તો ખતાવી દે, તો હું તને તાજ તરફની સાક્ષી બનાવીને શુદ્ધામાંથી મુક્ત રાખીશ.

“ માફ કરો સાહેબ ! મરીયમે દ્રઢતાથી કહ્યું.

“ કેમ રામસિંહે પુછ્યું.

“ વનમાં સ્વતંત્રતાથી વિહાર કરનારા પક્ષીને પકડી-તેના બાઇઓથી વિખુદ પાડી તેને પછી બસે સોનાનાં પિંજરામાં રાખો ! છતાં તેને તેમાં ચેન પડે કે ?

“ મરીયમ ! હું પ્રથમથીજ જાણું છું કે, તારામાં બુદ્ધિ છે. જ્ઞાન છે.

“ એ તમારો જમ છે. જ્ઞાન હોય તો વળી કોઈ ડાકુઓના

જાણમાં મળી શકે કે ?

હા, એ તારું કહેવું ઠીક છે, પણ સધળા લોકો કાંઈ સધળી માતો જાણતા નથી. તું પરલોક અને ધર્મને સારી રીતે જાણે છે,

“હા, જાણું છું, અને તેટલા માટેજ ડાકુઓના મંજામાં રહું છું.”

“તે વાત છોડી દે: હું જે કહું છું તે સાંભળ.”

“કહો, શું કહો છો ?

“આજ દીવસ સુધી તેં જે કાંઈ કયું, તેને માટે ન કયું તો હવે અનાર નથી; એટલે તેને ટાળવાનો કાઠ ઉપાય નથી. હા એક ઉપાય છે કે સધળા ડાકુઓનો પ-તોતું ખતાવી દે. કે જેથી તારા સધળા પાપ ધોવાઈ જાય. વળી આ વાતની પણ તારે ખાતરી રાખવી કે તને કાંઈ જાતની ઇજા કે સજા/થશે નહીં.”

“હું મારા અપરાધો કહીશ-મારી ઝાળખાણ આપીશ પરંતુ બીજા ડાકુઓના સંબંધમાં એક શબ્દ પણ બોલીશ નહીં.”

“કેમ ?

“વિશ્વાસઘાતનું પાપ લાગે.

“ડાકુ લોકો પોતેજ મહા પાતકી હોય છે, તેને પકડાવી દેવામાં પાપ નહીં, પણ પૂણ્ય છે

“ચોર હો યા ડાકુ-સધળા મનુષ્યો છે. જે હું વિશ્વાસઘાત કરીને તેઓને પકડાવી દઉં તો તેની સાથે હું પણ પાપની ભાગીશ્વરી થાઉં. કુદરતનું કામ કુદરત કરશે. કુદરતને તેઓનું પકડાવું મંજૂર હશે, તો તે મારા ના કહેવાથી કાંઈ ટળનાર નથી. છતાં હું સમજુ છું કે તેઓ જલદીથી પકડાઈ જશે. આટલું તમોને સ્પષ્ટ કહું છું કે, તેમના સંબંધમાં મને કાંઈ ન પુછશો. હું કાંઈ પણ ખતાવીશ નહીં

રામસિંહ વિચારમાં પડ્યો કે, તેણીની ઇચ્છા વિરુદ્ધ કાંઈ પણ પુછપરછ કરવી સારી નથી. હમણા તેણી પોતાની મરજીથી જે કાંઈ કહે તે સાંભળી ભેલું. રામસિંહે કહ્યું. “સારું. તારી ઇચ્છામાં આવે તે કહે, પરંતુ યાદ રાખજે, જુદું ન બોલતી!

“જુદું શું કામ બોલું ? જે જુદુંજ બોલવું હતે, તો ડાકુઓના સંબંધમાં ગમે તેવી ગપો ઉપજાવીને કહી આપત.

“તારું નામ શું ખરેખર મરીયમજ છે ?

“હા, મારું નામ મરીયમ પણ છે અને મોહિની પણ છે

“તું કંઈ જાતિની છે ?

“ડાકુઓમાં જાતબાત નથી રહેતી. સધળાની જાત એકજ અને

ધધા હુટવાનો. હા, જ્યારે તેઓ પોતાના વતનમાં જન્મ છે ત્યારે પોત પોતાની ન્યાતોમાં મળી જઈને જુદી જુદી જાતિના થઈ જાય છે.

“તારા પિતાનું નામ શું છે ?

“મેં મારા પિતાને જોયો પણ નથી.

“તું ક્યાંની રહેવાસી છો ?

“તે પણ હું નથી જાણતી.

“તને કાણે પાળી પોષી ?

“ડાકુઓએ.

“તો શું તેને મ્હોડેથી તેં તારી જન્મકથા નથી સાંભળી.

“હા, સાંભળી છે. હેઠક સાહેબે મારા પિતાને શંસીએ લટકાવી દીધા—મારી મા તેના વિયોગમાં આપઘાત કરીને મરી ગઈ, તે વખતે હું ૧૬ વર્ષની હતી. મારા પિતાના સાગરીદ મદનલાલે મારી પરવરીશ કરી.

“તારા પિતાનું નામ ?

“સાંભળ્યું છે તે તેનું નામ ચમ્પુ હતું.

“ઓહ! રામસિંહે અજયબીનો પૂકાર કર્યો. “હે! તું જાણીતા અં ને વિજયી હુટારા ચમ્પુની બેટી છો? તેથીજ તારા આવા પરાક્રમ છો! તારા લગ્ન થયા છે ?

“નહીં.

• “કેમ ?

“લગ્ન કરે કાણુ? ડાકુની દીકરીને કાણુ પરણે ?

“કેમ, કાંઈ ડાકુજ. તારી ખુબસૂરતી ઓછો નથી.

“હા, એ સઘળું છે, પણ હૃદય નથી.

“કેમ ? શું તું કાંઈને તારું હૃદય સોંપી ચુકી છે ?

“જો કે હૃદય સોંપ્યું નથી. પણ કાશીશ કરી હતી.

“તો તેની સાથે લગ્ન કેમ ન કરી દીધાં ?

“તે આજણુ-અને હું ડાકુની દીકરી, વળી જાત પણ જુદી, તે મને કેમ કયુલે ?

“તેનું મકાન ક્યાં છે ?

“બાટપાડામાં ?

“બાટપાડામાં કાણુ ?

“તે જાણીને આપ શું કરશે ? તે એક આજણુ છે, હું એક દીવસે કાંઈ કામને લીધે બાટપાડામાં ગઈ હતી, એ વાતને ધણી દીવસ થઈ ગયા છે. ત્યાં તેને જોયો. તેની પાસેથી શાસ્ત્રની બાત

સાંભળી, અને તેની પર ત્યાંજ કુરબાન થઇ ચુકી. ત્યાર પછી હું લખતા વાંચતા રહીશી અને શાઅની ગુઢ બાબતો જિઆરવા તેના પર તક વિતક કરવા લાગી, એટલે દરજ્જે મારું યાન કુંક સુદતમાં પહોંચ્યું ત્યાં સુધી હું તેની સાથે વારંવાર સહવાસમાં આવતી ગઇ પણ તેને મેળવી શકી નહીં, અને હવે તો તેને મેળવવાની એ આશા પણ રહી નથી, કારણ કે તે હવે આ દુનિયાપર રહ્યા નથી.

“ કેમ ! તેને શું થયું ?

“ નહીં તે હું નહીં કહું.

તું પહેલેથીજ કયુલ કરી ચુકી છે કે, તારા પોતાને લગતી કોઇ વાત છુપાવીશ નહીં, તો પછી હવે આમ કેમ ?

“ સારું તો સાંભળો. જે વાત સાંભળવાની છે, જે વાતનો બેદ જાણવાને માટે તમે મૈયનસિંગના પેલા બયાનક જંગલમાં ગયા હો, તે વાત સાથે મારી આ વાતને તદ્દન નજીકનો સંબંધ છે.

“ રામસિંહ મરિયમના ચહેરા તરફ ટીકી ટીકીને જોવા લાગ્યો પછી જરા નજીક આવીને બોલ્યો. ઠીક કહે તો.

હું પેલા બ્રાહ્મણકુમારનું રૂપ અને શુભ જોઇને તેના પર આતંકરણથી મોહી પડી હતી. મરીયમ ઉર્ફે મોહિનીએ ચલાવ્યું, પણ હું એટલું જાણતી હતી કે તે મને મળશે નહીં. છતાં પણ તેને હું હૃદયમાંથી દુર તો કરી શકી નહીં. પછી મેં નીશ્ચય કર્યો કે, તે જળે યા ન મળે, તોપણ તે મારો સદાનો પતિજ થઇ ચુક્યો છે. હું તન મનથી તેના જ્ઞાનમાં રહેતી હતી. પણ તે મારું આ પ્રકારનું મન જોઈ શક્યો નહીં.

“ તેની સાથે ફરીથી ક્યારેય પણ તારે મુલાકાત થઇ હતી કે?

“ હા, ઘણી વખત.

“ તારા મનનો ભાવ તે તેની પાસે પ્રગટ કર્યો હતો ?

“ નહિં.

“ કેમ ?

“ હું જાણતી હતી કે તે મારા જેવી અભાગણીને નહોં પરણે તેમ પતિન તરીકે નહોં રાખી શકે, પછી શું કામ કહું ?

“ તો પછી તેની સાથે મેળ મેળાપ રાખવાનું શું કારણ ?

“ શું મારે એ સમજાવી વાતો કહેવી પડશે ?

“ જ્યારે તે આટલું કહી સંભળાવ્યું, ત્યારે વધુ સાંભળવાની ઇચ્છા કેમ ન થાય ?

“ હું તેને જોયા સિવાય આનંદમાં રહી શકતી ન હતી, મારું, મન તેને જોવા માટે ઉઠી જાય કરતું હતું. તેને હું હૃદયથી પ્રેમ

કરતી હતી, એટલેજ તેની પાસે દોડીને જતી હતી.

“તે તો શસ્ત્રી પંડીત હતો, છતાં તે તારી સાથે આવી રીતે કેમ મળતો હજોતો રહેતો હતો.

“ તેની સ્થિતિ ઘણી ગરીબ હતી, વળી ચાલચલગત પણ બહુ સારી નહોતી,

“ તો પછી તારી ઇચ્છા પ્રમાણે કેમ ન થયું ?

“ હું બંને ડાકુનો દીકરી છું, છતાં પતિત્વની મર્યાદા સમજી છું. મેં તેને વિષય બોગની હવસી નજરથી કદી પણ નહોતો જોયો, હું તેને પ્રેમની પ્યારી નજરથી જોતી હતી. વિધિસર લગ્ન થયા સિવાય તે મારો સ્વામી ન થઈ શકે.

“ ખરેખર, તું હિન્દની એક બુદ્ધિમાન સ્ત્રી છો, સારું પછી ?

“ પછી શું.

તેની સાથે બીજી શું શું વાતો થયેલી તે કહે- વળી તે કહ્યું કે તારી એ વાતો સાથે મૈત્રનસીંગવાળા મામલાને ઘણો નિકટ સંબંધ છે, તો તે સમજી હું સાંભળવા માશું છું.

“મેં તમને પ્રથમથી જ કહી દીધું તે કે, તે બ્રાહ્મણ કુમારની સ્થિતિ ઘણી ગરીબ હતી પરંતુ મેં આપણે હજી એ નથી કહ્યું કે તેનું મદદ બાટપાડામાં હતું. ત્યાં તો તે પછીથી જન્મ રહ્યો હતો.

“પરંતુ તે એ વાત નથી કરી કે, તે બાટપાડામાં કેમ રહેતો હતો ?

“તેની ઉંમર જ્યારે દસ વર્ષની હતી, ત્યારથી તે બાટપાડામાં હતો—ત્યાંની પાઠશાળામાં બણતો હતો,

“તેનું મુળ વતન કયાં છે !

“તેની બરાબર ખબર નથી, તેમ તે બણવાની કોઈ ખાસ જરૂર પણ નહોતી પડી, હા, એટલી વાત સાંભળેલી છે કે, તે મીથીલાના કોઈ ગામનો રહેવાસી હતો.

“ત્યારે તો તે મૈથીલી બ્રાહ્મણ હતો ?

“હા.

“ત્યાં તેના મા બાપ પણ હતા કે ?

“નહી, તે તેના બચપણમાં જ મરણ પામ્યા હતા. તેની સ્થિતિ ઘણી કંગાળ હતી; હું તેને વારંવાર મદદ કરતી પણ તેને કદી એક સાથે ઘણું ધન આપતી નહોતી. થોડું થોડું કરીને આપતી હતી, જેથી તેને વખતો વખત જોવાનો અને પ્રસંગ મળ્યા કરતો.

“આ પ્રમાણે કેટલી મુદત ચાલ્યું ?

“આજરે પાંચ વર્ષ સુધી.

“તે જાણતો હતો કે તું ડાકુની દીકરી છે ?

“હા, બે ત્રણ વર્ષના પરીચય પછી તે જાણી શક્યો હતો, વળી હું તેને દીલથી આહું છું, તે પણ તે જાણી શક્યો હતો અને તે જાણવાતું જ આ પરિણામ આવ્યું. જો તે જો સધળી વાતો ન જાણત, તો આજે આ ખરાબીનો દીવસ ન આવત.

“કેમ શું થયું ?

“આજે હવે હું કાંઈ કહી શકતી નથી. કાલે રાત મારી જાતી જાણે ફાટી જાય છે, શરીરના ટુકડે ટુકડા થઈ જાય છે, હવે જરા આરામ કરીશ.

શમસિંહે વધુઆગ્રહ ન કર્યો અને મરીયમની વાત સ્વીકારી લીધી. કારણ તે જાણતો હતો કે આવા પ્રસંગે અપરાધીના મતમાં મત મેળવવાથીજ આપણું કામ ફાટી લઈ શકાય છે,

પ્રકરણ ૧૩ મું.

બેઠ લાગ્યો, મરીયમ ઉર્ મેહિનીની સુખ જખાની

બીજે દીવસે સહવારે મરીયમ ઉર્ મેહિનીને પાછી હાજર કરવામાં આવો. શમસિંહે તેને કહ્યું. “કાલે જે વાત અધુરી હોડી હતી, તેને આજે પુરી કર. વાર પછી શું થયું ?

“કાલે શું કહેતી હતી તે આજે યાદ નથી. મારા મનની સ્થિતિ ઘણી ખરાબ થઈ ગઈ છે, તે કદાચ તમે પણ જોઈ શકતા હશો.

“કાલે તું બાટાપાડાના મૈથીલી બ્રાહ્મણની વાત કરતી હતી. તે કહ્યું હતું કે બે ત્રણ વર્ષના પરીચય પછી તે જાણી શક્યો કે તું તેને દીલથી આહો છે, જો તે જો વાત જાણવા ન પામત, તો આ આજે આજે ન આવત. કહે તો, જો બેઠી મામલો શું છે ?

“હા, હવે યાદ આવ્યું. તેણે જ્યારે જાણ્યું કે, હું તેને માત્ર મદદ આપવાનું નથી જતી, પણ પ્રેમની નજરથી નિહાળવા જાઉં છું, ત્યારે તે મારી સાથે દિન પ્રતિદિન જહાના કરવા લાગ્યો, અને જ્યારે તેને હું ડાકુની દીકરી છું એમ ખબર પડી, ત્યારે તો તેણે

પોતાની અનેક પ્રકારની ઇચ્છાઓ તૃપ્ત કરવાની, કરવાસો કરવાની હદ ચડાવી દીધી. કોઈપણ જગ્યાએ કોઈ સારી વસ્તુ જોઈ કે તે લાવી આપવાનું જણાય મારી પર થવા લાગ્યું, અને તે હું મારા સાથીઓ મારફતે મંગાવીને તેની ઇચ્છા પુર્ણ કરવાની દરેક તજવીજ કરતી.

“તેને લીધે એવી કંઈ સુસીમત આવી ?

“કહું છું, એક વાર તે કાલકા ગયો હતો. ત્યાં કોઈ મોટા માણસને ત્યાં તેનું અપમાન થયું. અપમાન કેમ અને કેવી રીતે થયું, તે બહુ મોટી કહાણી છે; આપ સાંભળીને પણ શું કરશો? આ રીતે અપમાન થવાથી જ્યારે તે મને મળ્યો ત્યારે મને કહ્યું. “જો, આ રીતે મારું અપમાન થયું છે, તેનો બદલો લેવો જોઈએ. જો તું બદલો લઈ શકે તોજ હું સમજું કે તું મને હૃદયથી ચાહે છે. બશ, તેની આટલીજ વાતથી મેં કોઈ તપી ઉઠ્યું, મેં પ્રતિજ્ઞા કરી કે, તે અપમાન કરનાર માણસને તેના અમીરી મિઝાજથી જો નીચે ન પટકાવી દઉં, અને બીજા માંગતો ન બનાવી દઉં તો હું ત્રેમિની નહોં; મેં તુરત તે કામ હાથમાં લીધું, મારી ટાંગી સાથે તે બાજુના મકાન પર હુમલો લઈ મઈ, તેને તેના મકાનમાંથી બહાર કાઢી મુક્યો અને તેની સઘળી દોલત લુટી લીધી.

“હેં! આ શું? આ કેવી વાતો છે? રામસિંહ અજબ થઈને બોલી ઉઠ્યો. “કાલકાના પેલા બાજુને ત્યાં શું તેં લુટ ચડાવી હતી? તું ખુદ પણ તે કામમાં સામેલ થઈ હતી?

“પણ તે વખતે પહેલ વહેલીજ મઈ હતી, ત્યાર પછી પણ ચાર પાંચ જગ્યાએ ધાડ પાડી હતી.

“તારા આ કામથી બ્રાહ્મણ કુમાર ખુશી થયો ?

“હા, તેને ધણોજ સંતોષ થયો. તેને તે લુટમાંથી કેટલાક હજાર રૂપિયા પણ મળ્યા.

“તે પછી બીજું શું શું થયું? તે બ્રાહ્મણ હજી દેખાત છે?

“નહીં, જે ખુની મામલાની આપ તપાસ કરવા નીકળ્યા હતા, તેજ કેડાબાલના મરનાર બાજુ સાહેબ મારા પ્રેમાધાર-પ્રાણુનાથ હતા.

“રામસિંહ ચોંકી ઉઠ્યો, અને બોલ્યો “સાહે, પછી ?

“પછી બીજું કંઈ નહોં. બીજું કંઈ નહોં કહું, તેમ પ્રથમથીજ કહી ચુકી છું.

“કારણ? તેં નહોતું કહ્યું કે મારા પોતાના સંબંધની કોઈ

વાત નહીં છુપાવું ?

“હવે તો કાંઈ વાત છુપાવી નથી, સમજી કહી દાધી અને તે પણ સાચે સાચી.

“હજી કહેવાની ધણી વાતો છે.

“જે બાકી હોય તે પ્રેરો.

“તારો પ્રેમાધાર આજણુ તો અમીરી ઠાઠથી રહેતો હતો, અને તું કહે છે કે, તે મરીબ હતો.

“તે અમીરી ઠાઠથી રહી શકતો, તેનું કારણ હું તેને નાણા આપતી હતી. કાળકાવાળી લુટમાં જે કાંઈ નાણું મળ્યું તે સમજી કાકુઓની સંમતીથી મને આપવામાં આવ્યું. આ નાણું લગભગ પચાસ હજાર સુધીનું હતું. આ નાણા ઉપરજ તેનો અમીરી ઠાઠ રચાયેલો હતો.

“તેને કેંડાખાલના જંગલમાં એટલે દૂર રહેવાનું શું કારણ હતું? એટલા રૂપિયાથી તો કલકત્તામાં એક સાઈ જેવું મકાન લઈને રહી શકત.

“ત્યાં તેને તેનું મોતજ ખેંચી ગયું? સાંભળો, તે તો હવે આ દુનિયાપર નથી કે તેનું કાંઈ તુકશાન થાય, એટલે તેને લગતી વાત કહેવામાં મને વાધો નથી. તે એક મોટા જમીનદારને ત્યાં દાર પડિત એટલે કુટુંબીક ઉપદેશ તરીકે રહ્યો હતો. મારા તરફની મદદને લીધે તેને પૈસાની કાંઈ કમી નહોતી તો પણ કોઈ રાજ્યા જમીનદારને ત્યાં નોકરી રહી જવા માટે મેંજ તેને સલાહ આપી હતી.

“એવી સલાહ આપવાનું કારણ શું?

“આ પ્રકારની સલાહ, તેની સામેની સંભવિત આપ્તોમાંથી તેને બચાવવા ખાતર મેં આપી હતી. કોઈ માણસ કોઈ પણ પ્રકારની જમીનદારી કે ધંધા રોજગારના સાધન વગર અમીરી બપકાથી રહેવા લાગે તો ભોકો તેની તરફ શકની દ્રષ્ટિથી જોયા વગર રહે નહીં. પોલીસ પણ તેની પર નજર રાખીને તે સંબંધમાં તેડકીક કરે.

“સાફ પછી ?

“જે જમીનદારને ત્યાં તે કુટુંબીક ઉપદેશક તરીકે રહ્યો હતો, તે જમીનદારના દીકરાનો એક આજણુ સંગીત શીક્ષક હતો. આ આજણુરૂપ અને ગુણમાં કામદેવ જેવો હતો. ગાવાબજવવામાં તે ઉંચા પ્રકારની કુશળતા ધરાવતો હતો. એ આજણુની સ્ત્રી અત્યંત રૂપવંતી હતી. તેના જોઅનની બહાર ખીલતી આવતી હતી. પોતાના ધણીના

સમાનમ અને શિક્ષણ વડે તે પશુ સમીત કળામાં કુશળ થઈ હતી અને ખાસ કરીને બંસી બળવવામાં તેની બેડી બળવી મુશ્કેલ છે. એમ કહેવાય.

આ વાત સાંભળતાજ રામસિંહને પેલા જંગલની માફ આવી, બંસીવાળી રમણી સાંભરતાં અને તેનું હૃદય નાચી ઉઠ્યું. તેણે સહેજ ગભરાટ સાથે કહ્યું. “સાર પછી?”

“આ સુંદરી પર બ્રાહ્મણ કુમારની નજર પડી. અને તેણી ઉપર તે આકર્ષક પડ્યો. તેને હાથમાં લેવાને માટે તેણે ધણી રૂપિયા ખર્ચાદ કર્યા. તેને લલચાવવા માટે એક કુટણી પશુ મુકરર કરી; પરંતુ તે તેના પ્રયત્ન નીષ્ફળ ઉતર્યા, સતી પોતાના અડગ સતીત્વથી એક ડગલું પણ પાછી ન હઠી તેણીએ પહેલીજ વખતે એ કંગાળની પાપી માગણીને તુચ્છકારી અને ધિક્કારી કાઢી.

છેવટે પછી શું થયું?”

“છેવટે એક બાળકની પેઠે મારા પગ ઉપર પડી તેરડવા લાગ્યો અને કહ્યું કે, જો એ સુંદરી અને નહી મેળવી આવે, તો હું અપ-ધાત કરીશ,

“તે પછી શું કયું?”

“મેં તેને તે વિચાર પરથી હાથ ઉઠાવવા અને એક સતી સ્ત્રીનું સતીત્વ તોડવાનો રાક્ષસી લોભ તજી દેવા માટે ધણી ધણી સંમનન્યો, પરંતુ તેને ગળે મારી એક વાત પણ ન ઉતરી. જ્યારે તેણે જોયું કે હું તેને મદદ નથી કરતી, ત્યારે તે બહુ દુઃખી અને ચિન્તા-ગુર દેખાવવા લાગ્યો, તેનું શરીર નાતવાન થતું ચાલ્યું અને એ-કંદરે તેના તન અને મનની સ્થિતિ ધણી ખરાબ થતી ચાલી. તેની આવી સ્થિતિ હું મારી આંખોથી જોઈ શકી નહોં, તેથી મેં તેને ધીરજ આપી અને આ વાત મારા સાથીઓને જણાવી. પ્રથમ તો તેઓએ આના કાની દેખાડી. કારણ કે ડાકુઓ ગમે તેવા પાપી છતાં કાંઈપણ સ્ત્રીના સતીત્વનો નાશ કરતા નથી.

“ત્યારે તેઓ પછી તારા આગ્રહથીજ તે કામ કરવાને તૈયાર થયા કે?”

“હા, એક દીવસ અંધારી રાત્રે હું તે બ્રાહ્મણના ઘર પર મારા સાથીઓ સાથે હુમલો લઈ ગઈ અને તેની છંદગીની જ્યોત સમાન તે સુંદરીનું હરણ કરી લાવી. હાય? તે મહાપાપને લીધેજ મારા પ્રેમીનું જીવન થયું, મારી દુર્દશા થઈ અને મારા સાથીઓની પણ થઈ.

“પણ તે સ્ત્રીને તમે કેમ જંગલમાં લઇ ગયા ? કલકતામાં શું કામ ન રાખી ?

“કલકતામાં પકડાઇ જવાનો ભય રહે, તેથી તેને જંગલમાં રાખવાનું મોઝા પાડ્યું.”

“તે સ્ત્રી પછી બ્રાહ્મણ કુમાર ઉપર પ્રસન્ન થઇ ?

“નહીં પ્રસન્ન થઇ હોત, તો પછી આટલો બખેટો શાનો આવત !

“બ્રાહ્મણ કુમાર તારો પ્રેમાધાર હતો, તો પછી તું તેને માટે આવી મૌઠવણ કેમ કરતી હતી ?

“તે મારો દેવતા હતો, તેની સેવા એજ મારો ધર્મ હતો. જેનાથી તે કરવાની મારી ફરજ હતી.

“તેનું પુન કોને કહ્યું ?

“તે હું જાણી ન શકી જે જાણવામાં આવત તો તે પુન કરનારને બચ્ચાં સહીત મરાવી નાંખત.

“સાર, તે રાત્રે તમે લોકોએ તમારું રહેઠાણ ફેરવી નાંખ્યું ?

“હા તેજ દીવસે, નહીં તો આટલા દીવસ સુધી થું હું સ્વતંત્ર રહી શકત ખરી ?

પેલી રમણી ક્યાં છે ?

“તે હું નહીં કહું.”

“હવે તેણીને તેના પતિ પાસે મોકલી આપવામાં વાંધો શું છે ? જેને માટે તેનું હરથ કરવામાં આન્યું તે તો હવે આ જગતમાં રહ્યો નથી.

“તેણીએ અમારું ઠેકાણું જાણી લીધું તેથી હવે તેને છોડી શકાય નહીં

“પેલા જમીનદાર અને તેના સંગીત શિક્ષકના નામ શું છે ?

“તે હું નહીં બતાવું.”

“કારણ ?

“હું પ્રથમથીજ કહી ચુકી છું કે, જે વાત મારા સંબંધમાં પુછે તો તેજ બતાવીશ, બીજાઓની નહીં.

“શકિતપુરના શાણાની પાસે બહુઆ ગામમાં તમે લોકોએજ ધાડ પાડી હતી ?

“હા, બ્રાહ્મણ કુમારના માર્યા જવા પછી અમે લોકો સ્થળ બદલવા માગતા હતા. પરંતુ પાસે પૈસા નહોતા તેથી ધાડ પાડી.

“પેલી સ્ત્રીને લાકડાના મકાનમાં કેદ રાખીને તેની પર પહેરેગીર તરીકે જે પહેલવાનો હતા, તે પણ થું ડાકુજ હતા.

“હા, હાકુઓ સિવાય હાકુઓની જન્માતમાં બીજા કોઈની દાળ ગળતી નથી. હાકુઓના સમજા કામ હાકુઓજ કરે છે. પાસખી લાઇ જવી હોય તો પણ હાકુજ કામ આવે છે,

આટલી વાતો થઇ પણ મુજ વાત તો છુપીજ રહી. પણ પેમે જમીનદાર કોણ અને ક્યાંનો હતો, સંગીત શાસ્ત્રી બ્રાહ્મણ કોણ હતો? એ સમજી વાતોનો પતો લાગ્યા સિવાય આ કેસમાં આગળ વધવાનું મુશ્કેલ હતું. મરીયમ એવા સ્વભાવની સ્ત્રી હતી કે, તેની પાસેથી તેની મરજી વિરુદ્ધ કોઇ વાત કઢાવવી એ નકાસું હતું. આવા વિચાર કરીને રામસિંહે મરીયમને પાછી હવાલતમાં બંધ કરાવી અને પોતે નવી તબીબને શોધવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

લેહનું ખુલ્લું-એ ઝખમી હાકુઓ.

એક અઠવાડિયું વિતી ગયું. રામસિંહ મરીયમ પાસે હમેશા જતો અને ન્હાના પ્રકારની મીઠી મીઠી વાતોથી તેને કાનમાં લેવાના પ્રયત્નો કરતો પરંતુ મરીયમ અડગ અને દ્રઢ હતી. તેણીએ જે વાતો કહેવાને પ્રયત્નથીજ છનકાર કર્યો હતો, તે વાતોને છેવટ સુધી જીભ ઉપર લાવી નહીં. રામસિંહે ધણા ધણા પ્રયાસો કર્યા; પણ તે સમજા બ્યર્થ ગયા. તેણે જેમ મીઠી વાતોથી મરીયમને મનાવી જોઈ, તેમ ધાક ધમકીથી પણ વાતો કઢાવવાની કોશીશ કરી. પણ મરીયમ પોતાની દ્રઢતા પરથી એક ડગલું પણ પાછળ ન હઠી.

આજે થાણાની ઝોફીસ રૂમમાં એસીને રામસિંહ વિચાર કરે છે કે, ‘શું’ આખંધી આટલી મહેનત બરબાદ જશે? સમજા ઉપાયો અજમાવી ચુક્યો પણ કાંઈ ફળ આવ્યું નહીં. તેણી જાણે છે. પરંતુ કોઈનું નામ કે ગામ બતાવતી નથી. તે સમજી જાણ્યા સિવાય આગળ કેમ વધી શકાય? એ અપરખંધી મીઠી વાતોથી પણ વશ આવતી નથી, તેમ ધમકીથી પણ ડરતી નથી. હવે શું કરવું?

રામસિંહ આવી રીતે વિચાર વમળમાં ગાથા ખાતો હતો, તેટલામાં ટપાલી આવ્યો અને તેણે ધણાંક કાગળો ટેબલ પર મુક્યાં. રામસિંહ એક પછી એક સમજા કાગળો ફાડીને વાંચી ગયો. છેલ્લો

કામળ વાંચતા તેના મ્હેરા પર કાંઈ અભાવ નહોતો. પ્રમદી નીકળ્યા. આ કામળ કાપમાં હારખરથી છુપી પોલીસના એક ઇન્સ્પેક્ટરે લખ્યો હતો. તેમાં નીચે પ્રમાણે લખેલું હતું.

“બહાણ રામસિંહ !

વડા સાહેબના હુકમથી હું અહીંયા આવ્યો છું. જે અપરાધીઓ પકડાયા છે, બીજા પણ પકડાઈ જવાની ઉમેદ છે. પકડાયેલા બંને સપ્તશોના હાથ તમારી પીસ્તાલની ગોળાઓથી નકામા થઈ ગયા છે. તેઓને કલકત્તાની કમ્પેલ હોસ્પીટલમાં મોકલી દીધા છે. ડાક્ટરોના અભિપ્રાય મુજબ બંનેના હાથ કાપી નાખવામાં આવશે. જે તમારે કાંઈ પુછપરછ કરવી હોય તો કમ્પેલ હોસ્પીટલમાં જઈને તેઓને મળશો, હું કામની વારફરમાં રોકાયેલો છું.

કામળ વાંચીને રામસિંહે પોતાનો રૂંદ પહેર્યો અને કમ્પેલ હોસ્પીટલની તરફ જવા ઉપડ્યો.

હજી તે બંનેના હાથ કાપવામાં આવ્યા નહોતા—તબવીજ, થઈ રહી હતી. રામસિંહ ત્યાં પહોંચ્યો અને પેલાઓને પુછ્યું. કે શું ! “તમે ધારો છો કે તમારો ગ્રાણ બચી જશે ?

“એવો પ્રકન કેમ કરો છો ? તેમાંથી એકે પુછ્યું.”

“તમારી આખી જીંદગી તમેએ ધુરા કામોમાં પસાર કરી અત્યારે મોતની અણીપર આવી ચુક્યા છો, તેવે વખતે પણ શું જીવું બોલશો ? તમારી સ્ત્રી, તમારા બાળકો કાંઈ પણ તમારી સાથે આવશે નહોં ધન દોઢત પણ સાથે નહોં આવે. એવી સ્થિતિમાં પણ શું જીવું બોલશો ?

“નહોં, જીવું શું કામ બોલીએ ? તમે કાણ છો ?

“હું પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર છું. એક વાત તમોને પુછવા માંચું છું

“જે પુછવું હોય તે હું ક્યાં પુછજો. વાત લંબાવવાથી તકલીફ થશે. વધારે બોલાવું પણ નથી.

“કેમ, શું બહુજ કષ્ટ થાય છે ?

“હા, હાથ પાકી ગયા છે, આ શરીરમાં ધણી ગોળાઓ ધુસી અને નીકળી ગઈ, લજ્યાં ઝખમો થયા અને રૂઝાઈ ગયા, પણ આ વખતે તો આ સ્થિતિએ પહોંચ્યા.

“તમારા એક મહાપાપને લીધે તમારી આ દુર્દશા થઈ છે.

“કયું પાપ ?

“મરીયમને પકડી લાવ્યા છીએ, તે જાણો છો ?

“કેમ ન જાણીએ ? તેણીને છોડાવવા આવ્યા, તેથી તો આ દશા થઈ છે.

“તેણીએ સઘળી વાતો કહી આપી છે, સઘળો એક ખોલી દીધો છે.

બંને ડાકુઓએ એક લાંબો નિશ્વાસ ખેંચ્યો; અને કહ્યું. શું સઘળાઓ પકડાઈ ગયા છે ?

“ પંદર સોળ માણસો પકડાયા છે, બીજાઓની તલાસમાં ખોલીસ ધુમી રહી છે. સઘળા પાપનો બડો હવે ફુટી ગયો છે. તમે ભોટાએ મહા પાપ કર્યું છે, તેને લીધે તમારું આ સર્વ નાશ થયું છે.

“તે કયું પાપ છે ?

“તમે ભોટો પેલા જમીનદારના સંગીત ઉસ્તાદની સ્ત્રીને કેદ પકડી છે અને તેને કબ્જે આપી રહ્યા છો, તે શું મહાપાપ નથી ? તમે સખળ યધને એક અખળાને કબ્જે આપો-રીખાવો તો તમારી આવી દશા ન થાય તો બીજી કેવી થાય ?

બંને ડાકુઓનું હૃદય કંપી ઉઠ્યું, તેઓની આંખોમાંથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી. એકે કહ્યું. “સરકાર, આપ સાચું કહ્યો છો, તે સ્ત્રીના કદરૂપતા હૃદયની ‘હાય’થીજ અમે આ દશાએ પહોંચ્યા છીએ.

“હજી પછુ તે મહાપાપને ઘોષ નાખવાની કોશીશ કરો. તેણીને છુટકારો અપાવવાની તદ્દખીર કરો-અને બતાવો કે તે કયાં છે ? તેમાંજ તમારું બહેતર છે.

“મા ભવાનીના સોગંદ, હું નથી જાણતો કે હમણું તે કયાં છે ? મૈમનસિંગના જંગલમાંથી મરીયમ અને બાદુ સરકાર તેને લઈને કયાં રાખી આવ્યા તે અમે જાણતા નથી, તેમ અમેએ જાણવાની કોશીશ પછુ કરી નહોતી. હા, એટલું જાણતા હતા કે તેણી હવે કોઈ જંગલમાં નહીં, પછુ અહીં કલકત્તામાં છે કયી જગ્યાએ છે તે હમે જાણતા નથી.

“તમે તે સ્ત્રીને કયા જમીનદારને ત્યાંથી લઈ આવ્યા હતા.

“બહું સાચું કહ્યું ત્યારે હવે જુદું નહીં ખોલીએ. તે રમણીને .....રાજમહેલની પાસેના એક નાના મકાનમાંથી લઈ આવ્યા હતા.

“તમે પછુ એ કામમાં સામેલ હતાને ?

“હા, હતા.

“મરીયમની જે આલ્મજી કુમાર સાથે દોસ્તી હતી. તેને તમે ખીજાનતા હતા ?

હા, તેણે તો અમારું સર્વનાશ કર્યું-આપને તો સઘળી અબર મળી ગયેલી જણાય છે,

“હા, તેજ તો માથુ બનીને કેંઠાખાલના મેદાનમાં રહેતો હતો અને ત્યાંજ માર્યો ગયો. કેમ ખરી વાતને.

“ત્યારે તો મરીયમે સધળું કહી દીધું છે—તો પછી તેણે પેલી રમણી અને તેના પતિની વાત કેમ ન કહી ?

“તમે તે રમણીના પતિનું નામ જણો છો ?

“નામ નથી જણ્યતા, તેની સ્ત્રીને ઉપાડી લાવ્યા પછી તેને ત્રણ ચાર વખત જોયો હતો.

“ક્યાં જોયો હતો ?

“કલકત્તામાં એવાર, નૌહાડીમાં એક વખત અને મૈમનસિંગમાં પણ એક એ વખત જોયો હતો.

“મૈમનસિંગમાં કયા સ્થળે જોયો હતો ?

“સદર બગીચામાં.

“ત્યાં તે શું કરતો હતો ?

“અદાલતની પાસે ટહેલતો હતો.

“શું તે ત્યાં રહેતો હતો ?

“એ ખબર નહીં, તેમ એટલું જણવાનો વખત પણ નહોતો.

“પેલા આહકુમારના માર્યા જવા પછી, શું તમે સધળાઓ ત્યાંથી નીકળી ગયા ?

“નહીં, કેટલાક નીકળી ગયા અને કેટલાક ત્યાં રહ્યા.

“તે આહજીનું કોણે ખૂન કર્યું ?

“મારી સમજ મુજબ તે રમણીના પતિએ અથવા તો બેના કોઈ માણસે ખૂન કર્યું હશે. તે વખતે હું ત્યાં નહોતો, નહીં તો કેટલીક હકીકત મારા જણવામાં આવત.

“તે આહજીને પેલી રમણીના પતિએ અથવા તેના કોઈ માણસે જ મારી નાંખ્યો એમ તમે શા ઉપરથી કહો છો ?

“એક દિવસે તેના પતિને મૈમનસિંગમાં જોયો હતો, તે ઉપરથી એવો શક ઉત્પન્ન થાય છે. ખરું ખોટું તો ધમ્મર જણે.

હકુઓના ઝખમમાં હવે સખ્ત પીડા થવા લાગી એટલે વાત અહીં થી અટકી પડી. રામસિંહે છેવટે કહ્યું. “તમે સધળું સાચેસાચ કહ્યું છે એમ હું વિશ્વાસથી માતું છું, તમેને તકલીફ ન થાય તેવું હું કાશીશ કરીશ.

એટલામાં હાકટર સાહેબ આવ્યા, તેણે રામસિંહને કહ્યું. “જુદી તો મોકોના હાથ કાપવામાં નથી આવ્યા, ત્યાં જુદી તેને બહુ તકલીફ રહેશે, હવે આખેને બીજી કોઈ વાત પુછવાની હોયતો પુછી જો

“હવે એની કાંઈ વાત રહી નથી, એમ કહીને રામસિંહ ત્યાંથી વિદાય થયો.

રામસિંહ ચાણુમાં આવીને અરિયમની પાસે ગયો, અને કહ્યું કે “તારા સધળા સાથીઓ પકડાઈ ગયા છે. તે દીવસે બે જણા ઝખમી થયા હતા, તે પણ પકડાયા છે. તેના હાથમાં ગોળીઓ પેસી ગયેલી હોવાથી તેના હાથ કાપી નાખવા પડશે. તે બંનેને કમ્બેલ હોસ્પિટલમાં રાખવામાં આવ્યા છે,

“મેં તો પહેલેથીજ કહ્યું હતું કે. તે સધળાઓ પકડાઈ જશે, તેઓ પકડાયા તેમાં મને કાંઈ નવાઈ નથી લાગતી,

“શું હજુ પણ તું તારા પ્રેમી બ્રાહ્મણકુમારનું ‘અર’ નામ ઠેકાણું નહીં બતાવે ? તેમજ જેનો સ્ત્રીનું હરણ કરી લાતી તેનું ઠેકાણું પણ નહીં કહે ?

“નહિં.

“કારણ ?

“પહેલેથીજ કહી ચુકી છું કે, ફાંસીએ ચડાવે તો પણ કાંઈના નામ કે ગામ નહીં બતાવું !

“તે સધળું હું તો જાણી ચુક્યો છું. વીરનગરના જમીનદારને ત્યાંથી તું તે સ્ત્રીને ઉપાડી લાતી હતી.

“તમે જાણો છો, તો પછી મને કેમ પુછો છો ?

“એક બાબત હજુ હું જાણી શક્યો નથી. તું સ્ત્રી છે, સ્ત્રીનું હૃદય પીઝાણી શકે એમ છે, એટલેજ તને પુછું છું કે, તે પત્ની વિહરથી પિડાતી સ્ત્રી ક્યાં છે, તે બતાવી દે, હું તેણીને તેના પતિ પાસે મોકલી આપું,

“પ્રાણ જય તો ભલે જય, પણ આપ જે પુછો છો, તે કદી પણ નહીં બતાવું; કારણ કે મેં પ્રથમ કહ્યું છે તેમ તેણે અમારા સ્થળ અને હકીકતો જાણી લીધી છે; છુટકારો મળતાં અમારો સધળો બેઠ તે ખુલ્લો કરી નાંખે.

“પરંતુ સત્રળા ડાકુઓ તો પકડાઈ ગયા છે. એકાદ બાકી હશે તે એ પકડાઈ જશે, જેટલા પકડાઈ ચુક્યા છે, તેટલાઓએ સામેસાચી વાત ખુલા મોડે પ્રગટ કરી દીધી છે,

“તે પ્રગટ કરે તો બન્ને કરે, હું નથી કહેવાની,

“જે ઉશ્ચેયથી તેઓ કપ્પુલ કરવાને તૈયાર થયા, તે ઉપાય તારા માટે પણ લેવા પડશે,

“શું મારશો, તકલીફ દેશો ? હું તે સધળું સહન કરવાને તૈયાર છું. એક બીજું પણ કારણ છે. જેના લીધે પ-તો પ્રાણ જતાં

પણ હું બતાવી કહીશ નહીં

“તેવું તે શું કારણ છે ?

“તેણી જ્યાં છે, તે એક સારા મહસ્થાનું મકાન છે, આપ ભેટો તે મહસ્થાને પણ ડાકુઓમાં સામેલ ગણી કાઢો,

“એ કાંઈ એટલું અગત્યનું નથી, તેવો વિચાર કરવામાં તું શુભે છે,

“અગત્યનું ન હોવા છતાં, સાધારણ રીતે એમજ થયા કરે છે,

“તો શું તું નહીં બતાવે ?

“જ્યાં સુધી પ્રાણ છે ત્યાં સુધી તો નહીં.

“અમે તને બેઠક તકલીફ આપશું તને તડકામાં બેસાડીશું અને મર્યાની ધુંવાડી દહશું.

“તમારી મરજીમાં આવે તેમ કરો, હું સઘળું સહન કરવાને તૈયાર છું,

રામસિંહ હવે શું કરે ? કોઈ પણ પ્રયત્ન સફળ થયો નહીં એટલે મરીયમ પાસેથી ચાલ્યો ગયો. તેણે વીચાર્યું કે, આ પ્રકારે હજી થોડા દિવસ બસે પસાર થાય. પણ હવે સર્વેથી પહેલું કામ વીર-નગરના રાજમહેલમાં જવાનું હાથ ધરવું બેઠકે. ત્યાં જવાથી ધણો ખર્ચ પ-તો મળી શકશે.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

પ-તો મળ્યો, રામસિંહ ચક્રકરમાં-એક નવીન સન્યાસી.

રામસિંહ વીરનગર સાંજને વખતે પહોંચી ગયો, ત્યાં જવા સાથેજ રાજમહેલ સંબંધમાં ભેટો સાથે વાતચીત કરવા લાગ્યો, દરમ્યાન ત્રણ દીવસ પછી તે પેલા જમીનદારના પુત્રને-જેને પેલા બ્રાહ્મણ સંગીત શીખવતો હતો તેને મળ્યો. અને પોતાના આવવાનું કારણ જણાવીને કોટલીક વાત કરી. જમીનદારના પુત્રે કહ્યું. “એ તો અત્યાર સુધી એવી વાત સાંભળી નહોતી.

આથી રામસિંહને અબખળી ઉપજી. તેણે પુછ્યું આપનો સંગીત શિક્ષક કોઈ બ્રાહ્મણ હતો ?

“હા, હતા. જમીનદારના પુત્રે ઉતર આપ્યો.

“હમણાં તે અહીં છે ?

“નહીં,

“ક્યાં ગએલા છે ?

“આજે કેટલાક મહીના થયા તે અહીંથી પોતાની સ્ત્રી દ્વિસાથે ચાલ્યા ગયા છે.

“ક્યાં ચાલ્યા ગયા છે ?

“તેણે કહ્યું હતું કે દેશમાં જઈએ છીએ.

“તે ક્યાં રહે છે ?

“જેસાર જલ્લામાં.

“જેસાર જલ્લામાં ગામ કયું ?

“ગામનું નામ હું જાણતો હતો, પણ હમણાં યાદ આવતું નથી. હા, એટલું યાદ છે કે, તે ગામ માંડુરા સમ-ડિવીઝનમાં છે.

“આપના તે શિક્ષકનું નામ શું ?

“નોલિનીકાન્ત ત્રિવેદી.”

રામસિંહને હવે પેલી અંગુઠીની યાદ આવી, જે તેને મૈમનસિંગવાળા જંગલમાંથી લાકડાના ધરમાંથી મળી હતી. તે અંગુઠી પર N.K.T. ખોદેલું હતું, તે નલિનીકાન્તના નામ સુચક હતું, એમ રામસિંહ હવે સમજી ચુક્યો. આ અંગુઠી તેની સ્ત્રીએ પહેરેલી હશે અને જુલમથી ત્યાં પડી ગઈ હશે એવું અનુમાન થયું.

“નલિનીબાબુની ઉંમર કેટલીક હશે ? રામસિંહે પુછ્યું.

“આશરે ૩૦ વર્ષની”

“એક બીજી વાત. આપને ત્યાં કોઈ મૈથીલી બ્રાહ્મણ દારપંડિત હતા

“હા હતા ખરા.

“હમણાં તે છે ?

“નહીં.

“ક્યાં ગયા છે ?

“તે હું નથી જાણતો—કેમ, શું હકીકત છે ?

“કહ્યું છું. તેની ઉમર કેટલી હતી ?

“હતી—આપ એમ કેમ કહો છો ? શું કાંઈ માઠો બનાવ બન્યો છે ?

“હા, તેમનું મૃત્યુ થઈ ગયું છે.

“ક્યારે ?

“તે બધી કમકમાટી ભરી રીતે માર્યા ગયા છે,

“હે ! તેને કોણે માર્યા ? શું કામ માર્યા ?

“આપના સંગીત ઉત્તરદેશ તેનું પુનઃકથું છે, એવી આશ્વા છે. “તદન જુહુ”! મારો સંગીત શિક્ષક એવો માણસ નથી. તે ધણી શાન્ત અને નરમ સ્વભાવનો છે, તેના હાથે પુનઃજન્મ બન-કર કામ થઈ શકે નહીં.

“શમસિંહે આહ્યાથી હવે કંઈ વિશેષ પતો નહીં મળે એમ ધારીને ચાલતી પકડી અતે તેજ દીવસે ત્યાંથી રવાના થયો.

તે કલકત્તા આવીને એક દીવસ રોકાયો. બીજે દીવસે જોસાર જીલ્લાના માંડુરા સખ-ડિવીઝનની તરફ રવાના થયો, ત્યાં ગામે ગામ ફરવા લાગ્યો, અને લોકોને પુછતો કે, “મહાશય! નલિનીકાન્ત ત્રિવે-દીનું મકાન ક્યાં આવ્યું?”

આવી રીતે પુછપરછ કરતાં છેવટે માલુમ પડ્યું કે, સોનારપા-ડાના નવાખગંજમા નલિનીકાન્તનું મકાન આવેલું છે. શમસિંહ ત્યાં પહોંચ્યો; પણ ત્યાં જતાં ખચર મળી કે, નલિનીકાન્ત કેટલાક મહિના થયા અહીં આવ્યો નથી, તેમજ તે ક્યાં છે તે પણ કોઈના જાણવામાં નથી. શમસિંહ નિરાશ થઈ કલકત્તા આવેલા પાછો ટ્રેનમાં બેઠો.

તે ટ્રેનમાં બેઠા બેઠા વિચારવા લાગ્યો—“હવે એક નલિનીકાન્તની ઉપરજ આ મામલો અટક્યો છે. તેનો પતો ક્યાં લગાડવો?

શમસિંહ જે ડબ્બામાં બેઠો હતો, તે ડબ્બામાં શમસિંહની બાજુના બેન્ચ પર ત્રણ યુવાનો બેઠા બેઠા વાતો કરતા હતા. તેમાંથી એક બોલ્યો, “પેલું તમારું ગાયન તો સંભળાવો.

“કયું ગાયન? બીજાએ કહ્યું.

“પેલું નવું ગાયન.

“તે હજી જરા બેસુર થઈ જાય છે, નલિની પાસેથી એકજ વખત સાંભળ્યું છે, તાલ સુર બરાબર મેળવી શક્યો નહીં.

“કહો તો, નલિની બાપુ હમણા ક્યાં છે? બાધ, ખરું પુછો તો ગાવા બળવવાની ખરી મજાક તો તેઓજ છુટે છે.” ત્રીજાએ કહ્યું.

“ખરેખર! તેનું ઠેકાણું તો મને ખબર છે, પણ હવે તે કોઈ કામના રહ્યા નથી. તેણે તો સંન્યાસ લઈ લીધો છે.

“કેમ! પેલાએ અજબ થઈને પુછ્યું. “આ વૈરાગ્યનું કાંઈ કારણ? તે રહે છે ક્યાં તું તે જાણે છે હરેન?

“હા, જાણું છું; પણ તે હવે ગાતા બળવતા નથી. બીજો કે જેનું નામ હરેન હતું તેણે ઉત્તર આપ્યો.

“પણ રહે છે ક્યાં? પહેલાએ પુછ્યું.

“કાલીકાદ. હરેને જણાવ્યું. નકુલેશ્વરના મંદિર પાસેજ વખતે વખત મળે છે.”

“તેઓ સાથે મારે વાતચીત થઇ હતી? મેં તેઓને તે સંન્યાસી કેમ થયા, આવા બળવવાનું હવે હમેશને માટે કેમ તજ દીધું આમ બેચાર વખત પુછવાથી એક દિવસ તેમણે કહ્યું. નાહક આવા સવાલો પુછી મને હેરાન ન કરો. પછીથી મેં પુછવાનું છોડી દીધું છે.”

આત્માર સુધી બાળુના બેન્ચપર બેઠેલા રામસિંહે સઘળી વાત સાંભળ્યા કરી. તે હવે નજીકમાં આવી વચ્ચે પુરાધને બોલ્યો. આપ બોલો શું તેજ નલિનીબાળુની વાત કરો છો—જે વીરનગરના રાજ મહેલમાં કેટલાક દિવસ રહ્યા હતા? ખરેખર તેઓ ગાંધા બળવવામાં બડા પ્રવિણ છે.

“હા. શું આપ તેને પિછાણો છો?”

રામસિંહ આ વખતે એક સાધારણ ગૃહસ્થના પોશાકમાં હતે તેણે કહ્યું. “હું તેમને સારી પેઠે પિછાણું છું. પછી હરેન તરફ ફરીને પુછ્યું શું, તમે તેને નકુલેશ્વરના મંદિર પાસે હમેશા જુઓ છો?”

“હા, લગભગ હમેશાં.”

“સાંભળો મહાશય! મારે તેની સાથે કદી અંગન મુલાકાત થઇ નથી, તેમ તેમની સાથે મને કાંઈ સગપણ સંબંધ નથી પણ તેની ઘણીખરી હકીકત હું જાણું છું. હું કલકત્તાના એક વેપારીને ત્યાં નોકર છું, મારો નકાતો બાધ તેમના સંગીત શિષ્ય છે. તે વીરનગરના રાજમહેલમાં નોકર હતા. નલિની બાળુ પણ ત્યાંજ હતા. એક નજીવા બનાવને લીધે તે પોતાની સ્ત્રીને તજીને સંન્યાસી થઇ ગયા છે. તમે જો તેની સાથે મને મુલાકાત કરાવી આપો તો તેમને પાછા સમજાવીને સંસારી બનાવી દઉં.”

“એવો તે શું બનાવ બન્યો. કહો તો? હરેને પુછ્યું.”

“તેની સાથે મુલાકાત કરાવી આપો એટલે સઘળી વાત પ્રગટ થઇ જશે. વળી તેની સ્ત્રી પર પણ તમારો મોટો ઉપકાર થશે. તેમજ જો મારી વાત પર વિશ્વાસ ન હોય તો જુઓ આ તેમની અંગુડી કે જેની પર તેમનું નામ પણ કાતરેલું છે. મેં તેમને કદી આંખોથી જોયા નથી, પણ તેમના કુટુમ્બ સાથે મારે ઘણો સંબંધ છે.”

રામસિંહે અંગુડી દેખાડી, તે જોઇને હરેન બોલ્યો. “અરે બિપીનબાળુ! આ અંગુડી તો તમોએ ઉસ્તાદજીને ભેટ કરેલી તે. જુઓને તેની પર N. K. T. કાતરેલું છે.”

ત્રણે જણાએ અંગુડીને વારા ફરતી જોઇ. છેવટે હરેન રામસિંહના હાથમાં અંગુડી પાછી મુકતા બોલ્યો. “મારું મકાન બવાનીપુરમાં છે. જો આજે આપ ત્યાં મારી સાથે આવો તો કાલે

આપણે સાથે જઈને તેની તલાશ કરીએ.

રામસિંહને તો એટલું જ જોઈતું હતું, તેણે તુરંત ભવાનીપુર જવાનો સ્વીકાર કર્યો. જોને શાંતિ માટે તે ગામે ગામ ફર્યો જોનાં વગર આખો મુકદ્દમા લટકી રહ્યો છે, તેનો થોડો ધણો પતો આમ અનાયાસે મળતા તે ભવાનીપુર તો શું, પણ કોઈ વિકાળ પ્રાણીઓથી વસાયેલા વનમાં જવાને પણ તૈયાર હતો.

સાંજના સાત કલાકે ટ્રેન સિમાલદાહ રેલ્વેને પહોંચી. રામસિંહ અને હરેન ઉતરીને ભવાનીપુરની તરફ ચાલ્યા.

એક નવીન સન્યાસી સ્નાન કરીને નકુલેશ્વરને પ્રણામ કરી રહ્યો હતો. હરેને આંગળીથી દેખાડીને રામસિંહને કહ્યું. “જુઓ મહાશય પેલાજી નલિનીકાન્ત છે. જે નકુલેશ્વરને પ્રણામ કરી રહ્યા છે.

રામસિંહ ઝડપથી તેની પાસે દોડી ગયો અને બોલ્યો. નલિનીબાબુ નલિનીબાબુએ પાછળ ફરીને જોયું તો, હરેન્દ્રનાથ અને એક અજાણ્યો વૃદ્ધસ્થ તેની પાસે આવીને ઉભા છે.

નલિનીબાબુ કાંઈક કંટાળાથી બોલ્યો. કેમ મહાશય ! આપ શું ધન્ય છે ? પછી હરેન તરફ જોઈને કહ્યું હરેન ! તમે અને વખતો વખત કેમ હેરાન કરો છો ?

“આપને મારી સાથે કલકત્તા આવવું પડશે. રામસિંહે કહ્યું.

“કેમ શા માટે ?

“આપની પર ખુનનો આરોપ છે.

“હે શું ખુન ! ખુન કેવું ?

“મૈમનસિંગ જીલ્લાના કેંડાખાલવાળું ખુન.

નલિનીકાન્તનો ચહેરો ઉતરી ગયો. હરેન્દ્રનાથ આ સંજ્ઞા સાંભળીને હરણ્ણાળ થઈ ગયો. તે ગભરાઈને બોલ્યો હાય આ શું ? તમે શું પોલીસ છો ? શું મેં ઉસ્તાદજીને હાથે કરી પકડાવી દીધા ? રામસિંહે ખીરસામાંથી અંશુદી બહાર કાઢીને કહ્યું. આ જુઓ, ખુન કરતી વેળાએ આ અંશુદી તમે ત્યાં છોડી આપ્યા હતા. આ આપનીજ અંશુદી છે. સામેતી મોજુદ છે. હરેન્દ્રનાથના મિત્ર મિશીન બાબુએ તમોને બેટ આપી હતી.

નલિનીકાન્તના આશ્ચર્ય અને દુખનો પારજ નહીં. તેની આંખે અંધારા આવવા લાગ્યા. તે ધબરાટમાં માત્ર એટલું જ બોલ્યો કે, આ અંશુદી આપને ક્યાંથી મળી ?

અને પછી મોટેથી રડવા લાગ્યો. તેજ વખતે તેને ગાડીમાં ચડાવી રામસિંહ તેને કલકત્તા લઈ ગયો. હરેન પશ્ચાતાપ કરતો ઘેર ગયો.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

પુનઃપર પુનઃ પુનઃ.

એ પુનઃપુનઃ ગીરકૃતારી અને ઇકરાર.

નલિનીકાન્તને ચાણુમાં લાવીને રામસિંહે તેને સઘળી રામ કહાણી કહી સંભળાવી. તે સાથે તેને તેમની સ્ત્રી હેવાત હોવાની તથા તેનું પતિવ્રત અખંડ રહેવાની વાત પણ કહી. છેવટે રામસિંહે કહ્યું “ ખરેખર કહો, કેંડાખાલના મેદાનમાં પેલા પંડિતનું પુન તમે ક્યું છે કે નહીં ? તમે જે આવેશ અને કારણથી આ કાર્ય ક્યું છે, તેનો વિચાર ન્યાયની દયાળુ અદાલતમાં જરૂર થશે; એટલું જ નહીં પણ બંનવા જોમ છે કે, આપને મારી પણ બક્ષવામાં આવે. આપ સઘળું કહો સત્યથી ન ડગો.

નલિની બાબુએ કહ્યું. મહાશય ! જીંદગીની રાશની બુઝાઈ ગઈ છે, અર્થાત્ જીંદગીની લહેઝત મારે માટે રહી નથી. હવે જીંદગી જોલવાથી શું લાભ થવાનો હતો ? આપે મારી સ્ત્રી સંબંધીમાં જે કંઈ કહ્યું. મારું પણ તેવું જ અતુમાન હતું. હું ખાતરીથી માતું છું કે મારી સ્ત્રી કદી પણ બ્રહ્મ ન થાય. તેને મળવાની મને આશા નથી, “મોતની કેડ પર જોડો છું” હવે જીંદગી કેમ જોલશે ?

આપ સઘળી ખરેખરી વાત કહી દો, હું આપની સ્ત્રીને આપની સાથે મેળવી દઈ સકું તેમ છું.”

તે દિવસે રાતરે દુષ્ટ ડાકુઓ મારી સ્ત્રીને જે કુરતાની સાથે લઈ ગયા, તે વાત હું કાઢીને કરી શક્યો નહીં. મારા સંગીતના શાગીંદ જમીનદાર પુત્રને પણ મેં તે સંબંધમાં કંઈ કહ્યું નહીં. માત્ર એટલું જ કહેવરાવી મોકલ્યું કે, ચોકસ જરૂરી કામને લીધે હું મારા વતનમાં જાઉં છું. વીરનગરને છોડ્યું અને પછીથી એક દીવાનાની માથેક શાવે ત્યાં બટકવા લાગ્યો. એક દિવસે હું જનબજારમાં અમરથો બટકતો ફરતો હતો. તેવામાં મેં વીરનગરના દારપડિત કમળેશ્વર પાટકને એક મકાનની અંદર દાખલ થતાં મેં જોયો. કમળેશ્વર મને જોયો નહિં. મારા મનમાં સંદેહ થયો. જે મકાનમાં કમળેશ્વર, જોડો, ત્યાં જઈ મેં ખબર કહાડી તો જણાયું કે, દાર પંડિત રાજ બન્યો છે ! આથી મારો સંદેહ ઓર વધ્યો. છેવટે એક દિવસે

જેયું કે, કમળેશ્વર ઘોડામાડીમાં બેસીને ક્યાંય જતો હતો. હું પણ એક માડીમાં બેસી તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યો, કમળેશ્વરની ગાડી કાણુતોલામાં એક મકાનની સામે ઉભી રહી. આ વખતે રાતના બાર વાગી ચુક્યા હતા. સામેના મકાનમાંથી એક સ્ત્રી આવી અને કમળેશ્વરની ગાડીમાં ચડી બેઠી, ગાડી ત્યાંથી ચાલી, મેં પણ પીછો પકડ્યો. તેની ગાડી એક ગલીની બહાર ઉભી રહી, હું પણ થોડે દુર ગાડીપરથી ઉતરી પડ્યો. તે બંને પણ ગાડીપરથી ઉતરી પડ્યા. અને કાંઈક વાતો કરતાં ચાલવા લાગ્યા. હું તેઓની પાછળ એવી રીતે ચાલ્યો કે તેને મારા માટે જરા પણ સંદેહ ઉપજે નહીં. મેં તે બંને વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતો થતી સાંભળી.

પેલી સ્ત્રીએ કમળેશ્વરને કહ્યું. તમે પ્રતિજ્ઞા પર કહો કે પ્રાણ જતાં પણ આ વાત કોઈને ન કહું. હું તમોને પ્રેમથી ચાહું છું, મારી ચિન્તા ન કરો.

કમળેશ્વરે ઉત્તર આપ્યો. હું પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે, પ્રાણ જાય તો જાય, પણ એ વાત કોઈને નહીં કહું. હવે કહે આ વખતે પેલી રમણી ક્યાં છે ?

કલકતામાં તેની સાથે મુલાકાત થઈ ચકશે નહીં. પેલી સ્ત્રીએ કહ્યું. છુપી પોલીસના માણસો અમારી ગંધ સુગતાં ગલીએ ગલી છુમી રહ્યા છે. તેણી સહજમાં કાણુમાં આવે તેવી નથી, સખ્ત મહેનત કરવી પડશે.

ત્યારે હવે જલદી કર, હું અધિર થઈ ગયો છું. કમળેશ્વરે કહ્યું.

આ વાતો સાંભળી મારા શરીરનું લોહી ઉછળી ગયું, મગજ ગરમ આગ જેવો થઈ ગયો. તે પાપી અને પેલી તેની સાથેની સ્ત્રી પાછા જલદીથી ગાડીમાં ચડી બેઠા. હું પણ મારી ગાડીમાં બેસવા ચાલ્યો, પણ જોયું તો ગાડીવાન વગર પુછે ચાલ્યો ગયો હતો. શરીર થાકી ગયું હતું, એટલી શક્તિ ન હતી કે હું તેની ગાડી પાછળ પેદલ ચાલતો જાઉં. એટલે ત્યાંજ એક જગ્યા પર લેડી ગયો. ત્યાં કોણુ જાણુ ક્યારે વીતી ગઈ. આંખો ખોલીને જોયું તો રાત્રીના બંધકાર દુર થઈ સહવારનું ઉજરડું થયું હતું.

સહવારમાં ઉઠીને જનજન્યારમાં ગયો. ત્યાં તપાસ કરતાં જવાયું કે, રાજા સાહેબ (કમળેશ્વર) થોડો વખત અહીં રોકાઈ ચાલ્યા ગયા છે. તે પછી પતો લગાવતાં લગાવતાં માલમ પડ્યું. તે અંડાળ પ્રેમનસિંગ ગયો છે. હું પણ કિનાની આગથી બળતો

ત્યાં પહોંચ્યા. મૈત્રનસિંગમાં ગુરૂબાપુના એક મકાન ભાડે લીધું અને તેમાં રહેવા લાગ્યા. કમળેશ્વર કેડાખાલના મેદાનમાં જાવણી નાખી અમારી કાકામાં રહેતો હતો. હું ત્યાં ગુપ્ત વેશમાં આવળ કરવા લાગ્યો અને ધીમે ધીમે તેના નોકરો સાથે મૈ મિત્રતા કરી દીધી. તે પછી એક દિવસ લામ જોઈ તે ચંડાળ કમળેશ્વરનું મૈ ખુન કરી નાંખ્યું અને કિનાની આગને યુગાવી દીધી. આ પ્રમાણે વેરની વસુલાત લીધા પછી ગુરૂબાપુના મકાન ભાડાનો હિસાબ ચુકતો કરીને હું અહિં ચાલ્યો આવ્યો, અને સન્યાસાશ્રમમાં રહેવા લાગ્યો.

રામસિંહ જે અત્યાર સુધી ચુપ ખેડો વાત સાંભળી રહ્યો હતો, તે બોલ્યો “ગુરૂબાપુના મકાનમાં તમે તમારું અસલ નામ બદલી ને રહ્યા હતા ખરું ? હું જુલતો ન હોઉં તો તમોએ ધારણ કરેલું નામ માણેકલાલ હતું.”

“ હા, અને તેનું કારણ ખુલ્લું જ છે.

“ કમળેશ્વરનું ખુન કરવા પછી તમારી સ્ત્રી વિશે કંઈ પતો મળ્યો હતો ? રામસિંહે પુછ્યું.

“ નહીં, જે કે પ્રથમ તો હું એમજ સમજ્યો હતો કે, તે ચંડાળને ત્યાંથીજ મહારી સ્ત્રી મને મળશે, પણ તેમ થયું નહીં.

“ રામસિંહ અને નલિનીકાન્ત વચ્ચે આ પ્રમાણે વાતો ચાલી રહી છે, તેટલામાં ચાર કેન્સટેબલો એક હાથકડી પહેરાવેલા ડાકુને પકડીને રામસિંહ સામે આવી ઉભા.

પુછવાથી જણાયું કે, આ ડાકુને ડાયમંડ હારખરચી અહીં મોકલવામાં આવ્યો છે. રામસિંહના મનમાં આશા થઇ કે, તેની પાસેથી મૈત્રનસિંગવાળા બનાવની ઘણી વાતો જાણવામાં આવશે.

પેલા બંધીવાન ડાકુની નજર નલિનીકાન્ત પર પડતાંજ તે બોલી ઉઠ્યો:-“આપ ખુબ બચી ગયા છો. મારા હાથે આપનું મોત લખેલું નહીં, તેથીજ આપ બચી ગયા.

“ કેમ ! શું વાત છે ? રામસિંહે અજબ થઇ આતુરતાથી પુછ્યું.

“ સઘળી વાતો મૈ કબુલ કરી છે, હવે આ વાત કરવાનો ધનુકાર નહીં કરે. ? સાંભળો, એક દીવસે અમારી મંડળીના એક માણસે આ બાપુને મૈત્રનસિંગમાં જોઈ લીધા. તેણે આવીને અમે ને ખબર આપી. અમારા સરદારે હુકમ કર્યો કે, તેને જ્યાં જુઓ ત્યાં ઠાર કરો. તેમને મારી નાંખવાનું કામ મને સોંપવામાં આવ્યું.

હું એક દીવસે તેના મિમનસિંગના મકાનપર ગયો, પણ તેના સારા નસીબે તે ત્યાં હતા નહીં. તે બે ઝોરડામાં સુતા હતા, તે ઝોરડા માં તે દીવસે રૂપચંદ દારોગો સુતા હતા, પણ મેં જુલથી નલિની બાથુ સમજીને તેની પર ધા કર્યો. તેના મરવા પછી મને જણાયું કે, મેં નલિની બાથુનું નહીં, પણ રૂપચંદ દારોગાનું ખુન કરી નાખ્યું છે.

રામસિંહ મનમાં ઘણો ખુશી થયો. કેમકે આવી અણુધારી અને વગર માગેલી રીતે મિમનસિંગના દારોગાના ખુનીનો પતો પણ મલી ગયો. ખુનપર ખુનનો ખુલાસો થયો.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

રમણીનો પતો. ડાકુઓને સજા. પતિ પત્નિનો મેળાપ.

સાંજ પડવા પછી થોડી વારે એક દરવાને આવીને રામસિંહ વાળા પોલીસ ચોક્કીપર ખબર આપી કે “મારા શેઠનું ખુન થયું છે. ખુની શુભ થયો છે. જો આપને તેનીછેલ્લીજગ્યાની લખી ભેવી હોય તો જલદી ચાલો, હજુ તેમાં થોડો જીવ બાકી છે.”

રામસિંહ પેલા ડાકુ તથા નલિનીબાથુને હવાલતમાં મોકલીને દરવાનની સાથે ગયો.

દરવાનનાં શેઠનું નામ લલીતચંદ્ર હતું. પુછવાથી જણાયું કે લલીતબાથુ સાંજના દરવાને માટે બાગની તરફ ગયા હતા, ત્યાંથી સખ્ત ધાયલ સ્થિતિમાં પાછા આવ્યા છે.

“આવી ઘાતકી રીતે આપને કાણે માર્યા છે? રામસિંહે લલીત-બાથુ પાસે જઈને ધીમેથી પુછ્યું.

લલીતબાથુએ કાંઈપણ જવાબ ન આપ્યો. એક વખત તેણે આ કાશ તરફ જોયું અને પાછી આંખો બંધ કરી લીધી. રામસિંહે તેને હોસ્પિટલમાં મોકલી આપ્યા અને પોતે તેમના બાગની તરફ ગયો.

બાગમાં જઈને તે તુપાસ કરવા લાગ્યો. એકાએક કોટડીમાંથી કેઇનો રાવાનો અવાજ સંભળાયો. રામસિંહ અંદર ગયો—જેયું તો એક બી બોલીથી ખરડાયેલી પડી પડી રહે છે, રામસિંહે તેને તુરત

ઓળખી લીધી. તે કાણ હતી ? પોતાની ખૂંટીથી મનુષ્ય માનને નવાવનાર, સરસ્વતી રૂપ રમણી હતી! મૈમનસિંગના જંગલમાં તેને જોયા પછી તે સતીનો ચહેરો શમસિંહની આંખો પાસે તસ્વરતો હતો.

રામસિંહની છાતી શટવા લાગી. તે મનુષ્યત મન કરીને બોલ્યો.
“અરે તું અહિં ક્યાંથી?”

રમણીએ પણ રામસિંહને પિછાણી લીધી. તે ચીસ પાડીને બોલી
“નસીમદેવીના અમરકારથી કાણ જાણે ક્યાં ક્યાં રહી આવી, પણ હજુ સુધી છુટકારો થયો નહીં. હું મરી જતે તો કેવું સાફ થતે ? હાય, મારા સ્વામીના પણ દર્શન ન થયા!”

“આજે તું તેમનું દર્શન કરીશ; અહીંયાની હકીકત મને કહે. રામસિંહે ધીરજ આપીને કહ્યું.

“પેલી મરિયમે મને જંગલમાંથી લાવીને આ બાગના માલિક પાસે રાખી. તેણે મને બ્રથ કરવાને માટે સેંકડો ઉપાય અજમાવ્યા, માર પીટ કરી અને છેલ્લે વિનંતિ અને કાલાવાલા પણ કર્યા, પણ જ્યારે હું મારા વૃત્તથી નહીં ડગી ત્યારે તેણે મને મારી નાખવાનો ઇરાદો કર્યો, અને તે પાર પાડવા માટે તે હાથમાં ખંજર સાથે શરાબ પી, મતવાલો થઇને અહીં આવ્યો. પણ મારામાં કાણ જાણે ક્યાંથી કૌવત આવ્યું !-મેં તેના હાથ માંહેનું ખંજર ઝુંટવી લઇ તેની પર ચલાવ્યું-મેંજ તેનું હૃદય ખંજર વડે ચીરી નાખ્યું છે.

રામસિંહે બાગના માળી તથા દરવાન વિગેરેની જખાનીઓ લખી લીધી અને પછી રમણીને લઇને ચાણુમાં આવ્યો. ત્યાં પતિવ્રતા રમણીએ પોતાના વહાલાને-આંખોના તારાને મનભરીને જોયો, અને પતિએ પણ પોતાની પ્યારીને જોઇ નયન તૃણાને તૃપ્ત કરી લીધી.

ડાયમંડ હારખર અને બરદાર બાગાન તરફ જે પોલીસ ફાજ ગઇ હતી, તે આશરે ૪૦ શખ્શોને પકડી લાવી.

મરીયમ, તેના સાથીઓ, નલિનીબાણુ અને તેની સાહસી પત્નિ; એ સઘળાને હોબહાઉસની અદાલતમાં ઉભા કરવામાં આવ્યા.

અદાલત સન્મુખ મરીયમે કહ્યું, મેં અનેક પાપ કર્યાં છે. અસંખ્યોને લુંટ્યા છે અને ઘણાકોને માર્યા છે, હવે માત્ર સરકાર જે સજા કરે તેનેજ માથે ચડાવવી બાકીજ છે.

અદાલતે ચુકાદામાં મરીયમને જન્મપર્યંત કાળા પાણીની સજા ફરમાવી. નલિનીબાણુને દશ વર્ષ સુધી કાળા પાણીએ મોકલવાનું ઠરાવ્યું. મરીયમના સાથી ડાકુઓમાંથી કેટલાકને જેલની કેટલાકને કાળાપાણીની અને કેટલાકને ફાંસીની સજા કરવામાં આવી. નલિનીકાંતની સ્ત્રીને

અદાલતે ચોગ્ય પ્રસંગ સાથે નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મુકી.

અદાલતના મુકાદા અનુસાર સઘળા અપરાધીઓને પોતે પોતાની સજા ભોગવવા માટે મોકલી આપવામાં આવ્યા, લલીતબાપુ તથા દીવસ હોસ્પીટલમાં રહ્યો. ચોથે દીવસે તે મરણ પામ્યો.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

છુટકારો, પતિ, પાતનનો મેળાપ—મહેનતનું ઇનામ, બંસીનો મધુર સુર.

રમણી તો નીર્દોષ થઈને છુટી પણ પતિને સજા થવાથી તેના દુઃખનો પાર રહ્યો નહીં. પતિ વિશોગની પીડા તો તેણીની ઉપર જોવીને તેવીજ રહી. તે રાત દીવસ કષ્ટાંત કરતી હતી. રામસિંહ તેનું પ્રવળ પતિવ્રત જોઈને મનમાં ને મનમાં તેની પુજા કરતો હતો. વખતો વખત તેને ત્યાં જતો અને કુશળ સમાચાર પુછતો હતો; પણ તેણે રમણીને કોઈ પણ દીવસે આનંદમાં જોઈ નહીં, છેવટે તેણે નલિનીકાન્તને છુટકારો આપાવવા માટે નાનું ગવર્નર જનરલની સરકાર પર એક અરજી કરી અને તે કાર્ય પાછળ પોતે જીવ જાનથી મહેનત કરવા લાગ્યો.

અતે રામસિંહની મહેનત સફળ થઈ. નામદાર ગવર્નર જનરલની દયાળુ સરકારે એ તરફ માયાળુ ધ્યાન આપીને નલિનીકાન્તને હમેશને માટે મુક્ત કરી દીધો.

જે દીવસે રમણીએ—બંસી વાદિની સરસ્વતીએ આ આનંદજનક સમાચાર સાંભળ્યા હશે. તે દીવસ અવશ્ય તેની જીદગીનો સર્વેથી પહેલો અને સર્વથી શ્રેષ્ઠ તહેવાર થઈ પડ્યો હશે, એમ કહેવાની શું જરૂર છે ?

નલિનીકાન્ત છુટી આવ્યા પછી ફરીથી એક દીવસે રામસિંહ આ પ્રેમાળ દમ્પતિના મકાન પર ગયો. આગલી પાછલી કેટલીક વાતો થવા પછી રામસિંહ બોલ્યો: “મહેન રમણી! તે દુઃખી દીવસો તો હવે દૂર થયા છે. પરંતુ તારી બંસીનો નાહ મારા કાનમાંથી દૂર થયો નથી. અહીં રામસિંહે હસીને ઉમેર્યું:—“આજે હું રીવાજથી

ઉલટી રીતે મારી મહેનતનું બહેન પાસેથી ધનામ મેળવવા આવ્યો છું, અને તે ધનામ બીજું કંઈજ નહીં, પણ તારી બંસીના મધુર મુર !

રમણી પ્રથમ તો શરમાઇ ગઇ, પણ નહિનીકાન્તનો ઇસારો થતાં બંસી ઉચકી-માનો કે વિણવાદિની મયુરવાદિની દેવી સરસ્વતી સામે તે હરીફાઇ કરવા લાગી. રામસિંહ બંસીના મધુર સ્વર પર મણી-ધરની માફક ડોલવા લાગ્યો. મૈમનસિંગના જંગલની અરધી રાતની અધુરી રહેલી લહાણને રામસિંહ આગે આનંદ સાથે મન બરીને મેળવી શક્યો.

રામસિંહની અદ્ભુત ચાલાકી અને અથાગ હિંમતની કદર થયા વગર રહી નહીં. સરકાર તેના આ કાર્યથી ધણી પ્રસન્ન થઇ, અને તેને તેના પોલીસ વિભાગના વડા તરીકેના ઓફીસની નવાઝેસ કરી. માંઝી, નજીમુલ્લાહ અને બંજનની પણ યોગ્ય કદર કરવામાં આવી. પ્રજામાં રામસિંહનું નામ ખુબ વખણાયું અને પ્રસિદ્ધતાને પામ્યું. બંજનની સમગ્ર પ્રજા વરસો સુધી આ મોહીની ઉર્ફે મરીયમ, અથવા ડાકુની દીકરીના કેશને વરસો સુધી યાદ કરતી રહી.

સમાપ્ત.

બહાર ગામના ગ્રાહકોને બહામણ

નેવેલ, વાલો, નાટક, મેકે, લાડુ. હુન્નર વિવેર

વિવેર, વીનયોનાં પુસ્તકો મરીયા માટે,

બીજી જગ્યાએથી મંગાવ્યા પહેલા એક

વાચન નીચેને શરવાને જરૂર હોય,

બીજી જગ્યા કરતા બાકીથી

કીમતની ખાતરી થયા માત્ર

બોર્ડર મોકલશે ! પણ

પહેલાં પુછપરછ

કરો.

જવાબ માટે રીપ્લાઈ કવાઈ અથવા પોસ્ટ ટીકાઈ

બીકવી એમને એમ જવાબ

મળશે તહિ

લખે—

એમ. ચુનીલાલ મગનલાલ બુકસેલર.

લીમડાચોક-સુરત.

સુરત-લીમડાચોકમા આવેલા "સુરત" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ
વીઠલદાસ મોકાલાઈએ છાપી.

